

Zien! en STIP

Voor het versterken van de sociale vaardigheden op groepsniveau is ervoor gekozen om bestaande methoden te ontsluiten: veelgebruikte methoden worden geanalyseerd en per les wordt er aangegeven aan welke Zien!vaardigheden er wordt gewerkt. Bij de handelingssuggesties (indicatie-uitspraken 31-35) staan verwijzingstabellen, waarmee u snel kunt zoeken in de methode die bij u op school wordt gebruikt!

Dit document bevat de analyse van de totale methode 'STIP'. In de inhoudsopgave (pagina 2) kunt u doorklikken naar de map waar u voor kijkt.

Op de laatste pagina's van dit document vindt u een korte beschrijving van de methode en per categorie van de methode een verwijzing naar de ZIEN!vaardigheden.

Suggesties voor gebruik van de analyse van de methode:

1. U bekijkt het groepsoverzicht van uw groep.
2. U vraagt zich af of u tevreden bent over de betrokkenheid en het welbevinden van de groep als geheel. Indien u dit wilt versterken, raden we u aan dat als eerste te doen. Bij uitspraak 21-30 vindt u suggesties hiervoor.
3. Als betrokkenheid en welbevinden bovengemiddeld of hoog zijn, naar uw mening, bekijkt u de scores op de verschillende vaardigheden. Onderaan de kolommen kunt u percentages zien. De hoogte daarvan geeft aan in welke mate de vaardigheden door de kinderen in uw groep worden toegepast.

Wanneer u het idee heeft dat het verstandig is om een of meer vaardigheden op groepsniveau te versterken, zoekt u heel gericht naar lessen in uw methode die aandacht besteden aan die vaardigheden. Kies daarbij als eerste een les waarbij u de kans van succes het grootst acht. Dat is meestal een les die een beroep doet op vaardigheden die meer dan gemiddeld aanwezig zijn.

Voor meer informatie over de methode zie de website van het CED, die de methode heeft ontwikkeld: <http://www.cedgroep.nl/sbo-en-samenwerkingsverbanden/so/sociale-competentie/producten/stip.aspx>

De materialen zijn te bestellen bij Edu-desk:

SO: <http://www.edu-desk.nl/boeken/8>

VSO: <http://www.edu-desk.nl/boeken/20>

Inhoud

MAP 1	4
MAP 2	14
MAP 3	22
MAP 4	30
MAP 5	39
MAP 6	46
MAP 7	54
MAP 8	62
VSO 1	72
VSO 2	101
VSO 3	131
Visie van de methode.....	175
De 7 aandachtsgebieden met einddoelen en tussendoelen.....	175
Doelen/onderwerpen gerelateerd aan ZIEN!vaardigheden	177

MAP 1

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
1.1	Eigen achtergrond kennen	SI: contact maken door eigen naam te noemen.	De leerling reageert op zijn naam en herkent zichzelf.	Hoe heet ik? <i>Dit pakket besteedt aandacht aan de naam van de methodepop en de namen van de leerlingen. Bij het herkennen van de eigen naam is het doel behaald.</i> Maak een woonplek voor Ies (de methodepop) in de klas. Ga in een kring zitten en zet de woonplek van Ies in het midden van de kring. Kijk nieuwsgierig naar het huis van Ies, voel er aan en haal vervolgens Ies uit zijn huis. Laat zien hoe enthousiast je bent over Ies en zijn huis. Bij Ies hoort een kaartje met zijn naam. Laat dit aan de kinderen zien en vertel hen dat de pop Ies heet. Vervolgens zegt u tegen de leerlingen dat je aan Ies gaat vertellen hoe zij heten of laat hen zelf aan Ies vertellen hoe ze heten.
1.2	Bekenden en vreemden	SA: eigen mening (naam klasgenoot) vertellen.	De leerling wijst de juiste klasgenoot aan, nadat de naam van die klasgenoot genoemd is.	Ken ik jou? <i>Dit pakket legt de nadruk op het herkennen van klasgenoten om de omgang met bekenden en vreemden te oefenen.</i> Laat de kinderen iets van zichzelf meenemen naar school in een plastic tas met hun naam op. Verzamel de plastic tasjes in een doos. Ies zit op de stoel van de leerkracht. Zeg dat u Ies ziet en vraag of de leerlingen Ies ook zien. Vervolgens vertelt Ies dat hij spullen van de leerlingen heeft die hij wil teruggeven. Ies haalt er een plastic tas uit en beschrijft de

				leerling van wie het tasje is. Wijs vervolgens de leerling aan en zeg dat het tasje van die leerling is. Stuur aan op het noemen van de naam van klasgenoten.
1.3	Bekenden en vreemden	SA: leert zintuigelijke gevoelens tot uiting te brengen.	De leerling verkent met één of meer zintuigen door gericht te kijken, luisteren, voelen, proeven en ruiken.	Mijn zintuigen <i>Dit pakket legt de nadruk op het gebruik van de zintuigen om daarmee zelfkennis te ontwikkelen.</i> Verzamel in tweevoud een aantal bekende voorwerpen, één daarvan laat u uit de tent van Ies steken. Ies en de tas plaatst u in de poppenhoek. Laat Ies met een koptelefoon op naar muziek luisteren. Wijs de kinderen op het voorwerp wat uit de tent steekt, laat ze raden wat het is en benadruk hierbij het zien. Vervolgens roept u de hulp van Ies in, die reageert niet. Benadruk hierbij het horen. Laat de kinderen de voorwerpen die in de tas zitten vasthouden, bekijken en voelen. Zorg dat de stof rondom de mond van Ies nat is. Laat Ies de kinderen ter afsluiting een natte kus geven.
1.4	Lichaam verzorgen	SA: eigen mening tot uiting brengen, door aan te geven of je iets kunt eten.	De leerling herkent wat wel en niet eetbaar is door goed te kijken, ruiken en proeven.	Reageren op zintuigen <i>Dit pakket leert de leerling met behulp van zijn zintuigen te herkennen of iets 'eten' is. Hij weet of het niet bedorven, vies, te heet of te koud is.</i> Ies zit aan een tafel met eetbare en niet eetbare voorwerpen: een aantal soorten beleg, boterhammen en speelgoed. Vraag aan Ies wat hij doet. Laat Ies een stukje kaas eten en hem vertellen wat hij eet.

				Laat Ies vervolgens aan niet eetbare dingen ruiken en proeven en hem vertellen waarom iets wel of niet eetbaar is.
1.5	Eigen gevoelens kennen	SA: aangeven wanneer iets (on)prettig is.	De leerling herkent een ervaring als prettig of onprettig en kan dit plaatsen in de situatie.	Prettig of niet? <i>Dit pakket behandelt het verschil tussen nat en droog. Een leerling weet wanneer 'nat' normaal is en wanneer niet.</i> Ies zit met zijn knuffel in de rugtas naast uw stoel. Laat de volle rugtas aan de kinderen zien, voel aan de rugtas en vraag wat er in de rugtas zit. Knijp in de rugtas, Ies roept 'au' en zegt dat hij in de rugtas zit. U haalt Ies en zijn knuffel uit de rugtas. Ies vertelt dat zijn knuffel lekker zacht is. Vervolgens komt de klassenassistente met een baksteen, ze wil ruilen met Ies, maar Ies vindt zijn knuffel lekkerder zacht. Ies benoemt dat knuffelen met de baksteen niet fijn is. De leerlingen voelen vervolgens zelf aan de baksteen en aan de knuffel.
1.6	Eigen gevoelens kennen	SI: uiten van blijdschap	De leerling geniet zichtbaar bij het zien en beleven van blijdschap.	Hoe blij ben jij? <i>Dit pakket gaat over blijdschap. Muziek, beweging, lichamelijk contact en lekker eten wekken een gevoel van blijdschap op. Zo wordt de aandacht op een waarneembare uiting van blijdschap gevestigd.</i> Laat Ies in het midden van de kring op een kleed liggen met een lach op zijn gezicht. Pak de uiteinden van het kleed op en laat Ies schommelen. Laat de kinderen ook zelf schommelen op het kleed (m.b.v. klassenassistent) en benoem hun gevoelens van plezier.

1.7	Positief zelfbeeld	IL: samen met de ander prettig bezig zijn.	De leerling richt zijn aandacht op dezelfde activiteit als een andere leerling, geniet hiervan en communiceert (non)verbaal met de ander.	Samen spelen <i>Dit pakket laat de leerling ervaren dat samen ergens mee bezig zijn prettig is. De leerling vestigt zijn aandacht op de activiteit en op de ander.</i> Zet een bak met piepschuim in het lokaal en ga samen met Ies in de bak roeren. Doordat het piepschuim uit de bak valt, hebben de kinderen plezier. Vervolgens laat u twee leerlingen samen roeren, zodat ze samen plezier beleven. Als afsluiting stelt Ies voor om samen met een leerling het piepschuim op te ruimen. Ies benoemt tot slot dat het fijn was.
1.8	Positief zelfbeeld	WB: door succeservaringen zal een kind zich goed voelen in de groep.	De leerling ervaart succes.	Applaus voor jezelf? <i>Dit pakket biedt activiteiten aan die tot succeservaringen leiden. Als een activiteit goed gaat, leert de leerling dit als succes te zien.</i> Ies heeft een bal. Zeg tegen Ies dat hij een mooie bal heeft. Ies nodigt u uit voor een spelletje. U reageert op zijn verzoek en hij vraagt om de bal naar hem toe te rollen. U geeft enthousiast aan dat u de bal tussen de poten van Ies gaat rollen. Laat de leerlingen u aanmoedigen. Ies nodigt een leerling uit om mee te doen en zo gaan alle leerlingen meedoen. Als de bal aankomt bij de volgende leerling, zegt u dat de leerling het goed doet.
1.9	Eigen lichaam kennen	SA: door je eigen lichaam te kennen leer je autonoom te worden.	De leerling reageert door een lichaamsdeel aan te wijzen en er iets mee te doen.	Hoofd, schouders, knie en teen <i>Dit pakket leert de leerling de lichaamsdelen kennen. Dit gebeurt door het kietelen met een veer. Het durven kennen en gebruiken van het</i>

				<p><i>eigen lichaam is op lange termijn van invloed op de zelfredzaamheid.</i></p> <p>Vooraf neemt u, samen met een collega, een liedje en het gelach van Ies en de beer op. Zet in de kring een tentje met daarin de beer, een veer, Ies en de cassette recorder. Luister met de kinderen naar het liedje, waarna er gelach uit de tent klinkt. Ies vertelt dan dat hij gekieteld wordt door beer met de veer, vervolgens gaat beer aan uw oor kietelen. Ies en beer gaan vervolgens diverse lichaamsdelen kietelen met de veer, die daarna benoemd worden.</p>
1.10	Eigen mogelijkheden	SA: aangeven wat je wel/niet kunt. SF: als je weet dat je iets niet kunt, het niet doen.	De leerling kiest uit twee voorwerpen, waarvan er één duidelijk te zwaar is, het voorwerp uit dat hij wel kan tillen.	<p>Wat kan ik aan?</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling om zichzelf af te vragen of een voorwerp te zwaar is om te dragen, duwen of trekken.</i></p> <p>Zet een aantal gieters van verschillende grootte in de kring en een grote plant. Ies wil een grote gieter gevuld met water optillen om hiermee de plant water te geven, hij zegt dat hij sterk genoeg is om die op te kunnen tillen. Hij blijkt niet sterk genoeg te zijn en u stelt voor om Ies te helpen.</p> <p>Alle leerlingen mogen vervolgens de middelgrote gieter op tillen en u geeft een complimentje als het lukt. U laat de leerlingen ervaren dat de grote gieter te zwaar is door die op te laten tillen.</p> <p>Samen met Ies gaan ze de plant water geven met verschillende gieters. De leerlingen benoemen het ervaren van hun lichamelijke kracht op een positieve manier.</p>

1.11	Eigen achtergrond kennen	SA: door te weten wie je bent en waar je vandaan komt leer je autonoom worden.	De leerling benoemt zijn ouders, respectievelijk als papa of mama, aan de hand van een foto of in het echt.	Wie zijn mijn ouders? <i>Dit pakket besteedt expliciete aandacht aan de vader en moeder van de leerling, als onderdeel van de eigen identiteit. Ook leert hij bekenden te herkennen en bij naam noemen.</i> In het midden van de kring staat een tafel met een telefoon en een trein. Laat het geluid van de telefoon horen, neem de telefoon op en doe alsof u tegen de mama van Ies praat. Wijs hierbij op de foto van de mama van Ies. Geef vervolgens de telefoon aan Ies, Ies groet zijn mama heel duidelijk en zegt in het gesprek steeds 'mama'. Ies pakt de foto van zijn mama, geeft die een kus, vertelt dat het zijn mama is en stopt de foto in de trein. Vervolgens doen alle leerlingen hetzelfde. Als alle foto's in het treintje zijn, rijdt het treintje weg en zegt Ies 'dag mama!', stimuleer de leerlingen hetzelfde te doen.
1.12	Lichaam verzorgen	SA: zelf weten dat je je lichaam moet verzorgen en dit ook zelf kunnen.	De leerling wast zijn handen wanneer dit nodig is.	Ik was mijn handen zelf <i>Dit pakket gaat over handenwassen. De leerling leert de handen te wassen als ze vies zijn, na toiletbezoek of voor het eten.</i> Plan een knutselles voor het eten. U vertelt dat Ies vieze handen heeft gekregen van het knutselen en met vieze handen wil gaan eten, beeldt dit uit. Vraag de leerlingen wat Ies moet doen. Vervolgens laat u Ies de handen wassen en kan hij zijn boterham gaan eten. Hierna laat u de leerlingen hetzelfde doen. U ruikt aan de gewassen handen en geeft aan dat ze lekker ruiken.

1.13	Opkomen voor jezelf	SI: aangeven wat hij wil eten/drinken SA: zelf kiezen wat hij wil eten/drinken	De leerling geeft aan wat hij wil eten of drinken.	Dat wil ik doen! <i>Dit pakket leert de leerling voor zichzelf op te komen. Dit doet hij door zijn eigen mening of voorkeur te uiten. De omgeving kan hier rekening mee houden en dat maakt de leefwereld aangenamer voor de leerling.</i> Zet een grote tafel in het midden van het lokaal met daarop verschillende lekkernijen. De leerlingen mogen rond die tafel gaan zitten. U benoemt dat er lekkere dingen op tafel staan. Ies vraagt aan u om iets wat hij erg lekker vindt. Daarna mogen de leerlingen zelf vragen om iets wat ze lekker vinden door het te vragen of door het aan te wijzen. Beloon de leerlingen wanneer ze hun keuze duidelijk hebben gemaakt.
1.14	Uiten of inhouden van gevoelens	IL: leren om een ander geen pijn of verdriet te doen.	De leerling doet een ander geen pijn en maakt geen spullen met opzet kapot.	Ik doe jou geen pijn <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het besef bij de leerling welk gedrag ongewenst is. Denk aan iemand pijn doen, iets kapot maken of iets doen wat niet mag.</i> Speel met Ies een rollenspel: u maakt een tekening. Ies is heel boos omdat hij niet met uw potlood mag tekenen, daarom maakt hij uw tekening kapot. U laat zien dat u erg verdrietig bent. Vertel dat het naar is dat iemand u pijn doet en laat het verdrietige gezicht van Ies zien. Stop de kapotte tekening in een plastic tas met daarop een verdrietig gezicht getekend. Beeld uit dat dit gedrag niet gewenst is in de klas door de plastic tas weg te brengen. Daarna verandert u het gezicht van Ies in blij.

1.15	Iets voor de ander doen	IL: leren om te troosten en empathie te laten merken.	De leerling troost of stelt een andere leerling gerust en maakt lichamelijk contact waar empathie uit blijkt.	Troosten <i>Dit pakket leert de leerling om te laten merken dat hij met een ander meevoelt.</i> Plak een rode sticker en een huilgezicht op Ies en hang hem vervolgens hoog op. Ies vertelt trots dat hij heel hoog is geklommen en dat hij nu op de stok wil. U maakt Ies los met de stok, maar hij valt en ligt op de grond te huilen. U gaat bij Ies kijken, troost hem en zegt dat het zielig voor hem is. Dit mogen alle leerlingen doen. Tenslotte vraagt u of Ies pijn heeft, Ies wijst de rode plek aan. U plakt een pleister op de rode plek en geeft hem een kus.
1.16	Iets voor de ander doen	SF: leren om samen te spelen SI: leren om materiaal te delen	De leerling laat materiaal gebruiken dat hij ook gebruikt of deelt het materiaal op verzoek.	Samen delen <i>Dit pakket behandelt het leren delen van speelgoed, snoep en fruit. Dit is een basale vorm van iets voor een ander doen.</i> Ies zit aan een tafeltje te stempelen. U vraagt aan Ies of u mag stempelen, maar Ies wil zijn stempel en zijn verf niet delen. Ies wil ook niet samen stempelen. Leg uit dat om beurt stempelen een soort spelletje is en dat het leuk is. Doe samen met Ies voor hoe om beurt stempelen werkt, daarna kiest Ies elke keer een leerling om samen mee te stempelen.
1.17	Luisteren	IB: niet weglopen als er iemand tegen je praat. SF: leren om te luisteren naar de ander i.p.v. te doen wat je zelf wilt.	De leerling blijft staan of zitten wanneer een ander tegen hem spreekt.	Niet weggaan, als ik praat <i>Dit pakket leert de leerling inzicht te krijgen in het voordeel van contact houden met een spreker door niet weg te lopen.</i> Ies, de poppen en de knuffels zitten in een kring. Vertel de leerlingen dat ze even moeten wachten op de klassenassistente, want die komt met een verrassing en dat ze goed

				<p>moeten luisteren wat die verrassing is. Als de klassenassistente komt en gaat vertellen wat de verrassing is, loopt Ies weg. Iedereen krijgt een doosje rozijnen, behalve Ies.</p> <p>Als Ies weer terug in de kring komt, vertelt u dat hij geen rozijnen heeft gekregen. Ies gaat huilen. De leerlingen vertellen waarom Ies geen doosje rozijnen heeft gekregen.</p> <p>Vervolgens wordt het herhaald, blijft Ies in de kring en krijgt hij wel een doosje rozijnen.</p>
1.18	Luisteren	IB: leren om stevig te zitten of te staan als er iemand tegen je praat.	De leerling zit of staat stevig, wanneer iemand iets tegen hem zegt.	<p>Stevig zitten en staan</p> <p><i>Dit pakket besteedt aandacht aan het stevig staan en zitten. Het gaat om de houding van de leerling in het gesprek, bij luisteren en spreken. Hierdoor is hij motorisch vrij rustig.</i></p> <p>Ies ligt in elkaar gedoken in het midden van de kring met een tasje en een knuffel. U vraagt aan Ies wat hij doet. Ies antwoordt onverstaaanbaar. U zegt dat hij rechtop moet gaan zitten, omdat u hem niet verstaat.</p> <p>De leerlingen doen voor hoe je goed staat of zit. Als alle leerlingen dit hebben voorgedaan, laat u plaatjes zien van een goede houding en een slechte houding. De foto met een goede houding krijgt een plekje in de klas.</p>
1.19	Luisteren	SI: leren om door de ander aan te kijken beter contact te maken.	De leerling kijkt tijdens het luisteren een ander aan.	<p>Kijk elkaar aan!</p> <p><i>Dit pakket legt de nadruk op het ervaren dat aankijken helpt bij het maken van contact en het bevorderen van de communicatie. Dit is één van de meest basale vormen bij contact maken en communicatie in het bijzonder.</i></p> <p>Ies zit naast u met zijn gezicht van u afgewend. U noemt Ies bij zijn naam en vraagt hem of hij een sticker hier (u wijst uw hand</p>

				aan) wil plakken. Ies heeft het niet gezien, kijkt u vervolgens aan en vraagt waar de sticker moet. U geeft Ies een compliment. Vervolgens vertelt Ies dat hij het wel eens moeilijk vindt om u aan te kijken. Laat Ies voor zeerover spelen, door hem een verrekijker (wc-rolletje) te geven waarmee hij naar u kan kijken.
1.20	Vertellen	SF: leren om jezelf aan te passen aan de ander, door op hem te reageren en hem te imiteren. IL: door je in te leven in de ander kun je beter op hem reageren.	De leerling imiteert geluiden of gebaren van een ander.	Elkaar nadoen! <i>Dit pakket legt nadruk op het sociale aspect van het voeren van een eenvoudig gesprek. Het gaat om de manier waarop de leerling naar de ander kijkt en op hem reageert. Het gaat om een gerichte vorm van imitatie.</i> Ies zit in de kring. Vertel de leerlingen dat u een spelletje met Ies gaat doen. Zeg tegen Ies dat u een spelletje hebt bedacht waarbij hij u na moet doen. Maak een armbeweging en laat Ies het nadoen. Geef hem een compliment als hij het goed doet. Laat het hem vervolgens verkeerd nadoen en vraag aan de leerlingen wat Ies niet goed doet. Daarna laat u Ies woorden nazeggen. Vervolgens benoemt Ies een boerderijdier van het dienblad, de leerlingen mogen om beurt Ies napraten en het dier pakken als ze het goed hebben gedaan. Geef een compliment als de leerling het goed gedaan heeft. Als alle leerlingen een dier in hun hand hebben, laat u de leerlingen de naam van hun dier nog een keer nazeggen. Vervolgens neemt Ies alle dieren weer mee naar huis.

MAP 2

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
2.1	Eigen lichaam kennen	<i>IL: eigen lichaam kennen</i>	De leerling herkent het verschil tussen nat en droog en kan dit uiten.	Nat en droog <i>Dit pakket gaat dieper in op het waarnemen van de tegenstelling nat en droog. Door dit op een bewuste manier waar te nemen, kan een leerling conclusies hieruit trekken. Ook leert hij beslissingen te nemen die goed zijn voor zijn eigen welzijn.</i> Ies valt in een plas met water. Het gevolg is een natte broek. Ies vindt dit heel vervelend en huilt erom. Samen met de leerlingen voelt u aan de broek en benoemt dat het vies is. De leerlingen wordt om raad gevraagd. Ies besluit zijn broek uit te doen en propt deze in zijn tas. Nu wordt de rest in zijn tas ook nat, daarom hangt u samen met de leerlingen de spullen aan de waslijn.
2.2	Eigen lichaam kennen	IL: eigen lichaam kennen	De leerling heeft besef van zijn handen en armen en kent één of meer functies van de hand of arm. Bijv. ermee zwaaien.	Zwaaien met je armen <i>Dit pakket laat leerlingen oefenen met het benoemen van lichaamsdelen, met name de armen en handen. Er wordt ook aandacht aan de sociale functies hiervan besteed.</i> Een bekend persoon op school loopt langs het raam van de klas en zwaait met een vlaggetje. De persoon komt binnen en Ies wil het vlaggetje, maar kan deze niet pakken want hij heeft geen handen. U stimuleert de leerlingen hun handen te laten zien en te gebruiken. Samen met de leerlingen verzint u een

				oplossing voor Ies: namelijk plastic handschoenen.
2.3	Eigen lichaam kennen	IL: eigen lichaam kennen	De leerling geeft van zichzelf aan of hij/zij een jongen of meisje is.	Een jongen of een meisje? <i>Dit pakket behandelt het verschil tussen jongens en meisjes. Het lichamelijk verschil wordt behandeld, maar er is vooral aandacht voor specifieke kleding en accessoires.</i> Ies vraagt zich af wat het verschil tussen een jongen en meisje is. U gaat hierop in door vragen aan de leerlingen te stellen. Het eerste deel van het gesprek concentreert zich op lichamelijke verschillen waarna u overgaat op kleding en accessoires. U oefent dit samen door de leerlingen foto's in hokjes te laten leggen. Ter afsluiting vraagt Ies aan alle leerlingen of ze een jongen of meisje zijn.
2.4	Eigen achtergrond kennen	SI: relaties/vriendschappen aangeven.	De leerling herkent eventuele broers en zussen en noemt hen bij naam.	Mijn broer en mijn zus <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het herkennen van de naaste familie. Ook andere familieleden komen hierbij aan bod.</i> Ies heeft een fotoalbum meegenomen en laat dit aan de leerlingen zien. Hij benoemt de personen op de foto's. De leerlingen krijgen allemaal een envelop met foto's van hun familie die ze om de beurt mogen bespreken. De foto's krijgen een plaatsje in de klas.
2.5	Eigen mening en voorkeur	SA: eigen mening en voorkeur geven	De leerling geeft zijn eigen voorkeur aan.	Mooi, leuk of lekker <i>Dit pakket leert om leerlingen voorkeuren te laten uiten. Als gevolg hiervan kan de omgeving van de leerling hier rekening mee houden, waardoor de leerling meer succeservaring opdoet en zelfvertrouwen</i>

				<p><i>ontwikkelt.</i></p> <p>Ies heeft een bandje met geluiden meegenomen en laat die horen. U zegt dat u het eerste fragment erg lelijk vindt omdat het pijn doet aan uw oren. Daarna oefent u samen met de leerlingen door hen een groen en rood briefje te geven. Bij een mooi geluid houden ze groen in de lucht, anders rood. U vraagt alle leerlingen naar hun mening over bepaalde geluiden.</p>
2.6	Eigen mening en voorkeur	SA: eigen mening en voorkeur geven	De leerling kan kiezen uit twee of meer mogelijke activiteiten op school.	<p>Is dit leuk om te doen?</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling bewust worden van de eigen voorkeur. Hij leert ook kiezen tussen verschillende spelmaterialen.</i></p> <p>Ies gaat bij een juffrouw van school op bezoek en mag speelgoed meenemen. U geeft een kapot stuk speelgoed, maar dit vindt Ies niet goed. Bespreken met de leerlingen. Daarna pakt u een heel speelgoedje wat hij wel meeneemt. Samen met de leerlingen bedenkt u wat zij mee zouden meenemen naar de juf. Daarna gaat u daadwerkelijk naar de juf toe.</p>
2.7	Eigen mening en voorkeur	SA: weten wat je kan en niet kan. BT: <i>doorzettingsvermogen laten zien</i>	De leerling doet zelf wat hij zelfstandig kan en vraagt hulp wanneer nodig.	<p>Wat kan ik zelf?</p> <p><i>Dit pakket besteedt aandacht aan de zelfredzaamheid van leerlingen. De leerling moet eigen grenzen hierin leren kennen. Dit pakket helpt leerlingen herkennen in welke situaties hulp vragen nodig is.</i></p> <p>Ies loopt met zijn zwemtas naar de deur en vraagt hulp aan u met het dragen. U geeft aan dat hij dit zelf kan, maar Ies houdt vol van niet. U vraagt de leerlingen om raad. Samen met hen oefent u het dragen van de zwemtas,</p>

				wat alle leerlingen kunnen. Daarna doet Ies het ook zelf en benoemt dit.
2.8	Positief zelfbeeld	WB: positief over jezelf denken.	De leerling laat bij een werkje of activiteit merken dat hij er trots op is en lukt een compliment uit.	Ik kan het ook! <i>Dit pakket laat de leerling successen ervaren bij het maken van een werkje. Ook leert hij aandacht vragen voor zijn prestatie.</i> Onder een doos op tafel heeft Ies iets verstopt. Het blijkt een tekening te zijn die hij wil laten zien zodat blijkt hoe mooi hij is. Samen met de leerlingen oefent u hoe je je eigen tekening aan anderen laat zien. Elke tekening krijgt een compliment.
2.9	Bekenden en vreemden	WB: duidelijk maken in de omgang wie bekend en vreemd is.	De leerling herkent bekenden en noemt hen bij naam.	Bekenden en vreemden <i>Dit pakket geeft aan hoe je met bekenden moet omgaan. Voor zeer moeilijk lerende kinderen is dit cruciaal, omdat ze goed zijn van vertrouwen. Aan de hand van foto's wordt de kring bekenden groter gemaakt.</i> Op de tafel ligt een handdoek met daaronder foto's van de ouders van de leerlingen. Ies is verdrietig want alle foto's liggen door elkaar. U vraagt een leerling een foto aan u te geven. Dan vraagt u van wie dit de vader/moeder is. Samen met de leerlingen hangt u de foto's op het bord bij de juiste leerling.
2.10	Eigen gevoelens kennen	IL: eigen gevoelens kennen	De leerling uit zijn gevoelens en geeft aan wat de aanleiding is.	Blij, verdrietig, boos of bang? <i>Dit pakket behandelt de gevoelens blijheid, verdriet, boosheid en angst. De leerling ontdekt dat dit een vervelend gevoel is. De leerling leert hiermee omgaan.</i> Ies is verdrietig, want zijn hoofd is raar. De bal die erin hoort, is weg. U stimuleert het

				meeleven van de leerlingen en laat hen zoeken naar de bal. Samen oefent u het benoemen van gevoelens tegenover de klassenassistent die binnenkomt. Zij blijkt de bal te hebben en maakt Ies weer blij door zijn hoofd weer goed te maken.
2.11	Lichaam verzorgen	WB: eigen lichaam goed verzorgen	De leerling poetst zijn tanden.	Tanden poetsen <i>Dit pakket leert de leerling zijn eigen tanden te poetsen. Het gaat om het besef dat je jezelf moet verzorgen en niet om de vaardigheid zelf.</i> Ies zit bij u op schoot met een tandenborstel in zijn hand. Hij weet deze niet goed te gebruiken. U laat dit de leerlingen opmerken, waarna u een leerling om hulp vraagt. Samen met de leerlingen kijkt u in de spiegel naar hun tanden. Vervolgens poetst elke leerling droog de tanden van Ies.
2.12	Hulp vragen	SI: om hulp vragen	De leerling kan op eigen initiatief hulp van de leerkracht vragen.	Wie kan mij helpen? <i>Dit pakket besteedt aandacht aan een goede werkhouding op school. De leerling leert op een adequate manier hulp vragen aan de leerkracht.</i> De leerlingen gaan een kleurplaat maken en Ies zal de kleurpotloden uitdelen. Ies kan echter niet bij alle potjes en gaat op de grond liggen zonder om hulp te vragen. Na een tijdje helpt u hem hierbij. Samen met de leerlingen oefent u dit door elke leerling bij u te roepen en samen op de juiste manier hulp te vragen.
2.13	Met ruzie omgaan	IB: nadenken voordat je iets doet en controle over eigen gedrag	De leerling blijft rustig bij een conflict.	Ruzie hebben <i>Dit pakket leert de leerling zich niet agressief te uiten bij conflicten. De leerling leert op een rustige, verbale manier aan te geven dat hij</i>

		<i>IB: ruzie voorkomen en oplossen</i>		<i>boos is.</i> Meneer Beer zit midden in de kring in de kiepwagen. Ies is kwijt en u zoekt hem met de leerlingen op. Ies is echter heel boos als u hem vindt. Hij moet daarom weer terug in de doos en als hij rustiger is vertelt hij dat het zijn beurt was voor de kiepwagen. Samen met de leerlingen oefent u het rustig blijven door hen aan u te laten vertellen dat beer op hun plaats in de kiepwagen zit.
2.14	Samen spelen en werken	IL: iets voor de ander doen.	De leerling deelt met een andere leerling.	Delen met velen <i>Dit pakket leert de leerling om materiële zaken te delen. Hij leert dat anderen ook iets nodig hebben en komt daaraan tegemoet. Hierbij komt naar voren dat delen spelen leuker kan maken.</i> Ies heeft zoutjes waar hij graag een ketting van wil maken. Hij heeft geen touw, maar u biedt aan om uw touw met hem te delen. Na aandringen wil Ies ook zijn zoutjes met u delen. Samen oefenen de leerlingen dit door met z'n 2 ^{en} één zak zoutjes en één touw te laten delen. Hier maken ze een eigen ketting van.
2.15	Zorgen dat jij je goed voelt	IB: nadenken voordat je iets doet en controle over eigen gedrag	De leerling mijdt onprettige situaties.	Onprettige situaties <i>Dit pakket leert de leerling onprettige situaties te herkennen en zich hieruit terug te trekken. Denk aan: kou, honger, natte kleding of bedreiging.</i> De bal van Ies is tussen de brandnetels terecht gekomen. Ies schreeuwt van de pijn als hij de brandnetels aanraakt. Met de leerlingen bedenkt u een oplossing om de bal te pakken. Samen met de leerlingen oefent u

				onveilige situaties door de bal op verschillende plekken neer te leggen. De leerlingen bedenken eerst of het verantwoord is om de bal te pakken.
2.16	Verantwoording nemen	SI: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk	De leerling hanteert materiaal voorzichtig.	Zorg goed voor spullen! <i>Dit pakket geeft aandacht aan het omgaan met materiaal bij een taak. De leerling leert zorgvuldig met eigen spullen en die van een ander om te gaan.</i> Ies kleurt een tekening met nieuwe potloden. Hij doet deze niet terug in de doos, zodat ze op de grond vallen. U reageert verschrikt en vraagt de leerlingen wat er gebeurde. Samen met de leerlingen oefent u dit door hen per tweetal een doos kleurpotloden en een tekening te geven. Benadruk dat het potlood elke keer terug moet in de doos.
2.17	Opkomen voor jezelf	SA: opkomen voor jezelf	De leerlingen kan 'nee' zeggen tegen een onredelijk verzoek.	Je kunt ook 'nee' zeggen! <i>Dit pakket geeft aandacht aan het omgaan met onredelijke verzoeken, die tegen de zin van de leerling ingaan.</i> Het broodmonster komt in de klas en wil graag van iedereen het brood hebben. Hij heeft echter al heel veel! U leert Ies om steeds 'nee' te zeggen. Samen oefent u dit met de leerlingen door hen 'nee' tegen het broodmonster te laten zeggen.
2.18	Vragen stellen Vertellen Antwoord geven	SF: vragen stellen als het niet duidelijk is wat de ander zegt	De leerling communiceert voldoende verstaanbaar en luid. Hij gebruikt zonodig gebaren om de boodschap aan de ander duidelijk te maken.	Duidelijk spreken <i>Dit pakket besteedt aandacht aan verstaanbaar communiceren. Wanneer dit niet mogelijk is, wordt naar een duidelijke non-verbale communicatie gestreefd. Het gaat er uiteindelijk om dat een leerling zijn wensen of vragen aan een ander duidelijk kan maken.</i>

				Ies gaat een boekje voorlezen maar doet dit of te zacht, of te hard of te snel. Samen met de leerlingen bespreekt u wat Ies goed en fout deed. De leerlingen helpen Ies om dingen goed uit te spreken en hier ondersteunende gebaren bij te maken.
2.19	Basale gevoelens	IB: nadenken voordat je iets doet en controle over eigen gedrag	De leerling kan zijn blijheid uiten en stoort daarbij anderen niet.	Blijheid <i>Dit pakket geeft aandacht aan het omgaan met positieve gevoelens. De leerling leert hoe je met blijheid kunt omgaan. Dit kunnen ze bijvoorbeeld tonen door te klappen zonder andere te storen.</i> De leerlingen komen in een feeststemming doordat Ies jarig is. De klas is versierd en Ies laat met zijn gedrag zien dat hij blij is. Als de klassenassistent binnen komt, omarmt hij haar stevig en roept erg hard. Zij vindt dit erg vervelend. Dit bespreekt u met de leerlingen. Samen met de leerlingen oefent u hoe Ies blij kan zijn zonder anderen te benadelen.
2.20	Samen spelen en werken	IB: niet voor je beurt praten	De leerling wacht op zijn beurt.	Beurt voor beurt <i>Dit pakket behandelt het leren wachten op je beurt in een spelsituatie.</i> Ies heeft een spel bedacht waarbij alle leerlingen om de beurt een bal in de emmer in het midden van de kring mogen gooien. U vraagt wie er aan de beurt is en de leerling uit de kring steekt zijn vinger op. Dit gebeurt in de juiste volgorde. Ies roept echter steeds tussendoor dat hij aan de beurt is.

MAP 3

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
3.1	Eigen achtergrond kennen	SI: je eigen geschiedenis en achtergrond kennen	De leerling kan vertellen hoe oud hij is.	Hoeveel jaar ben ik? <i>Dit pakket leert de leerling vertellen hoe oud hij is. Dit helpt bij het maken van contact (met leeftijdgenoten).</i> De lepelpop is jarig en u laat zien hoe oud hij is geworden. Met de leerlingen zet u kaarsjes op de taart en u helpt de leerlingen om hun leeftijd te zeggen. Dit oefenen de leerlingen met elkaar. Daarna worden de leerlingen in leeftijdsgroepen ingedeeld bij een specifieke kleur ballon.
3.2	Eigen mening en voorkeur	SA: eigen mening en voorkeur weten	De leerling kiest voor een activiteit en nodigt een ander uit om mee te doen.	Wil jij met mij spelen? <i>Dit pakket leert de leerling om zijn voorkeur en mening te gebruiken tegenover een ander. De leerling weet wat hij leuk vindt om te doen en met wie.</i> Polleke wordt geïntroduceerd. In de kring liggen allerlei pollepels waarmee u muziek maakt. U vraagt leerlingen om mee te doen. Samen met de leerlingen roffelt u op verschillende voorwerpen en laat de leerlingen hun voorkeur uiten voor bepaalde voorwerpen.
3.3	Eigen mening en voorkeur	<i>IB: je aan gedragsregels uit je omgeving houden</i>	De leerling kiest gepaste kleding als de leerkracht hem voor een keuze stelt.	Moet je aandoen! <i>Dit pakket leert de leerling welke kleding gepast is in bepaalde situaties. Denk aan kou en regen. De leerling weet dat er kleding is voor bepaalde gelegenheden.</i> U heeft twee pollepels, één met regenkleding en één met kleding van stof. Met een

				plantenspuit zorgt u voor regen. De leerlingen denken na over de juiste kleding. Samen met hen oefent u door hen te laten kiezen voor de juiste kleding bij regen. Ook behandelt u de begrippen nat en droog.
3.4	Positief zelfbeeld	WB: positief over jezelf denken	De leerling vertelt dat hij knap of lief is.	Jij vindt mij oké <i>Dit pakket leert de leerling om de aandacht te richten op waardering en respect die hij van anderen krijgt voor een prestatie. Dit kan lichamelijk en sociaal zijn.</i> De leerlingen gaan over een lijn springen of stappen. U en de helpepel helpen hen hierbij. Dit oefent u samen met de leerlingen door hen elkaar te laten helpen. U geeft aan dat dit knap en lief van hen is. Als laatste springt iedereen gezamenlijk over het touw en u bedankt iedereen voor het verlenen van hulp.
3.5	Positief zelfbeeld	BT: doorzettingsvermogen laten zien	De leerling zet door zodra hij een fout maakt.	Een foutje mag! <i>Dit pakket leert de leerling dat fouten maken niet erg is als er geen opzet in het spel is.</i> U speelt samen met de klassenassistent een spel waarbij u een pollepel heeft die zij moet pakken. U zorgt ervoor dat zij hem niet kan pakken. De klassenassistent wordt gefrustreerd, maar houdt vol. Dit oefent u samen met de leerlingen door hen één voor één de pollepel te laten pakken.
3.6	Positief zelfbeeld	WB: positief over jezelf denken	De leerling laat met trots zien wat hij kan.	Knap hé! <i>Dit pakket leert de leerling hoe je laat zien wat je al goed kunt. Dit stimuleert het zelfvertrouwen.</i> Aan de hand van een pollepeltentoonstelling versieren de leerlingen een eigen pollepel. Dit oefent u samen met de leerlingen door langs

				te lopen en de leerlingen zelf te laten zien hoe mooi hun kunstwerk wordt.
3.7	Basale gevoelens	IB: gevoelens op het juiste moment uiten of inhouden	De leerling uit gevoelens van angst.	Griezelen <i>Dit pakket leert de leerling angst herkennen en het uiten. De leerkracht schat in wat de leerlingen aankunnen. Ze leren waar ze echt bang voor moeten zijn.</i> U maakt een griezelpop van een natte lap en een pollepel. Deze vliegt naar u toe en laat u schrikken. Ook vliegt hij naar een aantal leerlingen toe. Samen met de leerlingen gaat u naar de griezelhoek. Tussendoor vliegt de griezelpop rond. U geeft aandacht aan verschillende manieren van angst uiten. De griezelpop gaat na opdracht van u, weer weg.
3.8	Basale gevoelens	IL: omgaan met basis gevoelens	De leerling weet wat een bepaald gevoel bij hem opwekt.	Dat maakt mij bang! <i>Dit pakket leert de leerling waar hij een goed en een vervelend gevoel van krijgt.</i> Polleke vertelt dat hij bang is om over te steken. Samen met de leerlingen kijkt u naar kaartjes waar wel sprake is van angst en waar juist niet.
3.9	Eigen gevoelens kennen	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen	De leerling weet hoe hij zich voelt en dat een ander niet perse hetzelfde voelt.	Boos of blij hoort soms bij mij <i>Dit pakket leert de leerling dat een gevoel een persoonlijke ervaring is. Hij leert dat dit gevoel bij hem hoort en niet perse bij een ander.</i> U speelt het spel 'slakkenrace' met twee pollepelteams. De leerlingen kiezen partij voor een koppel en uiten hun gevoelens bij winnen of verliezen. Samen met hen oefent u dit door de leerlingen in koppels 'slakkenrace' te laten spelen. De bijbehorende gevoelens bespreken.

3.10	Eigen lichaam kennen	<i>IL: eigen lichaam kennen</i>	De leerling weet op de tast wat iets is en hij controleert zijn waarneming door kritisch te kijken.	Is dat goed of fout? <i>Dit pakket leert de leerling kritisch voelen. Vaak in combinatie met kritisch kijken en luisteren. De leerling gebruikt bewust en alert zijn zintuigen om informatie op te nemen. U laat verschillende soorten lepels zien. Daarna worden de lepels in verschillende voelbakken gedaan. U voelt in een bak en raadt welke lepel het is. Dit oefent u samen met de leerlingen door hen om de beurt te laten voelen en hun waarneming te laten controleren.</i>
3.11	Eigen lichaam kennen	IL: eigen lichaam kennen	De leerling kan aangeven dat hij benen en voeten heeft en toont op verzoek één of meerdere functies ervan.	Met je benen en je tenen! <i>Dit pakket vergroot de kennis over het eigen lichaam. Dit is op lange termijn van invloed op de zelfredzaamheid. Het pakket richt zich vooral op de benen en voeten. Polleke kan niet op een stoel zitten omdat hij geen armen en benen heeft. Deze maakt u daarom aan hem vast. U benoemt verschillende lichaamsdelen waarna u met de leerlingen 'danst'. Samen met hen oefent u door een leerling iets te laten voordoen terwijl de anderen het nadoen. U benoemt de lichaamsdelen die aan bod komen.</i>
3.12	Opkomen voor jezelf	SA: weten wat je wel en niet kan	De leerling kan aangeven wat hij lichamelijk wel en niet kan. Dit doet hij door van twee voorwerpen te zeggen of hij er wel of niet bij kan.	Dit kan ik <i>Dit pakket maakt de leerling bewuster van zijn lichaamslengte. Hierdoor leert hij dat hij een beperkte lengte heeft. Het is een opstap naar het leren inschatten van de eigen mogelijkheden en grenzen. Polleke wil een slinger ophangen in de klas, maar is hiervoor te klein. Palle is langer en helpt hem. Daarna probeert ook een leerling</i>

				het, maar die is zelf ook te klein. Samen met de leerlingen oefent u dit. Daarna reikt elke leerling zo ver mogelijk op een vel papier aan de muur. U zet kruisjes bij de maximale hoogte en ontdekt dat u het langst bent.
3.13	Opkomen voor jezelf	SI/SA: opkomen voor jezelf	De leerling kan tijdens het eten aangeven wat hij betreffende zelfredzaamheid wel en niet kan.	Dat kan ik zelf wel! <i>Dit pakket legt de nadruk op het zelf aangeven wat betreft zelfredzaamheid tijdens het eten. Dit is een onderdeel van het leren opkomen voor zichzelf.</i> Het lukt Palle niet om fruit te snijden. Twee leerlingen mogen helpen, maar hard fruit is lastig snijden. U stimuleert hen aan te geven wat ze wel en niet kunnen. Daarna oefent u samen met de leerlingen het spuiten van slagroom zonder dop. De leerlingen die goed aangeven dat het niet lukt, helpt u.
3.14	Opkomen voor jezelf	SI/SA: opkomen voor jezelf	De leerling kan nee zeggen tegen een onredelijk verzoek.	Ik zeg nee! <i>Dit pakket behandelt het omgaan met verzoeken, die tegen de zin van de leerling ingaan. De leerling leert dat hij niet altijd aardig hoeft te doen en aardig gevonden hoeft te worden.</i> U voert een toneelstuk met de klassenassistent uit. De assistent heeft een pollepel die belangrijk voor haar is. U wilt die afpakken. Deze situatie bespreekt u met de leerlingen. Samen met de leerlingen oefent u het 'nee' zeggen door hen de pollepel te geven terwijl de leerling ertegen protesteert. Napraten met de leerlingen over situaties waarin je 'nee' zegt.

3.15	Opkomen voor jezelf	SI/SA: opkomen voor jezelf	De leerling zegt 'nee' tegen een onredelijk verzoek en komt voor zichzelf op bij ongewenste intimiteiten.	Blijf van mijn lijf! <i>Dit pakket behandelt het omgaan met onredelijke verzoeken, die tegen de zin van de leerling ingaan. Het gaat om opkomen voor jezelf bij ongewenste intimiteiten.</i> Vrij-lepelpop wil Polleke een zoen geven maar hij wil dit niet. U bespreekt dit met de leerlingen en leert hen dat je 'nee' mag zeggen. Niet iedereen hoeft je aardig te vinden. Dit oefent u samen met hen door Vrijlepelpop hen te laten zoenen of aanraken.
3.16	Opkomen voor jezelf	SI/SA/SF/IB: je gevoelens uiten of juist inhouden op het goede moment.	De leerling zegt tegen de ander als deze onaardig tegen hem is.	Ik vind jou niet aardig! <i>Dit pakket stimuleert de leerling tegen een medeleerling te zeggen als deze onaardig tegen hem is.</i> De stoute pollepel pakt de brodtrommel van u af en gooit de puzzel van u door elkaar als deze bijna klaar is. U bespreekt met de leerlingen de manier van reageren. Dit oefent u samen met hen door steeds een tweetal de puzzel te laten maken. Pollepel gooit deze door elkaar. De leerling reageert rustig door te zeggen: 'dat vind ik niet leuk!'.
3.17	Gezond leven	IL: eigen lichaam goed verzorgen SI: zelf hulp vragen	De leerling vraagt uit zichzelf om een pleister of andere medische behandeling.	Au! <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het vragen om medische verzorging. Het gaat om het vragen om een pleister of andere eenvoudige medische handeling.</i> U vraagt de leerlingen wie er weleens gevallen is. Daarna laat u Palle zien die op zijn neus is gevallen. U bespreekt wanneer je wel en niet een pleister nodig hebt. Dit oefent u samen met de leerlingen door een rood vlekje op hun arm te tekenen. Daarna komen ze om de

				beurt bij u. Als ze om een pleister vragen, krijgen ze die.
3.18	Basale gevoelens	SI/SA/SF/IB: je gevoelens uiten of juist inhouden op het goede moment	De leerling kan zijn gevoelens van verdriet uiten in woorden en er troost voor vragen.	Ik ben verdrietig... <i>Dit pakket geeft aandacht aan het omgaan met verdrietige gevoelens van de leerling. Het gaat om het uiten, onder woorden brengen en troost vragen.</i> Palle is verdrietig, maar wil niet zeggen waarom. Na een tijd begint hij te snikken en vertelt dat Polleke niet wilde spelen. U troost hem. Samen met de leerlingen oefent u het uiten van gevoelens door ballonnen uit te delen maar één leerling over te slaan. Stimuleer deze leerling bij u te komen en zijn gevoelens te uiten. Beloon dit met een ballon. Dit herhaalt u een aantal keer.
3.19	Basale gevoelens	SI/SA/SF/IB: je gevoelens uiten of juist inhouden op het goede moment	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van boosheid.	Ik ben boos! <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het omgaan met boze gevoelens van een leerling. Het gaat om het uiten op een gewenste manier, zo mogelijk onder woorden brengen en er begrip voor vragen.</i> Palle is boos maar zegt niet waarom. Na aandringen vertelt hij dat Polleke zijn broodtrommel heeft afgepakt. U bespreekt dit met de leerlingen en benadrukt dat het knap van Palle was om te zeggen waarom hij boos was. Samen oefent u dit door de leerlingen boze pollepoppes te laten maken en te laten reageren op bovenstaande situatie.

3.20	Gevoelens van anderen	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen	De leerling weet dat anderen dezelfde gevoelens kunnen hebben als hijzelf.	Boos of blij, net als jij! <i>Dit pakket leert de leerling dat hij dezelfde gevoelens als een medeleerling kan hebben. De leerlingen plakken een gevoelsuitdrukking op hun pollepel. Vervolgens zoeken ze een medeleerling met dezelfde emotie. Ook zoekt u in tijdschriften foto's van mensen met een emotie en plakt deze samen met hen op een vel. Dit bespreekt u met hen.</i>
------	-----------------------	---	--	--

MAP 4

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
4.1	Gevoelens van anderen	<i>IL: om aardig te doen voor een ander, moet je eerst weten hoe een ander zich voelt</i>	De leerling kan vertellen of een andere leerling zich boos, blij, bang of verdrietig voelt	Jij bent blij <i>Dit pakket behandelt de gevoelens blij, boos, bang en verdrietig. De leerlingen leren hoe je kunt zien of iemand een dergelijke emotie heeft en hoe hij de verschillende soorten gevoelens van andere leerlingen kan waarnemen.</i> De pollepels introduceren verschillende gezichtsuitdrukkingen, waarbij de leerkracht beschrijft hoe je ziet hoe hij zich voelt. Een collage met foto's van bekenden bespreken, waarbij wordt benoemd welke gezichtsuitdrukking je ziet. Samen oefenen om gevoelens met het gezicht te tonen, waarbij spiegels worden gebruikt. De leerlingen tekenen gezichtsuitdrukkingen en vertellen er een verhaaltje bij.
4.2	Gevoelens van anderen	IL: de ander helpen, belangstelling tonen, aardige dingen zeggen	De leerling herkent de emoties van een ander en reageert nadat is voorgedaan hoe er gereageerd moet worden	Ben je boos? <i>Dit pakket leert de leerling hoe je moet reageren als een ander blij, verdrietig, boos of bang is. Dat is de volgende stap als de leerling emoties (van anderen) kan waarnemen. Dit is belangrijk om ruzie te voorkomen en om vriendschap op te bouwen.</i> Polleke is boos/verdrietig omdat hij geen ijsje mag. Er wordt besproken hoe hij zich voelt en hoe hij getroost/geholpen kan worden. De leerlingen oefenen dit in een rollenspel. Spel 'er zat een klein zigeunermeisje' spelen.

				Oefenen in de gymzaal om elkaar te troosten. Verbreden naar echte situaties op het plein, als een leerling boos is.
4.3	Gedragsregels nakomen	IB: het houden aan regels	De leerling weet de gedragsregels rond boeren, niezen en hoesten en houdt zich hier thuis en in de klas aan.	Hatsjoe! <i>Dit pakket geeft aandacht aan gedrag waarbij de leerling rekening houdt met de ander. De leerling leert wat hij moet doen als hij moet boeren, niezen of hoesten.</i> Polleke vindt het vies dat iemand in zijn gezicht niest. Er wordt besproken wat de juiste manier van handelen is. Dit oefenen de leerlingen in de kring, door om de beurt te niezen, hoesten of boeren. Vervolgens laat één leerling het gewenste gedrag zien.
4.4	Gedragsregels nakomen	IB: het houden aan regels	De leerling bedankt als hij iets krijgt, maakt zijn excuses als hij iemand per ongeluk bezeert en houdt de deur open voor iemand die met hem meeloopt.	Dankjewel! <i>Dit pakket gaat in op een aantal beleefdheidsregels. Het gaat er vooral om dat de leerling leert zich aan gedragsregels uit zijn omgeving te houden en zo rekening met de ander houdt. Er wordt aandacht gegeven aan bedanken, excuses maken en de deur open houden.</i> Elke leerling krijgt een klein cadeautje van Polleke. De leerling krijgt een compliment als het bedankt voor het cadeautje. Als Polleke valt, wordt op de juiste manier excuses aangeboden en ook houdt Polleke de deur voor een leerling open. Deze drie vaardigheden worden in de kring en bij de deur geoefend.
4.5	Gedragsregels nakomen	IB: het houden aan regels	De leerling gooit zelfstandig in de klas zijn afval in de afvalbak.	Dat kan weg! <i>Dit pakket leert leerlingen afval weg te gooien in de afvalbak. Eventueel kunt u aandacht besteden aan het scheiden van afval.</i>

				Laat afval van het middageten of een knutselles op tafel liggen. U vraagt aan Polleke en Palle of dit raar is. Zij komen er niet uit, daarom bespreekt u met de leerlingen wat er met het afval moet gebeuren. Samen met Polleke gooit u het afval in de juiste bak. Daarna kiezen leerlingen om de beurt iets van de tafel uit om in de juiste afvalbak te gooien.
4.6	Iets voor de ander doen	SI: uit jezelf op anderen afstappen/een ander aanspreken	De leerling helpt op eigen initiatief en op de juiste manier een andere leerling.	Zal ik je helpen? <i>Dit pakket besteedt aandacht aan de manier waarop je een ander helpt. Een leerling leert inschatten wanneer hulp wenselijk is en op welke manier hij dit kan geven.</i> Polleke is dozen aan het verhuizen. Palle ziet het, maar helpt niet. Hij vraagt aan de leerlingen hoe ze kunnen helpen. Door aan Polleke te vragen 'kan ik je helpen?' kan Polleke aangeven hulp te waarderen. Om de beurt helpen leerlingen dozen te verhuizen. Polleke bedankt de leerlingen en u helpt om 'graag gedaan' terug te zeggen.
4.7	Met ruzie omgaan	IB: eerst denken voor je iets doet. <i>SF: een compromis kunnen sluiten</i>	De leerling vertelt/beeldt uit wat ruzie is door boze mensen aan de orde te laten komen.	Wat is ruzie? <i>Dit pakket leert leerlingen ruzies in verschillende situaties te herkennen. Aan de hand van: 'Stop, Denk, Doe' worden ruzies bespreekbaar gemaakt en wordt gewenst gedrag aangeleerd.</i> Polleke en Palle krijgen ruzie tijdens het knikkeren. U komt tussen beiden door 'Stop!' te roepen en een stopbord in de lucht te houden. Bespreken met de leerlingen wat ruzie is aan de hand van twee situaties. Daarna samen met de leerlingen een aantal rollenspellen uitbeelden waarin ruzie het

				hoofdthema is. Tussendoor doen de leerlingen wat leuks in twee- of drietallen om het contrast tussen ruzie duidelijk te maken.
4.8	Relaties en vriendschappen	SI: op eigen initiatief op anderen afstappen	De leerling vraagt zelf aan een ander of een groepje of hij mee mag doen.	Mag ik meedoen? <i>Dit pakket leert de leerling hoe je moet vragen om mee te doen met spelen. Door eerst te vragen of je mee mag doen, voorkom je ruzies.</i> Polleke heeft behang voor zijn nieuwe woning gekocht. Hier worden figuren opgetekend, omdat het saai behang is. Een aantal leerlingen kleuren deze figuren in. Polleke wil meedoen en probeert dit op de juiste manier te vragen. De leerlingen die nog niet kleuren vragen dit aan Polleke en klasgenoten. Bij afwijzing worden ze niet boos.
4.9	Met opdrachten en correcties omgaan	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen.	De leerling luistert en kijkt naar de uitleg van een opdracht, die in een groep van maximaal vier leerlingen gegeven wordt.	Wat zegt de juf? <i>Dit pakket geeft aandacht aan het omgaan met een opdracht. De vaardigheden: kijken, luisteren en het hebben van de juiste houding komen hierin naar voren. Op 'kijken en luisteren' ligt de nadruk.</i> Polleke luistert niet naar een 'opdracht liedje' van de leerkracht. Met de leerlingen bespreken wat luisteren is. Door middel van 'hulporen' kan Polleke toch naar de leerkracht luisteren. Oefenen door twee tot vier leerlingen een opdracht te geven. Daarna krijgen de leerlingen in groepjes aan de tafel verschillende tekenopdrachten.
4.10	Met opdrachten en correcties omgaan	IB: het houden aan regels	De leerling voert de opdracht van de leerkracht of onderwijsassistent met een enkele aansporing uit.	Aan de slag! <i>Dit pakket leert de leerling een opdracht daadwerkelijk uit te voeren. Dit gaat over</i>

				<p><i>opdrachten van gezaghebbenden in het dagelijks leven.</i></p> <p>De leerkracht verkleedt zich en luistert niet naar de opdracht die Polleke geeft. Met weinig zin wordt de opdracht toch half uitgevoerd. Met de leerlingen de situatie bespreken. Daarna maken alle leerlingen een kleurplaat van verf waarbij het vooral gaat om de opruimopdracht aan het eind.</p>
4.11	Met opdrachten en correcties omgaan	IB: het houden aan regels <i>IL: je behulpzaam gedragen</i>	De leerling doet wat de leerkracht hem persoonlijk of in een groepje vraagt. Dit voert hij zonder te schelden, vloeken of mopperen uit.	<p>Ja, juf!</p> <p><i>In dit pakket gaat het om de houding van de leerling ten opzichte van de gezaghebbende. Er wordt aandacht besteed aan de manier van reageren waarbij ingegaan wordt op wenselijk gedrag.</i></p> <p>Polleke heeft zijn eigen juf meegenomen naar de klas en vertelt over haar aan de leerlingen. Als de juf iets aan Polleke vraagt, geeft hij antwoord met twee woorden. De juf van Polleke vraagt de leerlingen wat ze tegen u zeggen als u hun naam noemt. Dit oefenen met de hele klas. Daarna een aantal leerlingen opdrachten geven waarbij het gaat om het spreken met twee woorden.</p>
4.12	Verantwoording nemen	SA: eigen zaken regelen	De leerling begint op tijd aan een taak die direct uitgevoerd moet worden.	<p>Klaar voor de start?</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling om zijn verantwoording te nemen en gelijk te beginnen met een taak.</i></p> <p>Polleke heeft een trommel waarop zijn juf altijd aangeeft dat het tijd is om ergens mee te beginnen. U slaat op de trommel en Polleke marcheert naar de poppenhoek. Daarna marcheren de leerlingen in groepjes door de klas nadat u 'Klaar voor de start, af!' heeft</p>

				gezegd. Oefen de 'Klaar voor de start' – formule door een aantal opdrachten te geven.
4.13	Verantwoording nemen	SI: zelf hulp vragen	De leerling ruimt bij een bekende taak uit eigen initiatief zijn spullen op. Vraagt zelf hulp waar nodig is.	Opgeruimd staat netjes <i>Dit pakket stelt opruimen centraal, als onderdeel van de eigen verantwoordelijkheid. Ook wordt aandacht besteed aan de gevolgen van niet opruimen.</i> De leerkracht legt rommel in de klas als de leerlingen er niet zijn. Daarna wordt de leerlingen gevraagd wat ze ervan vinden. Toon foto's van de hoeken als ze opgeruimd zijn en juist niet. Vervolgens vraagt u Polleke om te helpen met opruimen. Leerlingen ruimen in tweetallen dingen op. Door de foto's van de opgeruimde hoeken in de klas op te hangen, stimuleert u leerlingen tot opruimen.
4.14	Verantwoording nemen	SA: eigen zaken regelen <i>BT: doorzettingsvermogen laten zien</i>	De leerling begint zelfstandig aan een bekende taak. Als hij hulp vraagt, krijgt hij het advies eerst zelf een oplossing te zoeken en gaat door tot de taak gedaan is.	Ik kan het zelf! <i>Dit pakket leert leerlingen zoveel mogelijk zelf te doen voordat hij hulp vraagt. Hierbij hebben leerlingen vaak weinig zelfvertrouwen door onvoldoende succeservaringen bij zelfstandig werken. Er wordt aandacht geschonken aan het opdoen van succeservaringen en het stimuleren van leerlingen om meer zelf te proberen.</i> Polleke gaat zijn jas op de gang halen, maar kan deze niet vinden. U stimuleert Polleke door te zoeken, waarna het hem toch lukt. Dit oefent u met de leerlingen door hen een zelfstandige opdracht te geven die ze zonder hulp moeten uitvoeren.

4.15	Hulp vragen	SI: zelf hulp vragen <i>IB: nadenken voordat je iets doet</i>	De leerling kan op eigen initiatief duidelijk maken dat hij hulp nodig heeft.	Help jij mij? <i>Dit pakket staat stil bij manieren van hulp vragen in verschillende situaties. Dit kan door je vinger op te steken en te zeggen wat er is. Polleke is aan het werk, maar het lukt niet goed. Vraag aan de leerlingen wat Polleke moet doen. Bespreek met de leerlingen of hij door de klas moet roepen of zijn vinger opsteken. De leerlingen oefenen door een opdracht te maken waarbij ze hulp vragen als dat nodig is.</i>
4.16	Luisteren	 <i>WB: ontspannen en open overkomen</i>	De leerling ziet en begrijpt opvallende bewegingen bij relatief simpele uitdrukkingen. Bijv. 'hallo zeggen'.	Wat doe jij? <i>Dit pakket maakt leerlingen bewust van ondersteunende gebaren bij het vertellen. Deze bewegingen kunnen opvallend en minder opvallend zijn. Polleke is blij en laat dit zien door met zijn handen te zwaaien. De leerlingen ontdekken wat dit gebaar betekent. U leert de leerlingen een rijmpje aan waarna u deze uitbeeldt met allerlei gebaren. Daarna maken de leerlingen een roosje naar aanleiding van het rijmpje.</i>
4.17	Luisteren	IB: niet voor je beurt praten	De leerling praat niet door het verhaal van een ander heen.	Ik luister eerst! <i>Dit pakket leert leerlingen om anderen eerst uit te laten praten voordat ze reageren. Hiervoor moet een leerling in kunnen schatten wanneer iemand is uitgesproken en of de reactie passend is. U vertelt dat u een spannend verhaal gaat vertellen. Polleke onderbreekt u steeds. Aan de leerlingen vragen wat zij ervan vinden. De regel stellen dat je eerst je vinger op moet steken. Polleke onderbreekt het verhaal nog een aantal keer, waarna u de regel herhaalt.</i>

				Leerlingen die hun vinger opsteken belonen door hen een beurt te geven.
4.18	Antwoord geven	IB: niet voor je beurt praten	De leerling steekt zijn vinger in de lucht en wacht met antwoorden totdat hij een beurt krijgt.	Ik weet het! <i>Dit pakket besteedt aandacht aan de manier waarop je kunt laten zien dat je het antwoord op een vraag weet: je vinger in de lucht steken.</i> Polleke heeft een gast meegenomen: Isabella. Zij heeft veel vragen aan de leerlingen, maar Polleke roept steeds voor zijn beurt. U corrigeert hem en leert hem eerst zijn vinger op te steken. Na een tijdje gaat dit goed en complimenteert u Polleke. Samen oefent u dit met de leerlingen door Isabella vragen te laten stellen. Daarna maken de leerlingen een tekening voor Isabella waarbij u in uw uitleg het opsteken van de vinger stimuleert.
4.19	Vertellen	IB: niet voor je beurt praten	De leerling maakt contact met de ander en vraagt of hij iets mag vertellen. Hij wacht de reactie af voordat hij begint.	Juf, weet je...? <i>Dit pakket leert de leerling hoe hij laat weten iets te willen vertellen. Dit kan door het opsteken van een vinger, maar hoeft niet. Er wordt aandacht gegeven aan een natuurlijke manier van aandacht vragen.</i> U vraagt wat de leerlingen gistermiddag hebben gedaan. Polleke komt hier een aantal keer tussendoor met zijn verhaal. U legt uit dat hij moet wachten op zijn beurt. De leerlingen oefenen dit door leerlingen aan u of elkaar te laten vragen of ze iets mogen vertellen. Ga daarna in op uw dagschema en geef aan wanneer er goede vertelmomenten zijn.

4.20	Vragen stellen	IL: luisteren naar anderen IB: niet voor je beurt praten <i>SI: duidelijke inbreng tijdens gezamenlijke activiteiten</i>	De leerling steekt op eigen initiatief zijn vinger op of noemt de naam van de persoon aan wie hij wat wil vragen. Hij formuleert zijn vraag duidelijk.	Mag ik wat vragen? <i>Dit pakket leert hoe een leerling op een goede manier een vraag stelt. Hiervoor kan hij informatie uit de vraag van de ander gebruiken. Hij moet leren hoe dit moet en aan wie je de vraag stelt.</i> Polleke wil met de leerlingen een vragenspel spelen. Degene die de vraag krijgt, mag een nieuwe vraag aan een ander stellen. Eerst moet de naam genoemd worden en toestemming voor het stellen van een vraag gekregen worden. Dit oefent u samen met de leerlingen. Leerlingen die een vraag hebben gesteld, krijgen een sticker.
------	----------------	--	--	--

MAP 5

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
5.1	Eigen achtergrond kennen	SI: contact maken met de ander door je leeftijd te noemen.	De leerling kan verbaal of non-verbaal duidelijk maken hoe oud hij is.	HOERA, ik ben jarig <i>Dit pakket herhaalt hoe de leerling zijn eigen leeftijd moet aangeven. Bijvoorbeeld bij het voorstellen aan anderen.</i> Noa is jarig en krijgt van de juf een muts met een lege plek en een vraagteken. Op de lege plek moet de leeftijd van Noa staan. Als juf aan Noa vraagt hoe oud ze geworden is durft ze niks te zeggen. Doel is om uit te lokken dat de leerling durft te vertellen hoe oud hij is.
5.2	Eigen achtergrond kennen	SI: contact met anderen maken door iets te vertellen over gebeurtenissen in je leven.	De leerling vertelt, zodra er naar gevraagd wordt, iets over een gebeurtenis die hij in het verleden heeft meegemaakt.	Ik weet het nog! <i>Dit pakket geeft aandacht aan het vertellen over belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven van een leerling. Zo krijgt de ander een beeld van zijn leven.</i> Juf laat Noa een foto van een gebeurtenis zien met de vraag hier wat over te vertellen. Noa durft dit niet en kijkt de andere kant op. Vervolgens praat juf met 2 andere leerlingen over de foto. Noa wijst daarna op de foto en dan praat ze met anderen over de foto.
5.3	Eigen mening en voorkeur	SA: je eigen mening zeggen	De leerling geeft zijn eigen voorkeur aan zodra hij naar zijn keuze of mening wordt gevraagd.	Wat vind ik? <i>Dit pakket stimuleert de leerling om op een goede manier zijn mening te uiten over eigen voorkeuren voor kleding of muziek. Dit maakt de leefwereld van de leerling aangenamer.</i> Vera laat Noa verschillende paren sokken zien en vraagt welke Noa wil hebben. Noa antwoordt niet. Vera geeft vervolgens een

				maillot. Noa is boos, want de maillot kriebelt. Daarna geeft Noa aan dat ze de witte sportsokken wilt, want die vindt ze mooi.
5.4	Eigen mening en voorkeur	SF: kleding aanpassen op een bepaalde situatie	De leerling kiest de juiste kleding voor de geschikte situatie.	Die broek staat goed <i>Dit pakket laat de leerling oefenen met het kiezen van kleding die op een bepaald moment gepast is. Bijvoorbeeld wat betreft weertype, gebeurtenis, maar ook qua schoonheid of netheid.</i> Het is koud buiten, Noa wil een korte broek aan doen, maar dat is te koud en dat is niet fijn. Daarna doet ze warme kleren aan, haar klasgenoten hebben ook warme kleren aan.
5.5	Eigen mogelijkheden	SA: leert taken te kiezen die bij zijn behoeften passen.	De leerling kiest een taak die hij op cognitief gebied aankan, bij een keuze uit haalbare en niet haalbare taken.	Wat kan ik? <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het bewust nadenken over de eigen mogelijkheden. Hierdoor wordt voorkomen dat een leerling zich overschat of onderschat.</i> Juf laat een moeilijke en een makkelijke puzzel zien aan Noa. Noa kiest de moeilijke puzzel uit, maar het lukt niet om die te maken. Noa vindt het puzzelen niet leuk. Noa kiest vervolgens de puzzel die ze wel kan maken, nu is puzzelen wel leuk.
5.6	Positief zelfbeeld	SI: leert om contact te zoeken met een groepje andere leerlingen.	De leerling richt zich op medeleerlingen om zo een positief contact met een ander te ervaren.	Ik vind jou leuk <i>Dit pakket staat stil bij het hebben van een positief zelfbeeld. De leerling ervaart, door met een andere leerling te spelen, dat dit leuker kan zijn dan alleen spelen.</i> Een groepje leerlingen staat in een kring en gooit met een bal over. Noa staat alleen, ze kijkt verdrietig en gooit met zand naar de spelende leerlingen. Dat is niet leuk. Noa wil

				meedoen met de andere leerlingen. Doel is dat ze weet wat ze moet doen als ze mee wilt spelen.
5.7	Positief zelfbeeld	SI: contact maken door felicitaties/complimenten in ontvangst te nemen.	De leerling is blij omdat hij ergens in slaagt en neemt felicitaties of complimenten in ontvangst.	Helemaal zelf! <i>Dit pakket leert de leerling om te gaan met succeservaringen. Een belangrijk punt is dat de leerling dit aan zichzelf toeschrijft. Het tonen van blijdschap na de prestatie is een onderdeel hiervan.</i> Noa maakt een doelpunt. Haar teamgenoten willen haar feliciteren, maar ze duwt hen aan de kant en rent weg. Het doel is om Noa te leren dat ze blij mag zijn met haar doelpunt en hoe ze moet reageren als anderen haar feliciteren.
5.8	Opkomen voor jezelf	SA: leert aan te geven wat ze wel of niet kan.	De leerling geeft aan als een bepaalde taak op cognitief gebied te moeilijk voor hem is. Dit doet hij als er aan hem wordt gevraagd hieraan te beginnen.	Dat kan ik niet! <i>Dit pakket gaat over de wijze waarop de leerling met de kennis van zijn eigen kunnen opkomt voor zichzelf. Dit doet hij als hij wordt overvraagd.</i> Els wil samen met Noa met een pen woorden schrijven. Noa zegt niets en draait zich boos om. Els weet niet waarom Noa zo doet. Noa wil woorden schrijven met de computer, want met een pen schrijven is te moeilijk en met de computer gaat het goed. Noa moet dit zelf leren aangeven.
5.9	Opkomen voor jezelf Hulp vragen	IB: leert af te wachten tot de ander uit gesprek is. IV: leert invoelen dat het niet fijn is als er	De leerling wacht uit zichzelf een paar minuten met hulp vragen als de leerkracht in gesprek is met iemand anders.	Kunt u mij helpen? <i>Dit pakket gaat om hulp vragen op het moment dat de ander echt beschikbaar is. De leerling wacht een gepast moment af om hulp te vragen.</i>

		iemand inbreekt in je gesprek.		Juf is in gesprek met iemand. Noa houdt haar tekening voor de juf om te vragen of ze klaar is en met iets anders verder mag gaan. De pratende mensen zijn niet blij. Noa moet leren dat ze even moet wachten tot de juf klaar is voor ze haar vraag kan stellen.
5.10	Lichaam verzorgen	WB?: gekamde haren zorgen ervoor dat een kind zich goed kan voelen in de groep.	De leerling verzorgt zijn eigen haren bij het opstaan.	Ik kam mijn haar <i>Dit pakket leert de leerling dat hij een betere indruk maakt als hij er netjes uitziet en fris ruikt. Bijvoorbeeld door het kammen van de haren.</i> Noa komt met ongekamde haren op school. De leerlingen kijken naar Noa en zeggen iets van haar ongekamde haren. Noa kijkt niet blij. Als Noa haar haren gekamd heeft, zit het leuk en netjes en krijgt ze complimentjes.
5.11	Complexe gevoelens	IB: leert om op een rustige manier iets aan te geven. SI: leert contact te zoeken om iets aan te geven.	De leerling deelt zijn trotse gevoel met anderen, door blijdschap te tonen of te zeggen dat hij iets goed heeft gedaan. Hij laat zich complimenteren of feliciteren.	Kijk mij eens! <i>Dit pakket stimuleert de leerling dat hij trots kan zijn. De manier waarop hij hiermee omgaat, kan nog verbeteren.</i> Noa is klaar met theedoeken vouwen, ze trekt aan de juf en schreeuwt. Dat is niet leuk. Als Noa rustig aan de leerkracht vertelt dat ze klaar is, krijgt ze positieve aandacht.
5.12	Complexe gevoelens	IL: leert dat het fijn is iets te doen/maken voor iemand waar hij van houdt. BT: doordat ze iets doet voor iemand waar ze van houdt leert ze er meer bij betrokken zijn.	De leerling kan zelfstandig iets doen of maken voor degene waar hij van houdt.	Ik vind jou lief! <i>Dit pakket behandelt het gevoel 'houden van' of liefde en de manier waarop je daarmee kunt omgaan. Overeenkomsten tussen liefde en verliefdheid kunnen al aan bod komen.</i> Noa heeft een tekening gemaakt voor haar moeder. Als haar moeder komt stopt ze de tekening weg omdat ze hem liever zelf houdt. Als Noa de tekening geeft, is moeder blij en geeft ze Noa een kus.

5.13	Gedragsregels nakomen	SI: leert contact te zoeken met leerkracht in een conflictsituatie. IB: leert zich te beheersen in een conflictsituatie.	De leerling gebruikt in een conflictsituatie geen lichamelijk of verbaal geweld.	Ik blijf rustig <i>Dit pakket gaat in op het nakomen van gedragsregels. Voor het oplossen van ruzies wordt een vijfstappenplan gebruikt.</i> Noa staat bij een groepje leerlingen, ze plagen haar, dat is niet leuk. Noa vertelt het tegen de juf en ze loopt weg bij het groepje.
5.14	Complexe gevoelens	SI: excuses aanbieden. IB: impuls van boos worden beheersen en excuses aanbieden.	De leerling biedt zijn excuses aan.	Sorry <i>Dit pakket helpt de leerling wanneer en op welke manier je excuses aanbiedt. Dit is een belangrijke vaardigheid in de huidige maatschappij.</i> Noa stoot per ongeluk de keukenrol waar een ander mee werkt van tafel. Beiden kijken ze boos naar de keukenrol en naar elkaar. Noa zegt: 'Sorry, dat was per ongeluk' en geeft de keukenrol weer terug. De andere leerling zegt 'Geeft niet' en doet weer aardig.
5.15	Iets voor de ander doen	IL: leert dat het fijn is dat iemand je troost. SI: leert om te vragen waarom iemand verdrietig is.	De leerling troost op eigen initiatief een andere leerling die verdrietig is.	Kom maar hier <i>Dit pakket leert de leerling hoe je een ander moet troosten of op zijn gemak moet stellen. Het gaat om het inleven in het verdriet, het inschatten of hulp wenselijk is en op welke manier dit kan.</i> Noa staat in de klas af te wassen. Er komt een leerling binnen met een pleister op zijn been, hij heeft pijn. Noa gaat gewoon door met afwassen zonder naar hem te kijken. Noa stopt met afwassen, troost hem en geeft hem een glaasje water. De leerling kijkt nu weer wat blijer.

5.16	Met ruzie omgaan	SF: leert zijn gedrag aan te passen in ruzies om zo de ruzie te stoppen.	De leerling kan vertellen dat en waarom hij ruzie heeft en kan ook vertellen of de anderen ruzie hebben.	Ik heb ruzie <i>Dit pakket stelt het stoppen van ruzie centraal. Ook het bedenken wat er aan de hand is heeft een grote plaats. Hiervoor worden twee stappen uit een methodiek getraind.</i> Noa heeft ruzie met een ander meisje over een barbiepop. Ze trekken samen net zo lang aan de pop, totdat hij kapot is. Daarna gaat Noa nadenken over de ruzie, ze blijft rustig en is niet meer boos. Ze gaat het goed maken.
5.17	Met ruzie omgaan	SI: leert contact te maken met de leerkracht om ruzie te voorkomen. IB: leert impulsen te beheersen door hulp te vragen i.p.v. te vechten.	De leerling vraagt tijdens een ruzie aan een volwassene wat hij moet doen en voert het gekregen advies uit.	Ik wil geen ruzie <i>Dit pakket helpt bij het inschakelen van hulp van een volwassene bij een ruzie. De vraag: 'Wat moet ik doen?' staat hierbij centraal.</i> Noa en een andere leerling willen allebei met dezelfde bal spelen. Hier maken ze ruzie om en willen ze om gaan vechten. Noa loopt naar de juf en vraagt wat ze nu moet doen. Juf geeft haar een andere bal en zo kunnen ze allebei met een bal spelen.
5.18	Vragen stellen	IB: leert op zijn beurt wachten.	De leerling weet in welke situatie hij een vraag mag stellen.	Mag ik iets vragen? <i>Dit pakket leert om een vraag op het goede moment te stellen. Dit mag een leerling pas als de leerkracht bij hem in de buurt is.</i> Noa roept door de klas: 'Wat moet ik nu doen?!' terwijl juf met andere leerlingen aan het praten is. Juf reageert niet, Noa kijkt sip. Noa moet wachten tot de juf klaar is en naar haar toe komt. Juf luistert dan naar Noa en Noa wordt weer blij.
5.19	Boodschap doorgeven	BT: leert zich verbonden te weten aan een opgedragen boodschap	De leerling onthoudt of bewaart de boodschap.	Ik heb een bericht <i>Dit pakket leert de leerling om te onthouden wat iemand tegen hem gezegd heeft om dit zo</i>

		of taak, zodat ze hem goed uit kan voeren..		<i>aan een ander te kunnen herhalen. Het gaat om een eenvoudige boodschap.</i> Noa loopt op de gang te dwalen, omdat ze niet meer weet wat ze moet halen. Als ze terugkomt in de klas zijn de juf en de andere leerlingen niet blij. Noa moet naar juf Thea lopen en om de cd-speler vragen.
5.20	Boodschap doorgeven	BT: leert zich verbonden te weten aan een opgedragen boodschap of taak.	De leerling weet aan wie hij de boodschap moet doorgeven.	Dit moet ik zeggen aan ... <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het doorgeven van een boodschap aan de juiste persoon. De leerling moet kunnen onthouden voor wie het bericht bestemd is en hij moet kunnen bedenken waar die persoon is.</i> Noa loopt met een briefje over de gang, maar ze weet niet meer voor wie het briefje is. Noa brengt het briefje terug naar de juf, ze kan haar boodschap niet doen omdat ze niet weet voor wie het briefje is. Noa gaat terug naar de juf en kan dan het briefje naar de juiste persoon brengen.

MAP 6

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
6.1	Bekenden en vreemden	<i>WB: duidelijk maken in de omgang of het om een bekende of vreemde gaat.</i>	De leerling weet de naam van een bekende die hij niet dagelijks ziet.	Weet jij de naam van? <i>Dit pakket legt de nadruk op het kennen van de naam van een bekende die hij niet dagelijks ziet. Het functioneel herkennen of gebruiken van namen wordt gestimuleerd. U zorgt voor een foto en een aantal spullen van de conciërge. Vervolgens vertelt u aan de hand van scenarioplaten wanneer en hoe je iemand roept. Dit oefent u. Dan doet elke leerling voor hoe je de conciërge roept, waarna de conciërge daadwerkelijk binnen komt.</i>
6.2	Bekenden en vreemden	<i>WB: duidelijk maken in de omgang of het om een bekende of vreemde gaat.</i>	De leerling weet of een persoon een vreemde of bekende is. En hij weet of deze persoon bij de groep bekenden behoort of niet.	Weet jij wie dat is? <i>Dit pakket leert de leerling te weten of een persoon tot een groep bekenden of vreemden hoort. Dit helpt een leerling bij het adequaat leren omgaan met bekenden en vreemden. U doet net of een taxichauffeur belt omdat een leerling er niet is. Dit blijkt niet waar te zijn. De scenarioplaten ondersteunen dit verhaal. Dan laat u foto's van taxivrienden en vreemden zien en laat de leerlingen hen herkennen. Samen oefenen de leerlingen hoe het herkennen van een bekende van de taxi gaat.</i>
6.3	Eigen mening en voorkeur	SA: eigen mening en voorkeur weten	De leerling weet of hij iets alleen wil doen of samen met een persoon die hij aardig vindt.	Alleen of samen? <i>Dit pakket leert de leerling of hij een activiteit alleen wil doen of met een persoon die hij aardig vindt.</i>

				De scenarioplaten gaan over het doen van spelletjes: wil de leerling dit alleen of samen? U speelt met een leerling hoe je aangeeft of je een spel alleen of samen wilt doen. Dan oefent u samen met de leerlingen hoe je dit aangeeft.
6.4	Eigen mogelijkheden	SA: weten wat je wel en niet kunt	De leerling weet en toont wat hij in redelijke mate zelfstandig kan doen aan redzaamheidstaken.	Dat kan ik bijna! <i>Dit pakket sluit aan op een eerder pakket waarin is gewerkt aan een positief zelfbeeld door te leren dat fouten maken erbij hoort. Deze kennis wordt gebruikt voor het stimuleren van de zelfredzaamheid.</i> De scenarioplaten staan stil bij de vraag: wat kan je al wel en niet. U beeldt in de klassensituatie uit dat u een pan niet af kunt wassen, omdat u last heeft van uw pols. Samen met de leerlingen oefent u hoe je zegt wat je wel en niet zelf kunt.
6.5	Positief zelfbeeld	WB: positief over jezelf denken	De leerling is trots op wat hij kan en heeft er vertrouwen in.	Dat is knap! <i>Dit pakket legt het accent op het trots zijn op taken die de leerling heeft geleerd.</i> De scenarioplaten laten zien hoe je trots kunt zijn op je eigen werk. U laat een tas zien die u heeft ingepakt en praat hier trots over. Een leerling geeft u een compliment. Daarna oefent elke leerling hoe je trots laat zien wat je geleerd hebt.
6.6	Opkomen voor jezelf	SI/SA: opkomen voor jezelf	De leerling kan aangeven wat hij wil hebben of doen.	Wat wil ik? <i>Dit pakket leert de leerling aangeven wat hij wil doen of hebben. De weerbaarheid en het leefgenot kan hierdoor toenemen.</i> De scenarioplaten laten zien hoe kunt aangeven dat je iets wilt. Als je dit niet doet, gebeurt er iets wat je niet wilt. U staat voor het bord en geeft aan welk beleg u op uw

				brood wilt. Dit oefent u samen door de leerlingen één voor één voor te laten doen hoe je zegt wat je wilt.
6.7	Opkomen voor jezelf	SA: zeggen wat je ergens van vindt	De leerling kan kritiek geven in een juiste situatie.	Dat is niet goed! <i>Dit pakket leert de leerling te reageren met kritiek als iets niet in orde is. Dit leert hij op een goede manier te doen.</i> U bespreekt aan de hand van de scenarioplaten situaties waarin iets niet in orde is. Vervolgens deelt een leerling tekenbladen uit, maar slaat u over. U geeft dit aan en krijgt alsnog een blad. De leerlingen oefenen één voor één hoe je zegt dat er iets niet goed is. Een medeleerling geeft alsnog wat de leerling niet had.
6.8	Uiten of inhouden van gevoelens	SI/SA/SF: uiten of juist inhouden van je gevoelens	De leerling kan een oplossing zoeken om zijn negatieve spanning kwijt te raken.	Straks is het over <i>Dit pakket leert de leerling zijn gevoelens te reguleren bij negatieve spanning. Hierdoor kan een leerling zich beter handhaven in de omgang met anderen.</i> De scenarioplaten helpen u bij het behandelen van het begrip uitdagen. Bespreek met de leerlingen wanneer ze zich uitgedaagd voelen. U wilt op een stoel zitten, maar de klassenassistent geeft aan dat een leerling er mag zitten. U loopt boos weg om tot rust te komen. Samen oefenen de leerlingen hoe je reageert als je boos bent: naar een rustige plek toelopen als je het aan voelt komen.
6.9	Uiten of inhouden van gevoelens	IL: je eigen gevoelens kennen	De leerling zorgt ervoor dat hij alleen is als hij daar behoefte aan heeft.	Even alleen zijn is fijn <i>Dit pakket leert de leerling dat het goed is even alleen te zijn als je daar behoefte aan hebt. In allerlei situaties is het noodzakelijk</i>

				<p><i>dat een leerling kan aangeven er behoefte aan te hebben om zich even terug te trekken.</i></p> <p>Aan de hand van de scenarioplaten bespreekt u met de leerlingen wanneer het fijn is om alleen te zijn en hoe je dat doet. Met een leerling beeldt u uit dat u de muziek te hard vindt en graag even alleen wilt zijn. De leerlingen oefenen dit door één voor één voor te doen hoe je er voor zorgt dat je alleen kan zijn.</p>
6.10	Uiten of inhouden van gevoelens	SI/SA/SF: uiten of juist inhouden van je gevoelens	De leerling kan op een gewenste manier aangeven dat hij behoefte heeft aan aandacht of gezelschap.	<p>Fijn dat je bij me bent</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling dat het goed is om aan te geven wanneer hij behoefte heeft aan aandacht of gezelschap. Hij leert dit op de juiste manier te doen.</i></p> <p>Wanneer is het fijn om aandacht te krijgen? De scenarioplaten ondersteunen deze vraag. U laat met twee leerlingen zien hoe je aangeeft dat je samen wilt zijn. Door te vragen en uw arm uit te steken kunnen de leerlingen aangeven of ze hier behoefte aan hebben. Dit oefent u door elke leerling voor te laten doen hoe je aangeeft dat je samen wilt zijn.</p>
6.11	Gevoelens van anderen	IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen of doen	De leerling kan zich in de gevoelens van anderen verplaatsen. Hij toont tekenen van medeleven door bijvoorbeeld te troosten bij verdriet.	<p>Wat vervelend voor je!</p> <p><i>Dit pakket besteedt aandacht aan het leren verplaatsen in anderen. Eventueel in complexe gevoelens zoals medelijden.</i></p> <p>De scenarioplaten helpen de leerling bij het verplaatsen in een ander. U en een leerling bouwen een toren. Per ongeluk stoot u de toren om en helpt vervolgens met opbouwen. De leerlingen oefenen één voor één door voor te doen hoe je helpt als iemand verdrietig is. Een andere leerling speelt de zielige leerling.</p>

6.12	Iets voor de ander doen	IL: iets voor de ander doen	De leerling helpt op eigen initiatief een medeleerling, waar dit wenselijk is.	Kan ik je helpen? <i>Dit pakket stimuleert om iets voor een ander te doen. Bijvoorbeeld een ander helpen.</i> De scenarioplaten laten zien hoe je een ander kunt helpen. Een leerling en u gaan in de kring staan en doen de jas aan. Bij de leerling lukt het niet goed en u vraagt of u kunt helpen. De leerlingen oefenen dit door één voor één voor te doen hoe je een ander helpt. Een andere leerling ontvangt de hulp.
6.13	Relaties en vriendschappen	SI/IL: relaties of vriendschappen aangaan	De leerling onderneemt iets met een medeleerling.	Samen spelen, samen delen <i>Dit pakket leert de leerling dat het leuk is om iets samen met een ander te doen. Vooral bij spelletjes of op het schoolplein. Het is belangrijk dat de leerling zich aan de spelregels kan houden.</i> De scenarioplaten maken duidelijk hoe je iets met een ander kunt ondernemen wat wel en niet goed gaat. U laat twee leerlingen een spel spelen en vraagt of ze de regels kennen. Als ze een regel genoemd hebben, speelt u met hen mee. De leerlingen doen één voor één voor hoe je samen gezellig een spel speelt. Twee andere leerlingen reageren hierop.
6.14	Relaties en vriendschappen	SI/SA/SF/IB/IL: samen spelen of werken als dit wenselijk is	De leerling stelt aan een medeleerling voor om samen iets te doen of draagt ideeën aan voor een gezamenlijke activiteit.	Wil je met me spelen? <i>Dit pakket leert de leerling zelf het initiatief te nemen om met een ander iets te doen. Hij draagt ideeën aan. Bijvoorbeeld door te vragen om samen te spelen.</i> De scenarioplaten gaan over leerlingen die eerst niets met elkaar doen, maar vervolgens wel. U vraagt een leerling of hij een spel met u wil doen. Daarna doen de leerlingen één voor één voor hoe je een voorstel doet. Een andere

				leerling reageert door aan het voorstel gehoor te geven.
6.15	Verantwoording nemen	BT: doorzettingsvermogen laten zien	De leerling zet door wanneer iets niet meteen lukt.	Ik geef niet op! <i>Dit pakket leert de leerling door te zetten als een taak niet meteen lukt. Hierdoor zal een leerling na verloop van tijd meer taken zelfstandig kunnen uitvoeren.</i> Aan de hand van de scenarioplatten praat u met de leerlingen over dingen die niet lukken en wat je dan doet. U wilt een zon op het bord tekenen, maar er is geen krijt. Dit verwoordt u, waarna u de krijtjes op het bureau ziet staan. Aan de hand van een rollenspel oefenen de leerlingen hoe je doorzet als iets niet meteen lukt.
6.16	Hulp vragen	SI/SF: adequaat om hulp vragen	De leerling kan rustig op zijn beurt wachten.	Even wachten <i>Dit pakket leert de leerling op zijn beurt te wachten tijdens een taak. Om de leerling te helpen maakt de leerkracht afspraken over het leren wachten. De leerling leert dat wachten prettiger is voor de sfeer en dat ongeduld voor de anderen niet leuk is.</i> De scenarioplatten laten zien dat een leerling moet wachten en hier aan het begin moeite mee heeft. Dit laat u zien met een leerling door zelf leerling te spelen. U krijgt een rekenboek van de leerling, op het bord hangt echter het pictogram 'wachten'. Daarom wacht u en laat uw werk liggen. Dit oefent u door de leerlingen één voor één te laten voordoen hoe je rustig wacht als het pictogram 'wachten' er hangt.

6.17	Hulp vragen	IB: niet voor je beurt praten <i>SI/SF: adequaat om hulp vragen</i>	De leerling weet op welk moment hij hulp kan of mag vragen en wanneer hij juist geduld moet hebben.	Ben ik al aan de beurt? <i>Dit pakket leert de leerling wat het beste moment voor hulp vragen is. Om deze momenten te kunnen onderscheiden, moet de leerling zich kunnen verplaatsen in de situatie van een ander of begrijpen waarom wachten nodig is.</i> Tijdens het bespreken van de scenarioplatten komt naar voren wanneer je moet wachten en hoe je dit moet doen. Dit laat u zien door samen met een leerling thee te gaan drinken. De leerling schenkt thee in, terwijl u wat wilt vragen. Hier wacht u mee tot een geschikter moment. Dit doen de leerlingen één voor één voor door te kijken wat de ander aan het doen is. Als het uitkomt vraagt de ander om hulp.
6.18	Vragen stellen	SI/SF: vragen om verduidelijking of informatie	De leerling geeft op de afgesproken wijze aan dat er een onduidelijkheid of vraag bij hem is.	Meester of juf, ik snap het niet! <i>Dit pakket leert de leerling dat hij moet aangeven als hij iets niet begrijpt.</i> Bespreek ervaringen van de leerlingen als iets bij hen niet lukte. Maak daarna een link naar de scenarioplatten. De klassenassistent weet niet hoe ze een spel moet opstarten. Ze roept u erbij en u geeft haar een compliment voor het vragen om hulp. Dit oefent u samen door elke leerling achter de computer te zetten en te laten vragen hoe het moet. U sluit de les af door de leerlingen een onduidelijke instructie te geven over een kleurplaat. U wacht af of de leerlingen uit zichzelf naar de bedoeling vragen.

6.19	Antwoord geven	SA: eigen zaken regelen	De leerling kan op een juiste manier aangeven dat hij een antwoord niet weet.	Dat weet ik niet <i>Dit pakket leert de leerling op een goede manier aangeven dat hij een antwoord niet weet. Hiervoor komen verschillende manieren aan bod zoals schouders ophalen of ja/nee zeggen.</i> De scenarioplaten geven aan wat je kunt doen als je iets niet meer weet. Dit laat u zien door een leerling een vraag aan u te laten stellen. U geeft aan het antwoord niet te weten. De leerlingen oefenen dit door voor te doen wat je zegt als je een antwoord niet weet.
6.20	Antwoord geven	IB: niet voor je beurt praten	De leerling schat in, binnen een (kring) gesprek, op welk moment hij kan antwoorden.	Mag ik het zeggen? <i>Dit pakket stimuleert de leerling op een goed moment antwoord te geven. Het is van belang dat de leerling leert inschatten wat een goed moment is voor het geven van een antwoord.</i> De scenarioplaten laten zien wat er gebeurt als je voor je beurt praat of wacht op het goede moment. Dit doet u voor door met twee leerlingen die in de kring zitten. De één stelt de ander een vraag en u wacht totdat u de beurt krijgt om antwoord te geven. Dit oefent u door de leerlingen één voor één voor te laten doen hoe je op het goede moment antwoord geeft.

MAP 7

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
7.1	Zorgen dat jij je goed voelt	WB/SI/SA: goed zorgen voor je geestelijk welbevinden	De leerling besteedt tijd aan leuke dingen, zoals een hobby.	Liever iets leuks! <i>Dit pakket leert de leerling zich prettig te voelen. Dat kan bijvoorbeeld door iets leuks te doen in de vrije tijd. Hij leert om tijd te besteden aan leuke dingen.</i> U praat met de leerlingen over hun hobby's. Daarna laat u de strip zien en bespreekt deze. Samen met de leerlingen oefent u dit door de strip na te spelen in een rollenspel.
7.2	Gezond leven	WB: een gezonde levensstijl hebben	De leerling eet en drinkt goed.	Ik weet wat ik eet <i>Dit pakket leert de leerling op een bewuste manier met eten en drinken om te gaan. Hij leert de juiste hoeveelheid te nemen, te kiezen voor gezond of zich te houden aan een dieet.</i> U laat voedsel aan de leerlingen zien en praat met hen over gezond eten. Daarna bespreekt u de strips over gezond en ongezond eten. Samen oefent u dit door de strip na te spelen. Een leerling is Tom (gezond) en een ander is Bob (ongezond).
7.3	Lichaam verzorgen	WB/SA: je lichaam goed verzorgen	De leerling wast zichzelf en trekt schone kleding aan.	Lekker schoon, dat is gewoon <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het verzorgen van het lichaam. De leerling leert zijn eigen lichaam te wassen en vervolgens schone kleding aan te trekken. Het gaat om het besef dat je je moet verzorgen, niet zozeer om de technische vaardigheid hiervan.</i> U wrijft met een stuk zeep over uw gezicht en vraagt de leerlingen of u schoon bent. Dit

				bespreekt u met hen en vervolgens behandelt u de strip over Bob en Tom die vies worden. Samen oefent u dit door de leerlingen om de beurt Bob en Tom na te laten spelen.
7.4	Lichaam verzorgen	WB/SA: je lichaam goed verzorgen	De leerling poetst zijn tanden, verzorgt zijn haren, wast het gezicht en handen en doucht.	Schoon, schoner, schoonst <i>Dit pakket herhaalt een aantal taken uit eerdere pakket. Het gaat net als in het vorige pakket om het verzorgen van het lichaam. Als de leerlingen in de kring zitten merkt u op dat ze er zo schoon uitzien. U bespreekt met hen hoe dit komt. Daarna behandelt u de strip over Bob en Tom die hun lichaam verzorgen. Dit oefent u samen met hen door de strips uit te laten beelden in de klas.</i>
7.5	Eigen lichaam kennen	SB/SA: je eigen lichaam kennen	De leerling kent lichamelijke verschillen tussen jongens en meisjes en weet dat hij in de puberteit lichamelijke veranderingen zal doormaken.	M/V <i>Dit pakket behandelt lichamelijke verschillen tussen jongens en meisjes. De lichamelijke veranderingen uit de puberteit komen aan bod. Ook ongesteldheid wordt bespreekbaar gemaakt en is een belangrijk lesonderdeel. U vertelt dat u de leerlingen groot geworden zijn en al tieners worden. Dit begrip bespreekt u waarna u een verhaal over de eerste menstruatie van Karima voorleest. Daarna behandelt u de strip over Bob die puistjes krijgt en zich moet scheren. Samen oefent u dit met de leerlingen door het stripverhaal van Bob na te laten spelen. Eventueel spelen wat meisjes ook nog het verhaal van Karima gedeeltelijk na.</i>
7.6	Uiten of inhouden van gevoelens	IB/SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden	De leerling kan duidelijk aangeven dat hij zich niet prettig voelt of juist wel.	Ik zit niet of wel, lekker in mijn vel <i>Dit pakket leert de leerling dat het goed is om aan te geven hoe hij zich voelt. Hiervoor worden verschillende mogelijkheden</i>

				<p><i>aangereikt zodat de leerling dit op de juiste manier kan doen.</i></p> <p>Bij voorkeur spreekt u in de kring een leerling aan die erg vrolijk is. Dit bespreekt u om vervolgens de strip te laten zien. Bob en Tom voelen zich niet goed en laten dit aan hun vrienden merken. Samen oefent u dit door leerlingen drie aspecten van de les te laten naspelen. Namelijk: je goed voelen en dat uiten, je onprettig voelen en niet uiten en je onprettig voelen en dat uiten.</p>
7.7	Eigen gevoelens kennen	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling herkent zijn specifieke complexe gevoelens.	<p>Ik voel me ...</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling meer complexe gevoelens bij zichzelf te herkennen. Denk aan jaloezie, verlegenheid, frustratie of schaamte. In dit pakket wordt alleen aandacht gegeven aan het herkennen en onder woorden brengen hiervan.</i></p> <p>U vertelt een verhaal waarin jaloezie centraal staat. In de strip komen verschillende gevoelens bij Bob en Tom naar voren die u bespreekt. Samen oefent u dit in een rollenspel waarbij bij het bij Bob om jaloezie gaat en bij Tom om schaamte.</p>
7.8	Gevoelens uiten of inhouden	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling kan zijn specifieke gevoelens onder woorden brengen.	<p>Dat is mijn gevoel, dat is wat ik bedoel</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling dat het goed is om aan te geven hoe hij zich voelt. De leerling leert niet alleen de complexe gevoelens herkennen, maar ook op de juiste manier aangeven hoe hij zich voelt.</i></p> <p>U herhaalt de gevoelens die de vorige les aan bod kwamen en introduceert nu verlegenheid. Ook jaloezie komt weer aan bod. Het stripverhaal gaat hier ook over. De leerlingen</p>

				oefenen dit rollenspel samen door de situatie waarin Tom verlegen in de winkel is, na te spelen.
7.9	Gevoelens van anderen	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen	De leerling weet dat anderen dezelfde gevoelens kunnen hebben als hij en kan gevoelens van de ander waarnemen.	Ik begrijp wat jij voelt <i>Dit pakket leert de leerling hoe hij de verschillende soorten gevoelens van andere leerlingen kan waarnemen. Er wordt nog niet geleerd hoe de leerling moet reageren op de emotie van de ander.</i> U herinnert de leerlingen aan de les over verlegenheid en jaloezie. In het stripverhaal komen een aantal gevoelens aan bod: uitlachen, trots zijn en schamen. Samen met de leerlingen oefent u dit door een leerling een pot met water te laten vallen. Andere leerlingen lachen haar uit, maar Tom helpt haar met opruimen.
7.10	Gevoelens van anderen	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen	De leerling geeft een ander de gelegenheid zijn gevoelens te uiten.	Hoe gaat het met je? <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het leren verplaatsen in anderen. Er wordt geleerd om de ander de gelegenheid te bieden iets over zijn gevoelens te vertellen. Eventueel geeft de leerling blijk van complexe gevoelens als medelijden.</i> U benoemt een leerling die vandaag heel expliciet een bepaald gevoel uitstraalt, zoals blijdschap. De strip gaat over hoe anderen zich voelen. Dit oefent u samen met de leerlingen door een pleinsituatie na te spelen. Hassan heeft buikpijn, Tom toont medelijden en helpt hem om naar de juf te gaan.

7.11	Complexe gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens <i>BT: doorzettingsvermogen laten zien</i>	De leerling kan omgaan met gevoelens van frustratie en onmacht: geeft niet te snel op.	Opgeven? Nee hoor! <i>Dit pakket stimuleert de leerling om op een wenselijke manier met gevoelens van frustratie en onmacht om te gaan. Het gaat om het uiten hiervan, zo mogelijk onder woorden brengen en er begrip voor vragen. Ook leert de leerling niet te snel op te geven. U bespreekt een recent voorval waarin een leerling boos of driftig werd. Daarna gaat u naar de strip en vertelt dat Bob en Tom ook wel eens boos worden als iets niet lukt. Dit oefent u samen met de leerlingen door de situatie van Bob (kwaad en werkstuk kapot slaan) en Tom (ontevreden maar zet door) na te spelen.</i>
7.12	Complexe gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens <i>IB: je aan de regels houden</i>	De leerling kan tegen zijn verlies.	Winnen en verliezen <i>Dit pakket leert de leerling op een wenselijke manier met zijn gevoel van frustratie en onmacht om te gaan bij het doen van spelletjes. Het gaat vooral om het uiten op de juiste manier. U laat een aantal leerlingen met een dobbelsteen gooien en doet wie het hoogste gooit. Praat over verliezen en winnen en laat daarna de strip zien met hetzelfde thema. Oefen dit samen door het rollenspel twee keer te spelen. De eerste keer wordt de leerling boos en de tweede keer wordt er veel rustiger gereageerd na het verliezen van het spel.</i>
7.13	Complexe gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van verlegenheid en onzekerheid.	Rode wangen <i>Dit pakket leert de leerling omgaan met complexe gevoelens als verlegenheid en onzekerheid. Eerder werd hier al aandacht aan gegeven, nu gaat het erom goed ermee om te</i>

				<p><i>gaan.</i></p> <p>Haal een recent voorbeeld aan waarin een leerling onzeker was en praat hier over. Bespreek vervolgens de strip waarin Bob en Tom vertellen ook wel eens onzeker te zijn. Samen oefent u dit in een rollenspel. Tom is bij de kapper en voelt zich daarna onzeker en wordt uitgelachen. Hij reageert hier rustig op en trekt zich er niets van aan.</p>
7.14	Complexe gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van jaloezie.	<p>Ben jij ook wel eens jaloers?</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling omgaan met complexe gevoelens als jaloezie. Eerder kwam dit al aan de orde, nu leert de leerling hier beter mee om te gaan.</i></p> <p>U herinnert de leerlingen aan de les over jaloezie en praat hier over. Bespreek de strip over jaloers zijn en oefen dit vervolgens samen door een dierendag situatie te spelen. Twee leerlingen zijn boos want ze hebben geen dieren mee naar school. De andere leerlingen proberen hier op de juiste wijze mee om te gaan.</p>
7.15	Eerlijk zijn	SA: eerlijk zijn op het goede moment	De leerling weet wat liegen is en wat eerlijk zijn is.	<p>Eerlijk duurt het langst</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling wat liegen is en wat eerlijk zijn is. Er komt aan bod hoe je hier in de maatschappij mee om moet gaan.</i></p> <p>Praat met de leerlingen over liegen en jokken. Vervolgens laat u de strip van Bob en Tom zien waarin het gaat over liegen. Samen oefent u dit door het verhaal centraal te stellen en niet de personen. Een leerling stoot een plantje om en kijkt beschaamd. Laat daarna een leerling Bob of Tom naspelen en</p>

				bespreek achteraf het stukje. Let vooral op het naspelen van schaamte.
7.16	Gedragsregels nakomen	IB: je aan gedragsregels van de omgeving houden	De leerling stoort anderen niet.	Ik ben geen stoorzender <i>Dit pakket behandelt een beleefdheidsregel, nl. het niet storen van anderen. Dit geldt in de klas, maar ook als twee volwassenen in gesprek zijn.</i> Praat met de leerlingen over storen. Bespreek de strips waarin het gaat over iemand storen en hoe je dit voorkomt. Oefen dit samen door een leerling Bob te laten spelen. Bob stoort Lisa tijdens haar werk. Dit bespreekt u en speel daarna de tweede situatie na waarin Tom op zijn beurt wacht als anderen praten.
7.17	Iets voor een ander doen	IL: iets voor de ander doen	De leerling komt voor een ander op.	Ik help jou, hoor... <i>Dit pakket leert de leerling om iets voor een andere persoon te doen. Het gaat om situaties waarin de ander het niet aangeeft. De leerling leert een aantal situaties waarin de ander hulp nodig heeft en vervolgens hoe hij dit kan aanbieden.</i> Kies twee bevriende leerlingen als voorbeeld en praat over 'voor elkaar opkomen'. Bespreek de strip waarin Bob niet voor Lisa opkomt en Tom wel voor Hassan opkomt. Oefen samen door de situatie van Tom na te spelen in de klas.
7.18	Iets voor een ander doen	IL: iets voor de ander doen	De leerling wacht op iemand.	Even wachten ... <i>Dit pakket leert de leerling wachten op een ander. Dit kan in gestructureerde en ongestructureerde situaties zijn. Bijvoorbeeld tijdens de les of in de pauze.</i>

				<p>Praat over wachten en concludeer dat dit saai is. Bespreek de strip waarin Bob niet wacht op zijn vriend en Tom juist wel. Oefen dit door beiden situaties als rollenspel na te spelen in de klas.</p>
7.19	Iets voor een ander doen	IL: aardige dingen tegen de ander zeggen	De leerling geeft een compliment.	<p>Een pluim! <i>Dit pakket leert de leerling een compliment aan een andere leerling te geven. Het gaat om complimenten over het uiterlijk of iemands prestatie.</i></p> <p>Geef een aantal leerlingen in de kring en compliment en bespreek deze. Behandel daarna de strip waarin Bob geen compliment geeft en Tom juist wel. Oefen dit samen door Bob en Tom in één stukje te laten spelen.</p>
7.20	Iets voor een ander doen Boodschap doorgeven	IL: goed luisteren naar wat een ander zegt of vertelt	De leerling neemt een boodschap aan en brengt deze duidelijk door.	<p>Kan ik wat doorgeven? <i>Dit pakket leert de leerling om een boodschap op te nemen en duidelijk over te brengen. Dit kan in een rustige situatie zijn, maar ook in een onrustige. De leerling leert goed te luisteren naar de opdracht en vervolgens deze duidelijk over te brengen.</i></p> <p>U geeft een leerling een eenvoudige opdracht en bespreekt deze vervolgens. Bespreek de strips waarin Bob niet goed luistert en de opdracht half uitvoert. In de andere strip onthoudt Tom de boodschap juist goed en voert hij de opdracht goed uit. Oefen dit samen door de situatie van Tom na te spelen in een rollenspel.</p>

MAP 8

Pakket	Onderwerp	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
8.1	Boodschap doorgeven	IB: niet voor je beurt praten IB: gedragsregels nakomen	De leerling schat in op welk moment hij een boodschap door kan geven.	Mag ik even storen? <i>Dit pakket leert de leerling dat hij niet zomaar een gesprek mag storen om een boodschap door te geven. Hij leert wachten om op het juiste moment aan te geven dat hij iets wil zeggen en hij leert op het juiste moment de boodschap aan de ander door te geven.</i> Praat met de leerlingen over 'wachten op je beurt'. Dan bespreekt u de strip van Bob (wacht niet op zijn beurt, de juf wordt boos) en van Tom (wacht wel op zijn beurt, de juf reageert positief). Dit oefent u samen met de leerlingen in een rollenspel door de situatie van Bob en Tom na te doen.
8.2	Eigen achtergrond kennen	SA: je eigen geschiedenis en achtergrond kennen	De leerling weet wat voor geloof hij heeft.	Weet je wat ik geloof? <i>Dit pakket leert de leerling iets over verschillende geloven en gebruiken die hierbij horen. Hij leert welk geloof hij vanuit zijn gezinssituatie heeft en dat niet iedereen hetzelfde geloof heeft.</i> Er liggen verschillende religieuze herkenningstekens op tafel en u praat hierover met de leerlingen. U bespreekt de strips waarin Bob zomaar conclusies trekt en Tom eerst nadenkt over het geloof van een klasgenoot. Samen oefent u dit door een leerling Tom te laten naspelen.

8.3	Eigen achtergrond kennen	SA: je eigen geschiedenis en achtergrond kennen	De leerling weet wat voor nationaliteit en afkomst zijn ouders en hijzelf hebben.	Waar kom jij vandaan? <i>Dit pakket leert de leerling welke nationaliteit en afkomst hijzelf en zijn gezin hebben. Verschillende nationaliteiten en gebruiken komen aan bod en worden besproken.</i> U laat de Nederlandse vlag zien en bespreekt wat nationaliteiten zijn. Vervolgens vraagt u elke leerling naar zijn nationaliteit en zegt dat de strip van vandaag ook hierover gaat. Bob en Tom maken de vlag van hun nationaliteit. Bob doet het echter niet correct. Samen oefent u dit door Bob en Tom naar een voetbalwedstrijd te laten gaan. Bob snapt niet goed hoe het werkt, Tom gelukkig wel.
8.4	Met ruzie omgaan	IB/SF/SA/SI: ruzie voorkomen als het kan of oplossen (Stop, denk, doe)	De leerling zoekt zelf een oplossing voor een conflict en kiest een oplossing voor een (dreigend) conflict.	Ruzie <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het zoeken van een oplossing voor een (dreigend) conflict en het kiezen van een oplossing. Het bouwt voort op eerdere pakketten hierover.</i> Praat met de leerlingen over ruzie. Bespreek de strip van Bob en Tom. Bob stopt niet met ruziemaken als Lisa stop roept, terwijl Tom een ruzie probeert op te lossen. Praat hierover aan de hand van de denkstappen die afgeleid zijn van de methodiek: 'Stop, Denk, Doe'. Oefen dit samen door de situatie van Bob in een rollenspel uit te beelden.
8.5	Met ruzie omgaan	IB/SF/SA/SI: ruzie voorkomen als het kan of oplossen (Stop, denk, doe)	De leerling voert de oplossing uit.	Bij ruzie doe ik zo <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het zoeken van een oplossing voor een (dreigend) conflict en het kiezen van een oplossing. Het pakket bouwt voort op het vorige pakket.</i> Praat over de inhoud van de vorige les en bespreek hoe je je voelt bij ruzie. Bespreek de

				strip over Bob die ruzie maakt met Kim. Doe dit daarna bij de strip over Tom die eerlijk toegeeft dat hij fout was. Samen oefent u dit door twee leerlingen de situatie van Tom na te laten spelen.
8.6	Met ruzie omgaan	IB/SF/SA/SI: ruzie voorkomen als het kan of oplossen (Stop, denk, doe)	De leerling bekijkt of de ruzie goed is opgelost of voorkomen.	Goed opgelost <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het zoeken van een oplossing voor een (dreigend) conflict en het kiezen van een oplossing. Het bouwt voort op eerdere pakketten.</i> Haal de eerdere lessen over ruzie op. Laat daarna de strip zien waarin Bob ruzie maakt en deze niet goed oplost en de strip van Tom die de ruzie juist wel goed oplost. Dit oefent u samen met de leerlingen door twee leerlingen de situatie van Bob na te laten spelen. Eerst laten ze zien hoe het niet moet en daarna hoe het wel moet.
8.7	Relaties en vriendschappen	<i>SI/IL: relaties of vriendschappen maken</i>	De leerling maakt onderscheid tussen wat iemand als grapje bedoelt of echt meent.	Grap of grol? <i>Dit pakket leert de leerling meer na te denken over het gebruik van humor. De leerling krijgt handvaten om het onderscheid tussen een grapje en een opmerking te kunnen maken.</i> U maakt een opmerking over het weer die totaal niet past. Bijvoorbeeld u wilt zwemkleding aandoen terwijl het koud is. U bespreekt de reacties van de leerlingen hierop en laat vervolgens de strip over grapjes zien. Bob begrijpt een grapje niet terwijl Tom dit juist wel begrijpt en een grapje terug maakt. Samen oefent u dit door de situatie van Bob na te spelen. Vervolgens doet u dit nog een keer, maar nu reageert Bob wel goed op het grapje. U sluit de les af door leerlingen

				moppen te laten vertellen en zelf een gek raadsel op te geven, dat duidelijk raar is.
8.8	Relaties en vriendschappen	<i>SI/IL: relaties of vriendschappen maken</i>	De leerling maakt onderscheid tussen de werkelijkheid en een verzonnen wereld.	Goede tijden, echte tijden <i>Dit pakket leert de leerling om een verzonnen wereld van de werkelijkheid te onderscheiden. De leerling leert hierover na te denken.</i> Vraag de leerlingen of ze denken dat Bob en Tom echt bestaan. U bespreekt met hen dat het verzonnen verhaaltjes zijn waarna u de strip laat zien. Bob is bang want zijn rugtas is door plaagspoken gestolen en hij gelooft dit. Tom gelooft dit echter niet. Dit oefent u samen door aan drie leerlingen de rol van Bob, Lisa of Tom te geven. Als laatste bespreekt u het gedrag van Bob en Tom.
8.9	Bekenden en vreemden	SI: in de omgang verschil maken tussen bekenden en vreemden	De leerling toont verschil in omgang met familie, vrienden, kennissen, collega's en vreemden.	Jij hoort bij mij <i>Dit pakket leert de leerling om op een andere manier om te gaan met bekende en onbekende personen.</i> U praat met de leerlingen over personen die je een kus geeft en bespreekt dat je vreemden nooit een kus geeft. Dan laat u de strips zien over Bob die het onderscheid tussen bekenden en vreemden niet goed weet en Tom die dit wel goed door heeft. Dit oefent u samen door verschillende scènes uit de strip na te spelen. Eerst spelen een aantal leerlingen Bob na, daarna een aantal leerlingen Tom. U bespreekt het gedrag van Bob en Tom nogmaals.
8.10	Bekenden en vreemden	SI: in de omgang verschil maken tussen bekenden en vreemden	De leerling kent bepaalde eigenschappen en wensen van bekenden.	Iedereen is anders <i>Dit pakket leert de leerling bewuster worden van het idee dat iedere persoon bepaalde</i>

				<p><i>eigenschappen heeft die bij hem horen. Het pakket richt zich op bekenden.</i></p> <p>Bespreek dat elke leerling anders is en geef hiervan voorbeelden uit de klas. Laat daarna de strip van Bob zien die niet goed luistert naar andere leerlingen uit de klas. Tom houdt wel rekening met iemand die een dieet heeft, zijn vrienden lachen hier echter om. U oefent dit met de leerlingen door de strip over Tom na te spelen in de klas. U bespreekt het gedrag van Bob en Tom nogmaals.</p>
8.11	Verantwoording nemen	SA: eigen zaken regelen	De leerling maakt een taak af binnen de beschikbare tijd.	<p>Klaar!</p> <p><i>Dit pakket leert de leerling om een taak af te krijgen, binnen een bepaalde, afgesproken tijd. Zo zal de leerling meer taken zelfstandig kunnen uitvoeren.</i></p> <p>Praat met de leerlingen over haasten. Bespreek de strip over Bob die zijn taak niet af krijgt, ook al heeft de juf gewaarschuwd dat het bijna tijd is. Tom werkt juist wel hard door als de juf zegt dat de tijd bijna om is. Oefen dit samen door de leerlingen Jim, Sanne, Tom en Bob te laten spelen. Kom daarna terug op het onderwerp haasten en laat elke leerling hier iets over zeggen. Bespreek daarna het gedrag van Bob en Tom nogmaals.</p>
8.12	Verantwoording nemen	BT/SI/SA/IB: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk.	De leerling controleert en corrigeert zijn taak.	<p>Effe checke!</p> <p><i>Dit pakket stimuleert de leerling zijn taak zelfstandig te controleren en corrigeren aan de hand van algemene richtlijnen. Zo zal de leerling uiteindelijk meer taken zelfstandig uit kunnen voeren.</i></p> <p>Bespreek met de leerlingen een bekende taak zoals koffie zetten en wijs hen op jezelf</p>

				controleren. Toon de strip waarin Bob en Tom iets vergeten. Tom controleert zichzelf en ontdekt dit. Bob niet. Oefen dit samen door de situatie van Bob en Tom na te spelen. De leerlingen zetten zelf alle onderdelen klaar om zo te oefenen met het controleren van jezelf. Bespreek daarna nogmaals het gedrag van Bob en Tom.
8.13	Verantwoording nemen	BT/SI/SA/IB: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk.	De leerling doet zoveel mogelijk zelfstandig.	Dat kan ik zelf <i>Dit pakket stimuleert de leerling zoveel mogelijk zelfstandig te werken. Er wordt rekening gehouden met wat de leerling de vorige lessen heeft geleerd. Bijvoorbeeld het controleren en corrigeren van het eigen werk. Laat een koffiezetapparaat zien en vraag aan de leerlingen hoe dit moet. Vertel de leerlingen dat ze deze week zelf koffie mogen zetten aan de hand van een instructielijst. Bespreek de strip van Bob en Tom die koffiezetten. Bob gebruikt de instructielijst niet ter controle, Tom doet dit wel. Oefen dit samen door een combinatie van de strips na te laten spelen. Houd daarna een kringgesprek over het doen van taakjes.</i>
8.14	Verantwoording nemen	BT/SI/SA/IB: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk. <i>BT: doorzettingsvermogen tonen (kernvakken)</i>	De leerling zet door wanneer iets niet meteen lukt.	De aanhouder wint <i>Dit pakket leert de leerling door te zetten als een taak niet meteen lukt. Door zelf meer te proberen zal een leerling uiteindelijk meer taken zelfstandig kunnen uitoefenen. Vraag de leerlingen of zijn nog weten hoe ze hun laatste kaart hebben verdiend. Vertel dat iedereen gaat leren hoe je een moeilijke taak kunt volhouden. Bespreek daarna de strip van Bob en Tom waarin Bob boos wordt als het</i>

				inpakken van zijn tas niet lukt. Tom pakt zijn tas juist opnieuw in en wordt niet boos. Oefen dit samen door de leerlingen om de beurt de situatie van Bob en Tom te laten naspelen. Bespreek daarna nogmaals het gedrag van Bob en Tom.
8.15	Samen spelen en werken	SF: makkelijk een compromis met een ander sluiten, eigen werkwijze of idee makkelijk loslaten. IL: met aandacht naar een ander luisteren	De leerling luistert naar een voorstel of idee van een ander.	Je hebt een goed idee <i>Dit pakket behandelt het leren luisteren naar een voorstel of idee van een ander. Er wordt geoefend met het goed luisteren naar een ander en gezamenlijk tot een beslissing komen over een bepaalde activiteit.</i> Vraag twee of drie leerlingen die op het plein vaak samen spelen hoe ze dit doen. Bespreek de strip van Bob die niet luistert naar het idee van Lisa. En de strip van Tom die erg goed met Hassan samenwerkt. Oefen dit samen door de leerlingen eerst de situatie van Bob na te laten spelen en vervolgens die van Tom. Aan het einde bespreekt u nogmaals het gedrag van beiden.
8.16	Vragen stellen	SI/SF: vragen om verduidelijking of extra informatie als dat nodig is	De leerling weet in welke situatie hij een vraag mag stellen en stelt een vraag op het juiste moment.	Vragen(v)uur <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het stellen van een vraag op het goede moment en in de juiste situatie. Het gaat om situaties waarin er juist geen vinger wordt opgestoken.</i> <i>Bijvoorbeeld in de winkel of op het plein.</i> Praat met de leerlingen over het stellen van vragen en zorg ervoor dat leerlingen elkaar laten uitpraten. Bespreek de strip waarin Bob niet wacht met het stellen van zijn vraag als de meneer van de kinderboerderij dit aangeeft. Tom doet dit juist wel, hoewel wachten niet leuk is. Oefen dit samen door de

				kinderboerderij situatie na te spelen. Bob en Tom spelen tegelijk. Bespreek daarna nogmaals het gedrag van Bob en Tom.
8.17	Vertellen	IB: nadenken voordat je iets doet. Je hebt controle over je eigen gedrag	De leerling geeft adequaat aan dat hij iets wil vertellen en schat in op welk moment hij iets kan vertellen.	Mag ik even? <i>Dit pakket leert de leerling hoe hij laat weten dat hij iets wil vertellen. Hij leert inschatten wat een goed moment kan zijn om iets te vertellen. Ook leert hij dat op een goed moment zijn verhaal beter tot zijn recht komt.</i> Laat een leerling vertellen die pas iets bijzonders heeft meegemaakt en geef tussendoor aandacht aan het luistergedrag van de rest. Bespreek de strip waarin Bob zijn verhaal op het verkeerde moment vertelt en Tom eerst vraagt of het uitkomt dat hij onder de rekenles iets wil vertellen. Oefen dit samen door Bob en Tom in één rollenspel terug te laten komen. Bespreek daarna nogmaals het gedrag van Bob en Tom.
8.18	Luisteren	IL: met aandacht naar een ander luisteren	De leerling kijkt de ander aan en laat de ander uitspreken.	Horen, zien en zwijgen <i>Dit pakket leert de leerling om tijdens gesprekken de ander goed aan te kijken. Ook wordt er geleerd hoe je de ander uit laat spreken en niet in de rede te vallen.</i> Kijk de leerlingen nadrukkelijk aan en vertel dat de les zal gaan over iemand aankijken als je praat. Bespreek dit en ga vervolgens naar de strip. Bob kijkt de serveerster niet aan, maar kijkt naar zijn schoenen. Tom kijkt de serveerster wel aan en ook zijn vader als hij iets vraagt. Oefen dit samen door Tom en Bob allebei aan een ander tafeltje in het restaurant te laten zitten. De serveerster bedient eerst

				Bob, daarna Tom. Bespreek daarna nogmaals het gedrag van Bob en Tom.
8.19	Luisteren	<i>IL: met aandacht naar een ander luisteren IB: je aan gedragsregels uit de omgeving houden</i>	De leerling spreekt duidelijk.	Versta je mij? <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het zo verstaanbaar mogelijk spreken. Het gaat vooral om het bewust worden van het belang van duidelijk spreken. De leerling leert zijn wensen of vragen zo duidelijk mogelijk kenbaar te maken.</i> Praat onduidelijk tegen de leerlingen door een hap eten in uw mond te hebben. Behandel de strip over Bob die met volle mond praat tegen de winkeljuffrouw en niet eerst zijn mond leegeet als ze hem niet verstaat. En de strip over Tom die met kauwgom in zijn mond praat, maar dit eruit haalt en zijn excuses aanbiedt. Oefen dit samen door de situatie van Bob en Tom in de winkel na te spelen in één rollenspel. Bespreek daarna nogmaals het gedrag van Bob en Tom.
8.20	Luisteren	<i>IL: met aandacht naar een ander luisteren</i>	De leerling weet hoe hij kan antwoorden.	Ik weet het! <i>Dit pakket leert de leerling op een goede manier antwoord geven. Het gaat om antwoorden in situaties waarin geen vinger wordt opgestoken. Denk aan het plein of in de winkel.</i> Stel enkele vragen en wijs op het feit dat leerlingen hun vinger opsteken. Benadruk dat dit niet in alle situaties zo is. Behandel de strip van Bob die geen antwoord geeft aan een echtpaar dat de weg vraagt, maar gelijk weg skate om de straat aan te wijzen. En de strip

				van Tom die het echtpaar beleefd de weg wijst. Oefen dit samen door de situatie van Bob en Tom na elkaar te spelen in het rollenspel. Bespreek daarna nogmaals het gedrag van Bob en Tom.
--	--	--	--	---

VSO 1

In dit schema is alleen de eerste les opgenomen van elk pakket.

Pakket	Thema en Aandachtsgebied	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
1	Introductieles		De leerlingen weten wie Peter is en maken kennis met de materialen die zij bij de lessen gaan gebruiken.	Introductieles Peter <i>Deze les introduceert u de hoofdpersoon van de projecten: Peter. Ook maken de leerlingen kennis met de verschillende leermiddelen en manieren van werken uit de methode.</i> Vertel de leerlingen dat het belangrijk is om goed voor jezelf en anderen te zorgen. Hier leren ze elke week iets nieuws over. Daarna toont u de leermiddelen: sms'jes van Peter, fotoverhalen, instructiefilm, leerstapbladen en het portfolioboek. Sluit af met een aantal controlevragen en vertel de leerlingen dat u zin hebt in de activiteiten. Plan daarna de volgende activiteit.
Project 1 Pakket 1	Het loket: cultuur en maatschappij Verschillende	IB/SF/SI/SA/IL: adequaat op een opdracht of correctie van een gezaghebbende reageren SI/SA/SF/IB/IL: samenwerken of spelen als dit nodig is	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket laat zien aan welke vaardigheden de leerlingen in het project gaan werken. De activiteiten zijn: een postkantoor maken, een brief voor de koningin schrijven, een postzegel bij de eigen winkel kopen. En als laatste brengt u een bezoek aan het echte postkantoor.</i> U vertelt dat de leerlingen straks een brief aan de koningin gaan schrijven. Vervolgens gaat u naar het postkantoor in bijvoorbeeld de aula waar de volgende taken uitgevoerd moeten

				worden: nummertje trekken, vragen stellen, betalen, postzegel plakken en de brief in de brievenbus doen. In de klas bespreekt u wat de leerlingen gezien hebben.
Project 1 Pakket 2	Het loket: cultuur en maatschappij Hanteren van gespreks- en luistervaardigheden	SI/SF: waar nodig vragen stellen om verduidelijking of extra informatie	De leerling kan adequaat een vraag stellen.	Ik stel een vraag <i>Dit pakket gaat in op het stellen van een adequate vraag, wat ook in een eerder pakket naar voren kwam. U bespreekt hoe je door de telefoon kunt vragen wat je wilt weten.</i> U herinnert de leerlingen aan het sms'je van Peter. Daarna vertelt u dat de leerlingen net als de klas van Peter gaan oefenen hoe je een vraag kan stellen. U laat de leerstappen zien en vervolgens laat u door middel van een rollenspel zien hoe je een vraag aan de telefoon stelt. U sluit af door de les samen te vatten.
Project 1 Pakket 3	Het loket: cultuur en maatschappij Hanteren van gespreks- en luistervaardigheden	IB: niet voor je beurt praten	De leerling stelt een vraag op het juiste moment.	Even wachten! <i>Dit pakket leert de leerling op het juiste moment een vraag te stellen. U bespreekt hoe je bij een loket weet wanneer je aan de beurt bent.</i> U herinnert de leerlingen aan het postkantoor bezoek over een paar weken en leest daarna de sms van Peter. U vertelt de leerlingen dat ze leren om op hun beurt te wachten net als Peter bij het loket. Samen oefent u dit door elke leerling aan uw bureau een kaartje voor het zwembad te laten vragen. Sluit af met het samenvatten van de les.
Project 1 Pakket 4	Het loket: cultuur en maatschappij	IB: nadenken voordat je iets doet en controle hebben over je eigen gedrag.	De leerling kan zich voldoende inhouden bij de neiging tot schelden en vloeken.	Ik scheld niet <i>Dit pakket leert de leerling om zich in te houden bij de neiging tot schelden en vloeken. U bespreekt dat je bij het loket niet altijd</i>

	Omgaan met gevoelens			<i>gelijk krijgt wat je wilt. De instructiefilm laat zien dat Peter niet boos wordt aan de telefoon als een datum bij het museum niet kan. Herinner aan het postkantoor bezoek en lees de sms voor. U vertelt dat de leerlingen leren om niet boos te worden als iets niet lukt waarna u de film draait. U bespreekt dit en stelt kijkvragen. De leerlingen bedenken oplossingen voor Peter en spelen dit na. Sluit af met het samenvatten van de les.</i>
Project 1 Pakket 5	Het loket: cultuur en maatschappij Omgaan met gevoelens	IB: je gevoelens uiten of juist inhouden	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van nervositeit en onrust. Hij toont hierbij geduld.	Geen paniek! <i>Dit pakket leert de leerling omgaan met zijn gevoelens van nervositeit en onrust. Hij toont hierbij geduld. De leerling leert hoe je rustig kan blijven bij spanning. Het fotoverhaal laat zien hoe Peter oefent rustig te blijven als hij naar het ziekenhuis gaat. Herinner aan het postkantoor bezoek en lees de sms voor. Vertel de leerlingen dat ze gaan leren rustig te blijven en lees hierbij het fotoverhaal voor. U bespreekt dit en stelt kijkvragen. De oplossingen die de leerlingen bedenken mogen ze eventueel nadoen. Sluit af met het samenvatten van de les.</i>
Project 1 Pakket 6	Het loket: cultuur en maatschappij Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Naar het postkantoor <i>Dit pakket is de eindactiviteit: naar het postkantoor gaan. In het postkantoor wachten de leerlingen op hun beurt, hebben ze geduld, gaan ze niet schelden wanneer iets niet lukt én vragen ze zelf om een postzegel bij het loket. Maak hier foto's van en bespreek deze later. In de klas maken alle leerlingen een kaart om naar huis te sturen. Ze voorzien deze van envelop en adres. Met elkaar gaat u naar het</i>

				postkantoor. Vooraf in de klas bespreekt u alles door met de leerlingen. Aan het einde bespreekt u de activiteit in de klas na en gebruikt hiervoor eventueel de gemaakte foto's.
Project 2 Pakket 1	In de keuken: veiligheid en hygiëne Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen <i>SI/SF: vragen om verduidelijking of extra informatie als dat nodig is</i>	De leerling weet de doelen uit het project.	De introductie <i>Dit pakket laat zien welke activiteiten in dit project naar voren komen. De leerkracht en klassenassistent voeren een toneelstuk op waarin een traktatie gekocht moet worden. De taartenwinkel is al dicht, dus is wortels ook een goede optie. U werkt toe naar de eindactiviteit: het maken van een gezonde traktatie voor de leerkrachten.</i> U voert het toneelstuk zoals hierboven beschreven, uit. Daarna bespreekt u met de leerlingen de doelen voor dit project en bereidt u hen voor op de eindactiviteit.
Project 2 Pakket 2	In de keuken: veiligheid en hygiëne Omgaan met een taak	BT/SI/SA/IB: verantwoordelijkheid nemen voor je eigen taak of werk.	De leerling ruimt netjes op.	Opgeluimd staat netjes <i>Dit pakket geeft aandacht aan het opruimen in de keuken. U bespreekt met de leerlingen wat ze zelf kunnen en waarbij ze hulp nodig hebben.</i> U leest de sms van Peter voor en praat hierover. De klas van Peter is rommelig en u vertelt dat uw leerlingen dat veel netter kunnen. U laat de leerstappen voor het schoonmaken zien op het blad. Dit oefent u samen door een leerling vieze plekken in de klas aan te laten wijzen en schoon te laten maken. U sluit de les af door deze samen te vatten.

Project 2 Pakket 3	In de keuken: veiligheid en hygiëne Goed voor jezelf zorgen	WB/SA/IB: een gezonde levensstijl hebben	De leerling eet en drinkt goed.	Ik eet gezond <i>Dit pakket gaat over hoe je gezonde voeding kunt bereiden en bewaren. Dit doet u aan de hand van wat de leerlingen de dag ervoor hebben gegeten.</i> Herinner aan de eindactiviteit en bespreek aan de hand van de sms wat gezond eten is. U zet allerlei etenswaren op tafel en vraagt de leerlingen wat gezond is en wat niet. Het leerstappenblad laat leerlingen zien hoe zij gezond eten kunnen uitkiezen. Dit oefent u samen door een leerling een ontbijt samen te laten stellen. U sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 2 Pakket 4	In de keuken: veiligheid en hygiëne Goed voor jezelf zorgen	WB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen	De leerling heeft een juiste lichaamshouding.	Ik sta rechtop <i>Dit pakket behandelt een nieuw leerdoel: de leerling heeft een juiste lichaamshouding. U bespreekt het belang van een goede houding, bij zitten en tijdens een activiteit. Aan de hand van het sms'je en fotoverhaal van Peter bespreekt u dit met de leerlingen. Ook bespreekt u de consequenties van een slechte houding.</i> U herinnert aan de eindactiviteit: het maken van de fruitsalade waarna u de sms voorleest. U laat het fotoverhaal zien waarin 2 leerlingen trakteren. De één kijkt naar beneden, de ander kijkt iedereen aan en staat rechtop. U oefent dit samen door het fotoverhaal nogmaals voor te lezen en kijkvragen te stellen. Daarna behandelt u de leerstappen en geeft vervolgens alle leerlingen een puntmuts. U oefent net zolang tot alle leerlingen rechtop

				staan, met de puntmuts omhoog. Vat als afsluiting de les samen.
Project 2 Pakket 5	In de keuken: veiligheid en hygiëne Goed voor jezelf zorgen	WB/SA/IB: een gezonde levensstijl hebben WB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen	De leerling vermijdt zaken die slecht voor zijn gezondheid zijn.	Ik drink gezond <i>Dit pakket introduceert het nieuwe leerdoel met het sms'je van Peter, waarin hij bier kiest om te drinken. Daarna zien de leerlingen in het fotoverhaal welke dranken gezond zijn.</i> Herinner aan het maken van de fruitsalade en lees de sms voor waarin Peter voor ongezond drinken kiest. Bespreek dit en laat het fotoverhaal zien. Laat nog een keer het fotoverhaal zien en stel vooraf kijkvragen. Benadruk bij het vragen beantwoorden de leerstappen. Vat als afsluiting de les samen.
Project 2 Pakket 6	In de keuken: veiligheid en hygiëne Verschillende	IL: iets voor een ander doen Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Het maken en serveren van fruitsalade <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan. De leerlingen maken en serveren een gezonde traktatie voor het personeel van de school. U besteedt aandacht aan alle vaardigheden die ze deze weken geoefend hebben.</i> De volgende activiteiten staan vandaag op de planning: fruit schoonmaken, verdelen over bakjes, aanrecht schoonmaken, fruitsalade uitdelen en evt. ook aan leerlingen serveren. U instrueert de fotograaf over welke situaties u op de foto wilt. U leest gezamenlijk de sms en hangt de bladen met leerstappen op. U spreekt de activiteit helemaal door. Aan het einde evalueert u de activiteit.

Project 3 Pakket 1	Plannen van huishoudelijk werk: huishouden Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket introduceert welke vaardigheden in dit project aan bod komen. Drie leerlingen voeren een toneelstuk op over een grote schoonmaak. De nadruk ligt op het sociale gedrag. U maakt de leerlingen enthousiast voor de eindactiviteit: de grote schoonmaak. U bereidt de leerlingen voor op het toneelstuk waarna u met elkaar naar de aula gaat om het te bekijken. Terug in de klas vertelt u de leerlingen over de eindactiviteit en kijkt u kort terug op het toneelstuk.</i>
Project 3 Pakket 2	Plannen van huishoudelijk werk: huishouden Omgaan met een taak	BT/SI/SA/IB: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk.	De leerling maakt een taak af binnen de beschikbare tijd.	Ik ben op tijd klaar <i>Dit pakket besteedt aandacht aan het afmaken van een taak binnen de beschikbare tijd. U bespreekt hoe lang je over een huishoudelijk taak kunt doen. Herinner aan de eindactiviteit en lees de sms voor waarin Peter het plein schoon moet maken. Bespreek met de leerlingen hoe je klusjes op tijd af kunt krijgen. Laat dan de leerstappen zien en oefen samen met de leerlingen door één leerling steeds een kleine taak te geven. Deze moet binnen een vastgestelde tijd af zijn. Sluit af door de les samen te vatten.</i>
Project 3 Pakket 3	Plannen van huishoudelijk werk: huishouden Hanteren van gespreks- en luistervaardighe- den	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling luistert naar een voorstel of idee van een ander.	Ik luister naar jouw idee <i>Dit pakket helpt de leerlingen hoe je naar een voorstel of idee van een ander kunt luisteren. Dit bespreekt u aan de hand van een rollenspel. Het gaat over een situatie waarin je huishoudelijk werk met elkaar plant om te doen. Herinner aan de eindactiviteit en roep de</i>

				leerlingen op ideeën te krijgen over wat ze schoon kunnen maken. Behandel daarna de sms en bespreek hoe je kunt luisteren naar een idee of voorstel van een ander. Behandel de leerstappen. Dit oefent u door een leerling naar een idee van een medeleerling te laten luisteren. De leerling benoemt de leerstappen. U sluit af door de les samen te vatten.
Project 3 Pakket 4	Plannen van huishoudelijk werk: huishouden Omgaan met gevoelens	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling luistert naar de ander als deze zijn gevoelens kenbaar maakt.	Ik weet hoe jij je voelt <i>Dit pakket geeft aandacht aan een nieuw doel: naar anderen luisteren als deze zijn gevoelens kenbaar maakt. Dit introduceert u aan de hand van een sms van Peter. U bespreekt dat je pas weet wat een ander van een huishoudelijke taak vindt, als je goed luistert. Het fotoverhaal ondersteunt dit.</i> Herinner aan de eindactiviteit en lees de sms voor waarin Joris boos wordt maar dit niet zegt tegen Peter. Laat daarna het fotoverhaal zien waarin het gaat om leren luisteren naar een ander als deze vertelt wat hij voelt. U vraagt de leerlingen of ze gevoelens zien in het verhaal waarna u het verhaal weer leest en vooraf kijkvragen stelt. Benadruk de leerstappen bij het beantwoorden van de kijkvragen en sluit af door de les samen te vatten.
Project 3 Pakket 5	Plannen van huishoudelijk werk: huishouden Omgaan met gevoelens	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen	De leerling houdt rekening met de gevoelens van de ander.	Gaat het? <i>Dit pakket biedt een nieuw leerdoel aan: rekening houden met gevoelens van anderen. De leerling leert hoe je rekening houdt met de gevoelens die een ander heeft. Bijvoorbeeld boosheid of verdriet. In het fotoverhaal komt naar voren hoe Peter zijn moeder helpt.</i>

				Herinner aan de grote schoonmaakactiviteit en behandel de sms waarin Peter geen rekening houdt met de gevoelens van Joris. Bespreek het fotoverhaal waarin Peter zijn moeder helpt zodat zij haar lievelingsprogramma op tijd kan zien. Behandel het fotoverhaal nogmaals aan de hand van kijkvragen. De leerstappen komen aan bod bij het beantwoorden van de kijkvragen. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 3 Pakket 6	Plannen van huishoudelijk werk: huishouden Verschillende	SA: zeggen wat je ergens van vindt, eigen keuze maken Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	De grote schoonmaak <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan. De leerlingen maken een deel van de school schoon. Er wordt besproken wie wat wel of niet leuk vindt bij het kiezen van een taak. De leerlingen oefenen om goed te luisteren naar elkaar. Zo kunt u zien of ze rekening houden met de gevoelens van anderen door bijvoorbeeld een taak af te staan.</i> Deze les is als volgt opgebouwd: takenschema laten zien, leerlingen aanwijzen waar de taken gedaan moeten worden, eindtijd instellen, leerlingen voeren taak uit, u loopt rond, terug in de klas leuke afrondende activiteit doen. Vooraf leest u de sms voor en spreekt de activiteit door waarin u de leerdoelen van afgelopen weken herhaalt. Hang de leerstappenbladen op en voer de activiteit uit. Bespreek in de klas na hoe de activiteit ging en wat de leerlingen ervan vonden.

Project 4 Pakket 1	Ik zie er leuk uit: zorgen voor jezelf Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket toont de vaardigheden die in dit project aan bod komen. Deze les spelen twee medewerkers of een leerling een behandeling bij de schoonheidsspecialist na. Na de behandeling ziet de cliënt er vies uit. De medewerkers bespreken met de leerlingen hoe de cliënt er weer netjes uit kan zien. U maakt de leerlingen enthousiast voor de eindactiviteit: de verzorgingsmarkt op school. U bereidt de leerlingen voor op de activiteit waarna u met hen naar de aula gaat om het toneelstuk te bekijken. In de klas bespreekt u het toneelstuk na en vertelt de leerlingen over de eindactiviteit die komt.</i>
Project 4 Pakket 2	Ik zie er leuk uit: zorgen voor jezelf Jezelf kennen en waarderen	WB: positief over jezelf denken	De leerling respecteert en waardeert zichzelf.	Ik ben ik! <i>Dit pakket leert de leerling hoe je jezelf kunt respecteren en waarderen. Wat doe je dan precies?</i> U herinnert aan de eindactiviteit en bespreekt de sms waarin Peter zichzelf lelijk vindt. Praat met de leerlingen over het respecteren en waarderen van jezelf en laat met de leerstappen zien hoe je dit kunt doen. Dit oefent u met de leerlingen door hen voor de spiegel vragen te stellen over hun uiterlijk aan de hand van de leerstappen. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 4 Pakket 3	Ik zie er leuk uit: zorgen voor jezelf Goed voor jezelf zorgen	WB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen	De leerling verzorgt zijn haren.	Knip, knap, kapper <i>Dit pakket behandelt de verzorging van je haren. De leerling leert hoe dat moet en hoe je ervoor zorgt dat je haar er leuk uit ziet. Ook komt aan bod dat je niet alles zelf kunt, maar de hulp van de kapper nodig hebt.</i>

				U herinnert aan de eindactiviteit en bespreekt de sms van Peter waarin hij zijn haren niet goed heeft verzorgd. Bespreek met de leerlingen hoe je je haren goed verzorgt en laat de leerstappen zien. Oefen dit samen door een leerling voor de spiegel te laten staan en de leerstappen te laten benoemen. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 4 Pakket 4	Ik zie er leuk uit: zorgen voor jezelf Omgaan met gevoelens	IL: je eigen lichaam kennen <i>SA: eerlijk zijn waar wenselijk</i>	De leerling beleeft zijn lichamelijke en die van anderen als vanzelfsprekend.	Dit is mijn lijf! <i>Dit pakket biedt een nieuw leerdoel aan: het beleven van je lichamelijke en die van anderen als vanzelfsprekend. Met behulp van Peters sms maakt u duidelijk waarom dit belangrijk is om te beheersen. U maakt gebruik van het fotoverhaal waarin Peter met Joris eerst kijkt naar de poster van een filmster.</i> Herinner aan de verzorgingsmarkt en bespreek Peters sms waarin hij zichzelf overwint door in de spiegel te kijken. Hij concludeert dat dit erg meevalt. U bespreekt het fotoverhaal waarin Peter en Joris leren blij te zijn met hun lichaam. Aan de hand van kijkvragen leest u het fotoverhaal nogmaals. Benadruk de leerstappen bij het beantwoorden van de vragen. Oefen dit samen door in een kring te gaan staan en bewegingen te maken. Eén leerling doet dit voor de spiegel. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 4 Pakket 5	Ik zie er leuk uit: zorgen voor jezelf Omgaan met gevoelens	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen IL: belangstelling tonen voor wat andere	De leerling toont interesse voor de ander.	Ik toon interesse <i>Dit pakket biedt een volgend nieuw leerdoel aan: interesse tonen voor de ander. In het fotoverhaal komt naar voren dat Peter interesse toont in de meisjes uit zijn klas die</i>

		leerlingen zeggen of doen SA: uit jezelf met andere leerlingen praten		<i>gaan playbacken. U doet voor hoe u interesse toont in de leerlingen.</i> Herinner aan de eindactiviteit en behandel de sms van Peter waarin hij geen interesse toont in klasgenoten. Bespreek het fotoverhaal waarin de leerlingen leren belangstelling voor een ander te tonen. Lees het verhaal nogmaals aan de hand van kijkvragen. Bij het beantwoorden van de kijkvragen gebruiken de leerlingen de leerstappen. Oefen dit door hardop voor te doen hoe je belangstelling in een ander toont. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 4 Pakket 6	Ik zie er leuk uit: zorgen voor jezelf Verschillende	IL: iets voor de ander doen Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	De verzorgingsmarkt <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: de verzorgingsmarkt. De helft van de leerlingen krijgt in een groepje een kraam of hoek. Hierin zijn ze actief bezig met bijvoorbeeld het verzorgen van haren. De andere helft van de leerlingen laat zich verzorgen. Na een halfuur wisselen. Achteraf bespreekt u of alles wat de leerlingen de afgelopen weken geleerd hebben, bij de verzorgingsmarkt aan bod kwam.</i> Deze les bedenkt u met de leerlingen welke hoeken u wilt inrichten. Bespreek de sms waarin Peter ideeën heeft voor de verzorgingsmarkt. Spreek de les door en benoem de vaardigheden die u deze weken hebt geoefend. Hang de leerstapbladen op en voer de activiteit uit. Aan het einde bespreekt u met de leerlingen hoe de activiteit is gegaan en gebruikt u hiervoor eventueel de foto's.

Project 5 Pakket 1	Kleren maken de man/vrouw: kleding en smaak Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket laat zien welke vaardigheden in dit project naar voren komen. Er wordt een toneelstuk opgevoerd waarin medewerkers of enkele leerlingen modeshow spelen. Tijdens de nabespreking maakt u de leerlingen enthousiast voor de eindactiviteit: een modeshow met de klas.</i> U bereidt de leerlingen voor op de modeshow. Daarna bekijkt u de modeshow in de aula. In de klas bespreekt u wat de leerlingen hebben gezien en vertelt hen daarna over de eindactiviteit.
Project 5 Pakket 2	Kleren maken de man/vrouw: kleding en smaak Jezelf kennen en waarderen	SA: je eigen mening en voorkeur kennen	De leerling weet wat hij mooi vindt.	Dit vind ik mooi <i>Dit pakket leert de leerling hoe je kunt weten wat je mooi vindt en hoe je dat zegt.</i> Herinner aan de eindactiviteit en bespreek de sms van Peter. Hij staat voor zijn kledingkast en weet niet wat hij aan moet doen tijdens de modeshow. U zegt de leerlingen dat ze gaan kijken wat ze mooi vinden. De leerstappen helpen hierbij. Oefen dit door een leerling een kledingstuk te geven en hardop de leerstappen te laten beantwoorden. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 5 Pakket 3	Kleren maken de man/vrouw: kleding en smaak Aardig zijn en rekening houden met een ander	SA: zeggen wat je ergens van vindt IL: iets voor de ander doen	De leerling geeft een compliment.	Ik geef een compliment <i>Dit pakket bespreekt hoe je tegen iemand zegt dat je zijn kleding mooi vindt.</i> Herinner aan de modeshow en laat de sms zien. Joris heeft een ander kapsel, maar Peter zegt niet dat hij dit mooi vindt. Daarom denkt Joris dat Peter het lelijk vindt. U vertelt de leerlingen dat ze gaan oefenen met complimenten geven. De leerstappen

				ondersteunen dit. Dit oefent u door een leerling een andere leerling een compliment te laten geven. Sluit af met het samenvatten van de les.
Project 5 Pakket 4	Kleren maken de man/vrouw: kleding en smaak Goed voor jezelf zorgen	WB/SI/SA: zorgen voor je geestelijk welbevinden SI/SA: opkomen voor jezelf <i>IB/SI/SA/SF: uiten of juist inhouden van je gevoelens</i>	De leerling komt voor zijn mening uit.	Dit vind ik! <i>Dit pakket stelt een nieuw leerdoel aan de orde: voor je mening uitkomen. Met behulp van Peters sms introduceert u dit. U maakt gebruik van de film waarin Peter zegt dat hij de gel in het haar van een klasgenoot mooi vindt.</i> Herinner aan de modeshow en lees Peters sms voor waarin hij niet zijn voorkeur aangeeft over een kleur trui. Laat de film zien waarin Peter tegen Joris uitlegt dat hij gel mooi vindt. Speel de film opnieuw maar stel vooraf kijkvragen. Stimuleer bij het beantwoorden hiervan de leerstappen. Laat de leerlingen voordoen hoe Peter tegen Joris zijn mening kan geven. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 5 Pakket 5	Kleren maken de man/vrouw: kleding en smaak Positieve relaties	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen <i>SI/IL: relaties of vriendschappen aangaan</i>	De leerling houdt rekening met eigenschappen en wensen van bekenden.	Ik hou rekening met jou <i>Dit pakket behandelt een ander nieuw leerdoel: rekening houden met eigenschappen en wensen van bekenden. In het fotoverhaal doet Peter de trui die oma gemaakt heeft aan als hij bij haar op bezoek gaat. Dit terwijl hij de trui niet mooi vindt.</i> Herinner aan de modeshow en behandel de sms van Peter. Hij houdt geen rekening met de wensen van zijn moeder. U leest het fotoverhaal voor waarin het gaat om rekening te houden met de ander. Dan leest u het verhaal nog een keer voor, maar stelt vooraf

				kijkvragen. Bij het beantwoorden van de kijkvragen benadrukt u de leerstappen. De leerlingen doen voor hoe Peter rekening houdt met zijn oma. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 5 Pakket 6	Kleren maken de man/vrouw: kleding en smaak Verschillende	WB: ontspannen en open over komen Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	De modeshow <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan. De leerlingen spelen tijdens de modeshow voor model en laten zien hoe je er leuk uit kunt zien. U maakt foto's en aan de hand hiervan bespreekt u of de leerlingen de geleerde vaardigheden van de afgelopen weken konden laten zien tijdens de modeshow.</i> Deze les is als volgt opgebouwd: leerlingen nemen lievelingskleren mee en trekken die aan, naar de plaats van de modeshow, muziek aan, presentator noemt naam van leerling, aan het einde applaus, nabespreken in de klas. U leest eerst Peters sms voor en bespreekt daarna met de leerlingen de vaardigheden die ze geleerd hebben. Hang de bladen met leerstappen op. Voer daarna de modeshow uit en bespreek in de klas hoe de eindactiviteit ging. Gebruik hiervoor eventueel de foto's.
Project 6 Pakket 1	Ik reis zelfstandig: in het verkeer Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen SI/SF: vragen om verduidelijking of informatie als dit nodig is	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket toont de leerlingen de vaardigheden van dit project. De wijkagent komt in de klas vertellen over veiligheid in het verkeer en openbaar vervoer. Voorafgaand bedenken de leerlingen vragen voor de agent. U legt bij de vragen de nadruk op het sociale gedrag dat belangrijk is bij reizen in het verkeer. Maak de</i>

				<p><i>leerlingen enthousiast voor de eindactiviteit: een speurtocht in de stad met het openbaar vervoer.</i></p> <p>Bereid de leerlingen voor op de komst van de agent en bedenk samen vragen die u over de leerlingen verdeeld. Vervolgens vindt de activiteit plaats. Als de agent weg is vraagt u de leerlingen naar wat de agent vertelt heeft. Vertel hen over de eindactiviteit.</p>
Project 6 Pakket 2	Ik reis zelfstandig: in het verkeer Omgaan met een taak	IB/SF/SI/SA: verantwoordelijkheid nemen voor je eigen taak of werk IB: je aan gedragsregels uit je omgeving houden, niet voor je beurt praten	De leerling wacht op zijn beurt.	<p>Ik wacht op mijn beurt</p> <p><i>Dit pakket behandelt hoe en wanneer je moet wachten op je beurt.</i></p> <p>Herinner aan de speurtocht en lees Peters sms voor waarin hij beschrijft lang te moeten wachten. Praat met de leerlingen over het wachten op je beurt en laat de leerstappen zien. Oefen dit door met een leerling bij een zogenaamde bushalte te gaan staan. De leerling noemt de leerstappen. Sluit af door de les samen te vatten.</p>
Project 6 Pakket 3	Ik reis zelfstandig: in het verkeer Jezelf kennen en waarderen	WB: positief over jezelf denken	De leerling heeft zelfvertrouwen, doordat hij trots is op wat hij kan.	<p>Ik ben trots op mij!</p> <p><i>Dit pakket behandelt hoe je je trots kunt voelen over wat je al kunt.</i></p> <p>Herinner aan de speurtocht en lees Peters sms voor waarin hij vertelt dat hij alleen met de bus reist en dit spannend vindt. Praat over zelfvertrouwen en laat de leerstappen zien. Dit oefent u door een leerling over een situatie te laten vertellen die hij goed kan. Sluit de les af door een samenvatting hiervan te geven.</p>
Project 6 Pakket 4	Ik reis zelfstandig: in het verkeer	WB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen WB: een gezonde levensstijl hebben	De leerling zorgt voor voldoende lichaamsbeweging.	<p>Lekker bewegen!</p> <p><i>Dit pakket stelt een nieuw leerdoel aan de orde: zorgen voor voldoende lichaamsbeweging. Dit wordt geïntroduceerd</i></p>

	Goed voor jezelf zorgen			<p><i>met behulp van Peters sms. U maakt gebruik van een fotoverhaal waarin Peter kiest tussen de bus of fiets voor het doen van boodschappen.</i></p> <p>Herinner aan de speurtocht en lees Peters sms voor. Peter zegt dat hij geen zin heeft om te fietsen. U bespreekt het fotoverhaal. Dit herhaalt u, maar u stelt eerst kijkvragen. Bij het beantwoorden hiervan gebruiken de leerlingen de leerstappen. Oefen dit door elke leerling te laten vertellen wat hij gisteren aan sport heeft gedaan. Vat als afsluiting de les samen.</p>
Project 6 Pakket 5	Ik reis zelfstandig: in het verkeer Omgaan met een taak	IB/SF/SI/SA/IL: adequaat reageren op een opdracht of correctie van een gezaghebbende IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk	De leerling reageert adequaat op kritiek of correctie en doet er iets mee.	<p>Sorry, foutje!</p> <p><i>Dit pakket behandelt een ander nieuw leerdoel: adequaat reageren op kritiek of correctie en er iets mee doen. Een sms van Peter introduceert dit doel. In de film komt naar voren hoe Peter goed reageert wanneer een oude mevrouw hem zegt om voor haar op te staan.</i></p> <p>Herinner aan de speurtocht en behandel Peters sms. Hij heeft haast en luistert niet naar correcties. Laat de film zien en zeg dat de leerlingen net als Peter gaan leren om goed op kritiek of correctie te reageren. Laat de film nogmaals zien maar stel vooraf kijkvragen. Bij het beantwoorden hiervan gebruiken de leerlingen de leerstappen. Sluit af door de les samen te vatten.</p>
Project 6 Pakket 6	Ik reis zelfstandig: in het verkeer Verschillende	IB: nadenken voordat je iets doet, controle hebben over je eigen gedrag	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	<p>Speurtocht</p> <p><i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: een speurtocht in het verkeer. De opdrachten voeren de leerlingen in groepjes uit. Bij elk</i></p>

		Alle bovenstaande vaardigheden		<p><i>groepje is een leerkracht o.i.d. aanwezig die niet helpt. Deze activiteit kan plaats vinden in de buurt van school en in de stad als geheel. Achteraf bespreekt u met de leerlingen of ze alles wat ze op school geoefend hebben, ook in het echt konden doen.</i></p> <p>Bedenkt een aantal opdrachten in het verkeer in de buurt en in het openbaar vervoer waarmee de leerlingen uiteindelijk weer terug op school komen. Bespreek Peters sms waarin hij zegt opgestaan te zijn voor een mevrouw in de bus. Praat vooraf met de leerlingen over de activiteit en herhaal de geleerde doelen. Hang de bladen met leerstappen op. De speurtocht wordt uitgevoerd. Bespreek de activiteit na, eventueel aan de hand van de gemaakte foto's.</p>
Project 7 Pakket 1	Leven en dood: samen leven Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen <i>IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen</i>	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket laat zien welke vaardigheden in dit pakket naar voren komen. Er komt een dierenvriend in de klas die over zijn huisdier vertelt. Hij vertelt over blijde en verdrietige dingen die bij het houden van huisdieren horen (leven en dood).</i> U bereidt de leerlingen voor op het bezoek. Daarna komt een dierenvriend in de klas die vertelt over zijn huisdier. Hij heeft foto's van overleden dieren bij zich. Aan het einde mogen de leerlingen vragen stellen. Als de dierenvriend weg is, vraagt u de leerlingen wat ze hebben gezien. Sluit de les af met een korte activiteit die de leerlingen leuk vinden.

Project 7 Pakket 2	Leven en dood: samen leven Omgaan met gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens SI/SA/SF: uiten of juist inhouden van je gevoelens	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van verdriet.	Verdriet mag en gaat weer over <i>Dit pakket behandelt hoe je om kan gaan met gevoelens van verdriet. U bespreekt op welke momenten je erg verdrietig kunt zijn en wat fijn is om op dat moment te doen.</i> Herinner aan de eindactiviteit en lees Peters sms voor. Hij is verdrietig want Bruno is dood. Praat met de leerlingen over hoe je omgaat met verdriet. Dan bespreekt u de leerstappen en oefent dit met de leerlingen. Dit doet u door een leerling de leerstappen te laten doorlopen terwijl hij over een verdrietige gebeurtenis vertelt. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 7 Pakket 3	Leven en dood: samen leven Omgaan met gevoelens	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen of doen IL: aardige dingen zeggen tegen klasgenoten	De leerling kan zich in de gevoelens van de ander verplaatsen.	Ik weet wat jij voelt <i>Dit pakket leert de leerling hoe je kunt weten hoe een ander zich voelt. Het gaat zowel om aandacht naar gevoelens van verdriet als blijde gevoelens van een ander.</i> Behandel Peters sms waarin hij niet blij/verdrietig is als een ander dat is. Vertel de leerlingen dat u gaat oefenen met het kijken naar hoe iemand zich voelt. Bespreek dit en laat met de leerstappen zien hoe je iemand kunt troosten. Oefen dit door eerst zelf een verdrietig gezicht te trekken en een leerling te laten benoemen hoe u zich voelt en u te laten troosten. Daarna doet een leerling dit. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 7 Pakket 4	Leven en dood: samen leven Omgaan met gevoelens	IB/SI/SA/SF: uiten of juist inhouden van je gevoelens	De leerling kan aangeven wanneer hij behoefte heeft aan privacy.	Laat me even alleen <i>Dit pakket behandelt een nieuw leerdoel: aangeven wanneer je behoefte hebt aan privacy. De leerling leert dat het fijn is als je kunt zeggen dat je liever even alleen wilt zijn.</i>

		<i>IL: je eigen gevoelens kennen SA: je eigen voorkeur en mening kennen</i>		<i>U maakt gebruik van een fotoverhaal waarin Peter oefent om tegen zijn klasgenoten te zeggen dat hij liever even alleen gelaten wordt als hij zich verdrietig voelt. Herinner aan de eindactiviteit en lees Peters sms voor. Peter is verdrietig en wil niet getroost worden, maar alleen zijn. Laat daarna het fotoverhaal zien waarin Peter aangeeft even alleen te willen zijn. Dit oefent u door het fotoverhaal nog een keer voor te lezen, maar vooraf kijkvragen te stellen. Sluit af door de les samen te vatten.</i>
Project 7 Pakket 5	Leven en dood: samen leven Omgaan met gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling kan omgaan met verlies en rouw.	Ik ga door <i>Dit pakket gaat over een ander nieuw leerdoel: omgaan met verlies en rouw. U introduceert dit door een sms van Peter voor te lezen. U bespreekt het verdriet wat je kunt voelen als iemand dood gaat en vertelt dat lang boos of verdrietig zijn niet goed is. In het fotoverhaal komt naar voren hoe Peter zich minder verdrietig voelt na het verlies van zijn opa, door iets leuks te gaan doen. Lees Peters sms voor en benadruk dat het niet Peters schuld is dat zijn opa dood is. Iets wat je denkt kan nooit de dood van iemand veroorzaken. Lees een fotoverhaal voor. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvraag. Bespreek deze en sluit de les af door deze samen te vatten.</i>
Project 7 Pakket 6	Leven en dood: samen leven Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Naar de dierentuin/boerderij <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: met de leerlingen naar een dierentuin of boerderij. Een medewerker geeft een rondleiding en laat jonge en oude dieren zien. Hij vertelt over</i>

				<p>dieren die ziek werden of dood gingen, maar ook over nieuw leven bij dieren. U staat stil bij een monument of foto van een dood dier. Achteraf bespreekt u met de leerlingen of ze alles wat ze op school hebben geoefend, ook in het echt konden doen.</p> <p>Vooraf in de klas leest u Peters sms voor waarin hij vertelt dat hij naar de boerderij gaat, waar blijdschap en verdriet is. U bereidt de leerlingen voor op de activiteit en hangt de bladen met leerstappen op. Daarna gaat u naar de boerderij of dierentuin. Bespreek in de klas hoe de eindactiviteit is gegaan.</p>
Project 8 Pakket 1	Ik houd me aan de afspraak: stage en werk Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen SI/SF: vragen om verduidelijking of extra informatie	De leerling weet de doelen uit het project.	<p>Introductie Dit pakket laat zien welke vaardigheden in dit project naar voren komen. Een oud-leerling komt op school iets vertellen over zijn huidige werkplek. Hij vertelt over de afspraken waar hij zich op het werk aan moet houden en ook over het contact met collega's. De leerlingen kunnen vragen stellen. U maakt hen enthousiast voor de eindactiviteit: een bezoekje aan een stagebedrijf.</p> <p>U bereidt de leerlingen voor op het bezoek en laat hen vragen bedenken die u verdeelt over hen. Vervolgens komt de oud-leerling op bezoek. Daarna bereidt u hen voor op de eindactiviteit. Als de oud-leerling weg is, blikt u kort terug op de introductieactiviteit.</p>
Project 8 Pakket 2	Ik houd me aan de afspraak: stage en werk	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk	De leerling begint op tijd aan een taak.	<p>Ik begin op tijd Dit pakket behandelt hoe je op tijd aan een taak kunt beginnen en wanneer je dat doet. Herinner aan de eindactiviteit en behandel</p>

	Omgaan met een taak			Peters sms. Peter is niet op tijd aan zijn spreekbeurt begonnen en heeft deze niet af. U praat met de leerlingen over het op tijd beginnen aan een taak en laat de leerstappen zien. Dit oefent u door een leerling te vertellen dat hij vrijdag een spreekbeurt moet houden. De leerling doorloopt de leerstappen. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 8 Pakket 3	Ik houd me aan de afspraak: stage en werk Omgaan met een taak	IB/SF/SI/SA: verantwoordelijkheid nemen voor je eigen taak of werk IB/SF/SI/SA/IL: adequaat op een opdracht of correctie van een gezaghebbende reageren <i>IB: je aan gedragsregels uit je omgeving houden</i>	De leerling is beleefd en toont respect ten opzichte van een gezaghebbende.	Ik ben beleefd <i>Dit pakket behandelt hoe je beleefd kunt zijn en hoe je respect kunt tonen.</i> Herinner aan het stagebezoek en laat Peters sms zien. Peter is bij zijn nieuwe stageadres onbeleefd. Vertel de leerlingen dat ze gaan oefenen met beleefd zijn. Laat daarna de leerstappen doen. Dit oefent u door een stagesituatie na te spelen en een leerling een opdracht te geven. De leerling doorloopt hardop de leerstappen en voert de opdracht uit. Sluit af met een samenvatting van de les.
Project 8 Pakket 4	Ik houd me aan de afspraak: stage en werk Aardig zijn en rekening houden met de ander	SI/SA/SF/IB/IL: omgaan met afspraken	De leerling weet wat een afspraak is.	Afspraak = afspraak <i>Dit pakket behandelt een nieuw leerdoel: weten wat een afspraak is. Dit introduceert u met behulp van Peters sms. Het fotoverhaal laat zien hoe Peter, aan de hand van de leerstappen afspraken, met zijn chef maakt.</i> Herinner aan het stagebezoek en lees Peters sms'je voor waarin hij allerlei afspraken moet maken. Vertel de leerlingen dat ze gaan leren wat een afspraak is en lees het fotoverhaal voor. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvragen.

				Bespreek deze en sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 8 Pakket 5	Ik houd me aan de afspraak: stage en werk Aardig zijn en rekening houden met de ander	SI/SA/SF/IB/IL: omgaan met afspraken <i>IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk</i>	De leerling houdt zich aan een afspraak (doet wat hij belooft, komt op tijd wanneer dit van toepassing is).	Afgesproken! <i>Dit pakket behandelt een ander nieuw leerdoel: je aan een afspraak houden. Peters sms introduceert dit. Het fotoverhaal laat zien hoe Peter, met behulp van de leerstappen, er voor zorgt dat hij op tijd op zijn werk komt. Herinner aan de eindactiviteit en lees Peters sms voor. Peter houdt zich niet aan een afspraak. Lees daarna het fotoverhaal voor. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvragen. Bespreek deze en sluit af door de les samen te vatten.</i>
Project 8 Pakket 6	Ik houd me aan de afspraak: stage en werk Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Het stagebezoek <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: naar een stagebedrijf. De leerlingen kunnen zo zien wat ze later gaan doen en wat ze daarvoor nog moeten leren. Ze zien dat het belangrijk is om je aan afspraken te houden en om beleefd tegen een chef te zijn. U bespreekt achteraf of de geoefende doelen in het echt terug kwamen.</i> De activiteit is als volgt opgebouwd: stagebedrijf en rondleider regelen, bespreken met de leerlingen, afspraken met hen maken, naar het bedrijf, leerlingen bedrijfsleider laten begroeten, rondleiding volgen, leerlingen vragen laten stellen, terug naar school. U begint de les door Peters sms voor te lezen waarin Peter naar een fabriek gaat. Spreek de activiteit daarna met de leerlingen door en

				hang de bladen met leerstappen op. Breng het bezoek en bespreek in de klas hoe de activiteit is gegaan.
Project 9 Pakket 1	Verliefd: vriendschap en relatie Verschillende	SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken om kunnen gaan IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit project laat zien welke vaardigheden in dit project naar voren komen. De leerkracht en klassenassistent/leerling voeren een toneelstukje op. Ze spelen een vrouw die verliefd is en een man die de vrouw stom vindt.</i> U bereidt de leerlingen voor op de introductieactiviteit. Daarna gaat u naar het toneelstuk en bekijkt deze. Vervolgens bereidt u de leerlingen voor op de hartjesshow. Terug in de klas maakt u afspraken over het lachen en hangt deze op de muur. U bespreekt de introductieactiviteit met de leerlingen na.
Project 9 Pakket 2	Verliefd: vriendschap en relatie Omgaan met gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van verlegenheid.	Ik ben niet verlegen <i>Dit pakket behandelt in welke situaties mensen verlegen zijn en wat ze doen. U bespreekt hoe je je in die situaties toch fijn kan voelen.</i> Bespreek de sms van Peter waarin hij onzeker is omdat Nora zegt dat hij mooie ogen heeft. U vertelt de leerlingen dat ze gaan leren wat je moet doen als je verlegen bent. Daarna laat u de leerstappen zien. Dit oefent u door een leerling midden in de kring te laten staan en de leerstappen te laten doorlopen. Sluit de les af door deze samen te vatten.

Project 9 Pakket 3	Verliefd: vriendschap en relatie Omgaan met gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van onzekerheid.	Ik ben niet onzeker <i>Dit pakket maakt de leerlingen bewust van situaties waarin ze zich onzeker voelen. De leerlingen leren dat ze in zulke situaties ook naar leuke dingen van zichzelf kunnen kijken. Herinner aan de eindactiviteit en lees Peters sms voor waarin hij onzeker is. Vertel de leerlingen dat ze gaan oefenen wat je kan doen als je denkt dat anderen je gek of stom vinden. U laat de leerstappen zien. Dit oefent u door een uiterlijk kenmerk van uzelf te noemen die minder leuk is. Hardop noemt u de leerstappen waarna een leerling hetzelfde doet bij een uiterlijk kenmerk van zichzelf. Herhaal dit eventueel met eigenschappen. Sluit af door de les samen te vatten.</i>
Project 9 Pakket 4	Verliefd: vriendschap en relatie Omgaan met gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens <i>SI: uit eigen beweging op ander afstappen SI: uit jezelf met andere leerlingen praten</i>	De leerling kan omgaan met gevoelens van verliefdheid.	Ik ben verliefd <i>Dit pakket stelt een nieuw doel aan de orde: omgaan met gevoelens van verliefdheid. Met behulp van Peters sms introduceert u dit. Daarna laat u een film zien waarin Peter verliefd is op een klasgenoot. De leerlingen zien wat ze kunnen doen als ze verliefd zijn. Herinner aan het hartjesfeest en lees Peters sms voor waarin hij niet goed weet hoe hij met zijn verliefdheid om moet gaan. Laat daarna de film zien. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvragen. Bespreek deze en sluit de les af door deze samen te vatten.</i>
Project 9 Pakket 5	Verliefd: vriendschap en relatie	IL: omgaan met seksuele gevoelens en ervaringen van jezelf IB: nadenken voordat je iets onderneemt,	De leerling valt anderen niet lastig met zijn verliefdheid/seksuele gevoelens.	Wat vinden we samen fijn? <i>Dit pakket stelt een ander nieuw doel aan de orde: de ander niet lastig vallen met je gevoelens van verliefdheid. Bij de instructie</i>

	Omgaan met gevoelens	controle hebben over je eigen gedrag		<i>gebruikt u het fotoverhaal waar Peter aan een meisje vraagt of ze wil zoenen.</i> Herinner aan de eindactiviteit en lees Peters sms voor waarin een klasgenoot een ander lastig valt door een ongewenste zoen te geven. Laat het fotoverhaal zien. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvragen. Bespreek deze en sluit af door de les samen te vatten.
Project 9 Pakket 6	Verliefd: vriendschap en relatie Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden <i>WB: ontspannen en open over komen</i> <i>WB: opgewekt over komen</i>	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Hartjesfeest <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: het hartjesfeest. Als de leerlingen het aankunnen speelt u de hartjesshow waarvan de leerlingen deelnemers zijn. Ze mogen zichzelf presenteren en worden aan elkaar gekoppeld. Ze spelen dat ze wel of niet verliefd zijn op hun medekandidaat. Wat ze moeten spelen, weten ze door middel van kaartjes. Als dit onderwerp te heftig is, kunt u ook kiezen voor een activiteit rondom het thema 'liefde'. Bijvoorbeeld een pasgetrouwd stel uitnodigen. Het is belangrijk dat de leerlingen een prettig gevoel aan 'verliefdheid' over houden. U kunt daarom kiezen voor een eindactiviteit waarin de leerdoelen niet opnieuw aan de orde komen.</i> Lees Peters sms voor waarin hij vertelt over de hartjesshow. Bespreek de activiteit en laat de leerstappen zien. Voer vervolgens de hartjesshow uit. Bespreek in de klas hoe de activiteit is gegaan en laat eventueel de gemaakte foto's zien.

Project 10 Pakket 1	Naar een club gaan: vrije tijd Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	<p>Introductie <i>Dit pakket toont de vaardigheden waar de leerlingen in dit project aan gaan werken. Drie medewerkers/leerlingen voeren een rollenspel uit. Samen voetballen ze. Vervolgens praten ze met elkaar en komen ze erachter dat één op een voetbalclub zit, een ander op een zwemclub en de derde op geen één club. Maak de leerlingen enthousiast voor de eindactiviteit: een bezoekje aan een voetbalclub.</i></p> <p>Bereid de leerlingen voor op de introductieactiviteit en ga er daarna heen. In de klas blikt u terug op de activiteit. Vervolgens vertelt u over de eindactiviteit: een bezoek aan een voetbalclub in de buurt.</p>
Project 10 Pakket 2	Naar een club gaan: vrije tijd Positieve relaties	<p>IB: je aan de regels houden</p> <p><i>SI/IL: relaties of vriendschappen aangaan</i> <i>SI/SA/SF/IK/IL: samen spelen of werken wanneer dit wenselijk is</i></p>	De leerling onderneemt iets met anderen.	<p>Volgens de spelregels <i>Dit pakket behandelt hoe je samen met anderen een spel kunt spelen op een leuke manier, zonder ruzie.</i></p> <p>Herinner aan de vorige les en lees Peters sms voor. Peter speelt niet volgens de spelregels. Vertel daarna dat de leerlingen samen dingen gaan ondernemen. Laat de leerstappen zien. Oefen daarna met de leerlingen door het kringspel: 'ik zit in het gras en naast mij zit ...' te spelen. Sluit af door de les samen te vatten.</p>
Project 10 Pakket 3	Naar een club gaan: vrije tijd Positieve relaties	<i>IB/SF/SA/SI: ruzie voorkomen of oplossen als het mogelijk is</i>	De leerling maakt onderscheid tussen de werkelijkheid en een verzonnen wereld.	<p>Is dit echt? <i>Dit pakket behandelt hoe een leerling onderscheid moet maken tussen de werkelijkheid en een verzonnen wereld.</i></p> <p>Herinner aan de eindactiviteit en lees Peters sms'je voor. Peter denkt dat mensen ruzie hebben, maar ze doen alsof. Vertel de</p>

				leerlingen dat ze gaan bekijken wat echt is en wat verzonnen. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door een fragment te laten zien wat u hebt opgenomen. De leerlingen bedenken of het echt is of verzonnen. Sluit af door een samenvatting van de les te geven.
Project 10 Pakket 4	Naar een club gaan: vrije tijd Positieve relaties	SI/IL: relaties of vriendschappen aangaan <i>IB/SF/SA/SI: ruzie voorkomen of oplossen als het mogelijk is</i>	De leerling maakt een grapje of heeft plezier met anderen.	Grapje! <i>Dit pakket behandelt een nieuw leerdoel: een grapje maken of plezier hebben met een ander. Dit introduceert u door Peters sms voor te lezen. U bespreekt dat het leuk is om grapjes met elkaar te maken, maar dat deze voor anderen niet altijd leuk zijn. De instructiefilm laat zien dat Peter en Joris een grap voor de meester verzinnen en daar veel plezier in hebben.</i> Herinner aan de eindactiviteit. Lees Peters sms voor waarin hij een verkeerde grap uithaalt. Vertel dat de leerlingen gaan leren om grapjes te maken en plezier te hebben met elkaar. Laat daarna de film zien. Herhaal dit maar stel vooraf kijkvragen. Bespreek de kijkvragen en sluit af door de les samen te vatten.
Project 10 Pakket 5	Naar een club gaan: vrije tijd Omgaan met gevoelens	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen of doen	De leerling biedt de ander een luisterend oor.	Luister goed <i>Dit pakket stelt een nieuw doel aan de orde: de ander een luisterend oor bieden. U leert de leerling hoe hij naar iemand kan luisteren. Het fotoverhaal laat zien hoe de klas goed naar Joris luistert als hij vertelt over de voetbalwedstrijd die hij heeft gewonnen.</i> Herinner aan het bezoek aan de voetbalclub en lees Peters sms'je voor. Peter luistert niet goed naar de verhalen van anderen. Vertel de leerlingen dat ze gaan leren goed naar een

				ander te luisteren. Laat het fotoverhaal zien. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvragen. Bespreek deze en sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 10 Pakket 6	Naar een club gaan: vrije tijd Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden <i>SI: een duidelijke inbreng hebben tijdens een gezamenlijke activiteit</i>	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Naar de voetbalclub <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan. De klas gaat naar een voetbalclub in de buurt. De leerlingen gaan hier in teams een wedstrijd spelen. Tijdens het spelen wordt gekeken of alle leerlingen meedoen en of iedereen plezier heeft met anderen. Worden de spelregels gehouden? Achteraf bespreekt u of de leerlingen alles hebben gedaan wat ze in de lessen hebben geoefend.</i> De activiteit is als volgt opgebouwd: naar de voetbalclub, leerlingen kleden zich om, teams indelen, regels herhalen, voor scheidsrechter spelen, fluiten aan het einde, in de kantine napraten en iets drinken, omkleden en verzamelen om naar school te gaan. Eerst leest u de sms van Peter voor waarin hij over de voetbalwedstrijd vertelt. U bespreekt de activiteit met de leerlingen en hangt de bladen met leerstappen op. U gaat naar de voetbalclub. Terug in de klas bespreekt u de activiteit, eventueel aan de hand van de gemaakte foto's.

VSO 2

In dit schema is alleen de eerste les opgenomen van elk pakket.

Pakket	Thema en Aandachtsgebied	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
1	Introductieles		De leerlingen weten wie de Baltons zijn en maken kennis met de materialen die bij deze lessen horen.	Introductieles De Baltons <i>Deze les introduceert u de Baltons met als hoofdpersoon Timen. Laat de materialen zien die tijdens de lessen gebruikt zullen worden. Gebruik de foto's om de diverse personen te introduceren. Laat daarna de materialen zoals portfoliomappen, foto's, lege stickers en schrijfmateriaal zien. Vertel ook over de leerstippen. Met deze stickers kunnen de leerlingen laten zien dat ze al goed voor zichzelf kunnen zorgen en dat ze weten hoe ze goed met anderen moeten omgaan. Sluit de les af door vragen over de komende lessen te stellen en vertel dat u zin heeft om met de lessen aan de slag te gaan.</i>
Project 1 Pakket 1	Nederlandse cultuur: cultuur en maatschappij Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket start met het openen van het pakket van de familie Balton. U bekijkt de materialen en daagt de leerlingen uit om te raden waar het nieuwe project over gaat. Daarna bespreekt u de tekst van John. In de tekst vertelt John dat de leerlingen net zoals de Baltons een presentatie gaan organiseren. Er is post van de Baltons en een leerling mag deze ophalen. U leest de tekst van John voor over de geweldige presentatie in de kerk voor</i>

				de burgemeester. Dit bespreekt u met de leerlingen. Sluit de les af door de introductie te herhalen en de eindactiviteit in het vooruitzicht te stellen.
Project 1 Pakket 2	Nederlandse cultuur: cultuur en maatschappij Positieve relaties	SA/IL: onderscheid maken in de maken in de omgang tussen vreemden en bekenden	De leerling weet wie familie, vrienden, kennissen, collega's en vreemden zijn.	Die ken ik! <i>Dit pakket gaat over familie en bekenden. De leerlingen maken mensen voor hun huis in het minidorp. U bespreekt hierbij de verschillende relaties die mensen tot anderen in hun omgeving kunnen hebben.</i> Herinner aan het maken van het minidorp. Laat de namenlijst van Timen zien en bespreek deze. Vertel de leerlingen dat ze ook een namenlijst met familieleden, vrienden, kennissen en vreemden gaan maken. Laat de leerstappen zien. Dit oefent u door op het bord vier kolommen te maken van de hierboven genoemde categorieën. Schrijf namen van personen in de kolommen op en laat leerlingen er ook een aantal noemen. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 1 Pakket 3	Nederlandse cultuur: cultuur en maatschappij Jezelf kennen en waarderen	WB/SA: je eigen geschiedenis en achtergrond kennen SF/IB: rekening houden met verschillen in cultuur, godsdienst en afkomst. <i>SA: je eigen mening en voorkeur weten</i>	De leerling weet wat voor geloof hij heeft.	Dit geloof ik <i>Dit pakket leert de leerling wat voor geloof hij heeft. U bespreekt welke geloven er in de klas zijn. U introduceert het doel met het verhaal over Timen en Oscar die naar de kerk gaan.</i> Herinner aan de eindpresentatie. Lees het verhaal voor en stel hier vragen over. Praat met de leerlingen over het geloof en laat de leerstappen zien. Dit oefent u door foto's van verschillende geloofstekens op te hangen. Een leerling noemt bij een foto het goede geloof en vertelt er iets over. Sluit de les af door deze samen te vatten.

Project 1 Pakket 4	Nederlandse cultuur: cultuur en maatschappij Aardig zijn en rekening houden met een ander	SF/IB: rekening houden met verschillen in cultuur, godsdienst en afkomst.	De leerling accepteert dat de ander een andere overtuiging kan hebben.	Dit past bij jou <i>Dit pakket behandelt een nieuw leerdoel: accepteren dat de ander een andere overtuiging kan hebben. Het fotoverhaal gaat hier over en laat zien hoe er een conflict ontstaat door een verschil tussen mensen. U stimuleert de leerlingen tot nadenken over een oplossing.</i> Laat het fotoverhaal zien waarin Ali geen varkensvlees wil eten. Vertel de leerlingen dat verschillen heel gewoon zijn. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door leerlingen zichtbare verschillen bij de foto's te laten noemen. Daarna laat u leerlingen verschillen tussen medeklasgenoten benoemen (in uiterlijk). Laat de leerlingen eventueel een tekening maken van mensen met verschillende huidskleuren. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 1 Pakket 5	Nederlandse cultuur: cultuur en maatschappij Goed voor jezelf zorgen	SI/SA: opkomen voor jezelf <i>WB/SI/SA: goed zorgen voor je geestelijk welbevinden</i>	De leerling handelt naar zijn geloof/overtuiging.	Dit hoort bij mijn geloof <i>Dit pakket biedt een ander nieuw leerdoel aan: handelen naar je geloof of overtuiging. U kunt hiervoor kiezen uit twee fotoverhalen: namelijk het vasthouden aan je geloof of aan je overtuiging. U prikkelt de nieuwsgierigheid en leert de leerlingen handelen naar hun geloof of overtuiging. Ook het tonen van respect speelt hierbij een rol.</i> Herinner aan de presentatie en laat de eerste foto van het fotoverhaal zien. Deze foto gaat over de overtuiging van Ella. De foto bespreekt u waarna u de leerstappen noemt. Praat met de leerlingen over gewoonten die bij

				het eten horen. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 1 Pakket 6	Nederlandse cultuur: cultuur en maatschappij Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden <i>WB: opgewekt over komen</i> <i>WB: ontspannen en open over komen</i>	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Rondleiding door het mindorp <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan. Deze bestaat uit een presentatie voor de directeur bij een zelfgemaakt miniatuurdorp in de klas. De leerlingen laten zien wie er in de huizen wonen, wat deze mensen geloven en welke dingen zij doen die bij hun geloof passen. Als afsluiting schrijven de leerlingen John een brief.</i> Laat tijdens de activiteit een leerling foto's maken. Bespreek met de leerlingen wat ze aan de burgemeester gaan vertellen. Hang de leerstappen op en voer de activiteit uit. Bespreek aan het einde hoe de activiteit is gegaan en wat de leerlingen goed vonden gaan.
Project 2 Pakket 1	Visite krijgen: eten en drinken Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket begint met het openen van de post van familie Balton waar de nieuwe weekpakketten in zitten. De leerlingen raden waar het nieuwe project over gaat. In de tekst van John is te lezen dat de leerlingen, net zoals de Baltons, bezoek gaan ontvangen. De leerlingen vragen de ouders op school op bezoek.</i> Maak het projectpakket open. Bespreek de tekst van John. Herhaal vervolgens kort de introductie en stel de eindactiviteit in het vooruitzicht.

Project 2 Pakket 2	Visite krijgen: eten en drinken Positieve relaties	IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen of doen <i>SI/IL: relaties of vriendschappen aangaan</i>	De leerlingen kent bepaalde eigenschappen en wensen van bekenden.	Ik weet wat jij fijn vindt <i>Dit pakket behandelt hoe je kunt weten wat anderen fijn vinden.</i> Herinner aan de ontvangst van de ouders. Lees daarna de tekst van John voor en bespreek deze. Vertel dat de leerlingen net als John moeten bedenken wat gasten fijn vinden. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door een vraag aan een leerling te stellen. Hij fluistert het antwoord in uw oren en de andere leerlingen mogen raden naar het antwoord. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 2 Pakket 3	Visite krijgen: eten en drinken Positieve relaties	SA/IL: in de omgang onderscheid maken tussen bekenden en vreemden	De leerling kent het verschil in omgang met familie, vrienden, kennissen, collega's en vreemden.	Zoenen en zwaaien <i>Dit pakket bespreekt welke vormen van begroeten en welke aanspreekvormen gepast zijn.</i> Herinner aan het ontvangst van de ouders en bespreek twee situaties van begroeten met de leerlingen. Vertel de leerlingen dat ze gaan bedenken hoe je tegen verschillende mensen doet bij een begroeting. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door een leerling te laten verkleden als een onbekend persoon. U doet voor wat de gepaste manier van begroeten is, waarna andere leerlingen dit ook laten zien. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 2 Pakket 4	Visite krijgen: eten en drinken Aardig zijn en rekening houden met een ander	SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken omgaan IL: iets voor de ander doen	De leerling kan een afspraak maken.	Ik maak een afspraak <i>Dit pakket behandelt een nieuw doel: een afspraak kunnen maken. Het fotoverhaal prikkelt de nieuwsgierigheid van de leerlingen. U maakt duidelijk dat ze gaan leren om een afspraak met een ander te maken.</i> Herinner aan de eindactiviteit en laat het fotoverhaal zien waarop iedereen teleurgesteld

				is omdat John de pannenkoeken is vergeten. Vertel de leerlingen dat anderen het niet fijn vinden als jij je niet aan de afspraak houdt. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door een afspraak met een leerling te maken. Laat de leerling de gemaakte afspraak navertellen. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 2 Pakket 5	Visite krijgen: eten en drinken Positieve relaties	SI/IL: relaties of vriendschappen aangaan <i>SF: veerkracht tonen</i>	De leerling vertrouwt degene die hij kan vertrouwen.	Ik vertrouw jou <i>Dit pakket biedt een ander nieuw doel aan: je vertrouwt degene die je kunt vertrouwen. Aan de hand van het fotoverhaal maakt u duidelijk wat de leerlingen gaan leren.</i> Herinner aan de eindactiviteit en laat het fotoverhaal zien. Vertel over het vertrouwen van anderen en laat de leerstappen zien. Oefen dit door hardop de leerstappen voor te doen bij de foto waarop Timen wacht op Oscar. Bedenk met elkaar waarom Oscar nog niet bij Timen is. Sluit daarna de les af door deze samen te vatten.
Project 2 Pakket 6	Visite krijgen: eten en drinken Verschillende	IL: je behulpzaam gedragen SI: uit jezelf op anderen afstappen WB: ontspannen en open over komen IB: nadenken voor je iets onderneemt, controle hebben over je eigen gedrag IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Ouders op bezoek <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: het ontvangen van de ouders op school. U besteedt aandacht aan alles wat de leerlingen de afgelopen weken geoefend hebben. De leerlingen bedenken hoe ze het de gasten naar hun zin kunnen maken. Ze maken de klas gezellig, verwelkomen hen bij de deur, nemen de jas aan en begeleiden hen naar de klas. Vervolgens vragen ze wat de gasten willen drinken, voeren een gesprek, begeleiden hen naar de deur en zwaaien hen uit. Dit doen de leerlingen bij hun eigen ouders en bij ouders die zij niet kennen.</i>

		Alle bovenstaande vaardigheden		Bespreek met de leerlingen wat ze tijdens het bezoek van de ouders gaan doen. Hang de bladen met leerstappen op en voer de activiteit uit. Bespreek na afloop hoe de activiteit is gegaan. Laat de leerlingen vertellen wat zij leuk of goed vonden gaan.
Project 3 Pakket 1	Over geld en pinpas: huishouden Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	<p>Introductie</p> <p><i>Dit pakket begint met het openen van het pakket van de familie Balton. U laat de leerlingen raden waar het nieuwe project over zal gaan. Daarna bespreekt u de tekst van John. Hij vertelt dat hij in de winkel vaak met zijn pinpas betaalt. Hij nodigt de leerlingen uit om in de supermarkt met een pinpas te betalen.</i></p> <p>Laat een leerling de post halen en open deze. Lees de tekst van John voor. Herhaal vervolgens de instructie en bereidt de leerlingen voor op de eindactiviteit. Dit is een bezoek aan de supermarkt waarbij betaald wordt met een pinpas.</p>
Project 3 Pakket 2	Over geld en pinpas: huishouden Omgaan met een taak	SI: adequaat om hulp vragen IB: niet voor je beurt praten	De leerling weet in welke situatie hij om hulp kan/mag vragen en wanneer hij even moet wachten.	<p>Hulp, nu of straks?</p> <p><i>Dit pakket behandelt, aan de hand van Johns tekst, in welke situaties je wel eens hulp nodig hebt. U bespreekt wanneer je dan om hulp vraagt en wanneer je even op je beurt moet wachten.</i></p> <p>Herinner aan het bezoek aan de supermarkt en lees het verhaal van Timen voor. Vertel de leerlingen dat ze net zoals de familie Balton leren hoe je weet in welke situatie je om hulp kan/mag vragen en wanneer je even moet wachten. Laat de leerstappen zien. Dit oefent</p>

				u door een leerlingen te laten schrijven. U stelt een vraag maar de leerlingen geeft aan even niet gestoord te willen worden. Dit doet u ook andersom. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 3 Pakket 3	Over geld en pinpas: huishouden Omgaan met een taak	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk SI: adequaat om hulp vragen <i>SA: weten wat je wel en niet kunt</i>	De leerling doet zoveel mogelijk zelfstandig.	Dit kan ik zelf <i>Dit pakket behandelt, aan de hand van de tekst van John, hoe je zoveel mogelijk zelfstandig kunt doen.</i> Herinner aan het bezoek aan de supermarkt en lees het verhaal voor. Vertel de leerlingen dat ze gaan praten over welke dingen je zelf kunt, en bij welke dingen je hulp moet vragen. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door een winkelsituatie na te spelen waarin u de verkoper bent en de leerling de klant. Stimuleer de leerling bij het afrekenen niet gelijk om hulp te laten vragen, maar het eerst zelf te proberen. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 3 Pakket 4	Over geld en pinpas: huishouden Aardig zijn en rekening houden met de ander	SA: eerlijk zijn waar het wenselijk is	De leerling weet in welke situatie, wanneer en tegen wie hij eerlijk moet zijn.	Eerlijk of geheim <i>Dit pakket stelt een nieuw doel aan de orde: weten in welke situatie, wanneer en tegen wie je eerlijk moet zijn. De film laat zien dat Timen aardig is en rekening met anderen houdt, maar soms niet de waarheid vertelt. Dat kan omdat iets een geheim of verrassing is. U maakt de leerlingen nieuwsgierig of Timen het verrassingsfeest voor Ella zal verklappen.</i> Laat een gedeelte van de film zien. Vertel de leerlingen dat je soms wel eens niet eerlijk mag zijn. Behandel de leerstappen. Oefen dit door situaties te noemen waarin je niet eerlijk hoeft te zijn. Noem hierbij hardop de

				leerstappen. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 3 Pakket 5	Over geld en pinpas: huishouden Positieve relaties	SA/IL: in de omgang verschil maken tussen bekenden en vreemden.	De leerling weet wie hij kan vertrouwen.	Wie vertrouw ik? <i>Dit pakket behandelt een ander nieuw leerdoel: weten wie je kunt vertrouwen. Het fotoverhaal prikkelt de nieuwsgierigheid van de leerlingen. Er is te zien hoe een vreemde meneer bij Timen aanbelt, terwijl hij alleen thuis is. Wat moet hij doen?</i> Herinner aan het supermarkt bezoek en laat twee foto's van het fotoverhaal zien. Bespreek de foto's met de leerlingen en laat de leerstappen zien. Oefen dit door een aantal leerlingen zich te laten verkleden. Dan gaan alle leerlingen in een rij voor de deur staan en u benoemt of ze naar binnen mogen of niet. Verklede leerlingen zijn onbekenden, dus mogen niet naar binnen. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 3 Pakket 6	Over geld en pinpas: huishouden Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden <i>IB: je aan gedragsregels uit de omgeving houden</i>	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Naar de supermarkt <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: een boodschap doen en het betalen hiervoor in de supermarkt. Dit doen de leerlingen met een pinpas en geld. U besteedt aandacht aan alles wat de leerlingen de afgelopen weken hebben geoefend. Tijdens de activiteit oefenen ze wanneer ze om hulp kunnen vragen, wanneer ze eerlijk kunnen en moeten zijn en wie je kunt vertrouwen in de winkel.</i> Bespreek met de leerlingen waar ze tijdens het boodschappen doen op gaan letten. Hang de bladen met leerstappen op en voer de

				activiteit uit. Bespreek achteraf hoe de eindactiviteit ging en laat de leerlingen vertellen wat zij leuk of goed vonden gaan. Laat hen ook noemen wat niet goed ging.
Project 4 Pakket 1	Omgaan met jouw of mijn handicap: jezelf verzorgen Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket begint met het openen van het pakket van de familie Balton. U daagt de leerlingen uit om te raden waar het nieuwe project over gaat. Daarna bespreekt u het verhaal van John. Hierin vertelt hij dat de leerlingen net zoals de Baltons een toernooi gaan organiseren.</i> Een leerling haalt de post op en u neemt de tekst van John erbij. Deze bespreekt u en vervolgens herhaalt u kort de introductie. Als laatste bereidt u de leerlingen voor op de eindactiviteit.
Project 4 Pakket 2	Omgaan met jouw of mijn handicap: jezelf verzorgen Jezelf kennen en waarderen	SA: weten wat je wel en niet kunt WB: positief over jezelf denken	De leerling weet dat het geen ramp is om fouten te maken.	Fouten maken is niet erg! <i>Dit pakket laat de leerlingen zien dat het niet erg is om een fout te maken. U bespreekt dat iedereen wel iets heeft dat hij niet kan, maar iets anders juist wel kan.</i> Herinner aan het toernooi en vertel het verhaal van Timen. Vertel de leerlingen dat ze net als Timen gaan kijken naar dingen die mis gaan en dingen die goed gaan. U laat de leerstappen zien. Oefen dit door buiten volleybal te spelen. Benadruk dat fouten maken niet erg is. Sluit de les af door deze samen te vatten.

Project 4 Pakket 3	Omgaan met jouw of mijn handicap: jezelf verzorgen Omgaan met gevoelens	SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden	De leerling kan omgaan met gevoelens van frustratie en onmacht: geeft niet te snel op.	Geef niet snel op! <i>Dit pakket bespreekt hoe je kan doorzetten als iets niet lukt.</i> Herinner aan het toernooi en bespreek het verhaal van John waarin hij rustig blijft als iets niet lukt. U vertelt de leerlingen dat ze gaan bedenken wat je kan doen als iets niet snel lukt. Dan laat u de leerstappen zien. Dit oefent u door eerst zelf een draad door een naald te steken. Vervolgens doet een leerling dit. U moedigt niet op te geven als het niet lukt. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 4 Pakket 4	Omgaan met jouw of mijn handicap: jezelf verzorgen Aardig zijn en rekening houden met een ander	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen SA: eerlijk zijn waar dit wenselijk is	De leerling weet waarom hij eerlijk moet zijn.	Eerlijk zijn is fijn <i>Dit pakket stelt een nieuw doel aan de orde: weten waarom je eerlijk moet zijn. Het fotoverhaal maakt duidelijk dat Timen niet eerlijk zegt dat hij iets niet durft. Hij verzint een smoes. Timen ziet, terwijl hij aan de kant zit dat de anderen plezier hebben en huilt hierom. Hij wil toch meedoen. U stimuleert de leerlingen na te denken wat zij in deze situatie zouden doen.</i> Herinner aan het toernooi en laat het eerste deel van het fotoverhaal zien. U bespreekt de foto's en laat de leerstappen zien. Oefen dit door een situatie te vertellen waarin u eerlijk zei dat u iets niet durfde. Vervolgens geeft u een leerling de beurt. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 4 Pakket 5	Omgaan met jouw of mijn handicap: jezelf verzorgen	IL: iets voor de ander doen. IL: belangstelling tonen voor wat	De leerling houdt rekening met de eigenschappen en wensen van bekenden.	Meer weten over jou <i>Dit pakket werkt aan een ander nieuw doel: rekening houden met de eigenschappen en wensen van bekenden. Het fotoverhaal prikkelt de nieuwsgierigheid van de leerlingen en laat</i>

	Aardig zijn en rekening houden met een ander	<p>anderen zeggen of doen</p> <p><i>SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken omgaan</i> <i>IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen</i></p>		<p><i>zien dat Timen en Teun een spel met een blinddoek spelen. Ze houden zich niet helemaal aan de spelregels, want Teun speelt het spel zonder blinddoek.</i></p> <p>Herinner aan het toernooi en laat de eerste twee foto's van het fotoverhaal zien. Praat met de leerlingen over rekening houden met elkaar en laat de leerstappen zien. Oefen dit door leerlingen om de beurt een werpspel te laten spelen. De andere leerlingen mogen aanmoedigen, maar de leerling die aan de beurt is geeft aan welke manier van aanmoedigen hij het fijnst vindt. De klas houdt hier rekening mee. Sluit af door de les samen te vatten.</p>
Project 4 Pakket 6	<p>Omgaan met jouw of mijn handicap: jezelf verzorgen</p> <p>Verschillende</p>	Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	<p>Het toernooi</p> <p><i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: een toernooi. De leerlingen voeren met een blinddoek voor de ogen de opdrachten uit. Ze moeten raden wat anderen met hun handen uitbeelden en doen een race met bijvoorbeeld een rolstoel. U besteedt aandacht aan alles wat de leerlingen de afgelopen weken geoefend hebben. U sluit het project af met een brief voor John.</i></p> <p>Bespreek met de leerlingen het toernooi en hang de leerstappen op. Voer de activiteit uit. Bespreek aan het einde hoe alles is gegaan. Laat de leerlingen vertellen wat goed ging en wat niet.</p>
Project 5 Pakket 1	Kleding schoonhouden: kleding en smaak	IL: met aandacht luisteren naar wat	De leerling weet de doelen uit het project.	<p>Introductie</p> <p><i>Dit pakket begint met het openen van de post van de Baltons. U daagt de leerlingen uit te</i></p>

	Verschillende	anderen zeggen of vertellen		<i>raden waar het project over zal gaan. Het pakket bespreekt waarom kleren schoon en fris houden belangrijk is. Hierna bespreekt u de tekst van John waarin hij vertelt dat de leerlingen een fris en schoonactie gaan houden. Tijdens deze actie geven de leerlingen informatie aan de bezoekers over het hoe en waarom van het schoonhouden van kleding. U maakt de post van de Baltons open en leest de tekst van John voor. Nadat u deze besproken hebt, herhaalt u kort de introductie. Als laatste bereidt u de leerlingen voor op de eindactiviteit.</i>
Project 5 Pakket 2	Kleding schoonhouden: kleding en smaak Omgaan met een taak	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk <i>SB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen WB: een gezonde levensstijl hebben</i>	De leerling gaat zorgvuldig met materiaal om.	Ik zorg goed voor mijn spullen <i>Dit pakket behandelt waarom kleding laten slingeren verkeerd is. U bespreekt hoe je ervoor kan zorgen dat kleding netjes blijft en lang meekan.</i> Herinner aan de eindactiviteit en lees de tekst van Oscar voor. Oscar heeft vieze kleren en wast deze, alleen gaat dit niet goed. Vertel de leerlingen dat ze beter met hun kleren om moeten gaan dan Oscar. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door in de klas een nette broek en werkbreek klaar te leggen. Bedenk hardop welke broek u naar het bos aan doet. Vervolgens noemt u situaties en de leerlingen bedenken welke broek dan geschikt is. De andere broek wordt netjes opgevouwen. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 5 Pakket 3	Kleding schoonhouden: kleding en smaak	WB: een gezonde levensstijl hebben WB/SA: je eigen	De leerling trekt schone kleding aan.	Ik heb schone kleren aan <i>Dit pakket gaat over het aantrekken van schone kleding. Oscar heeft de hele dag piano gespeeld en is daardoor bezweet en slordig.</i>

	Goed voor jezelf zorgen	lichaam goed verzorgen		<i>Hij trekt geen andere kleding aan en loopt over straat. De mensen lopen om hem heen en vinden dat hij er vies uit ziet en naar zweet ruikt. U vraagt de leerlingen hoe je weet wanneer je schone kleren aan moet trekken. Herinner aan de eindactiviteit en lees de tekst van Oscar voor. Vertel de leerlingen dat ze gaan leren om op tijd schone kleren aan te doen. U laat de leerstappen zien. Oefen dit door vieze en schone kledingstukken mee te nemen. Eerst benoemt u zelf of het vies of schoon is, daarna geeft u leerlingen de beurt. Sluit de les af door deze samen te vatten.</i>
Project 5 Pakket 4	Kleding schoonhouden: kleding en smaak Goed voor jezelf zorgen	WB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen	De leerling gebruikt deodorant.	Hého, ik gebruik deo! <i>Dit pakket behandelt een nieuw leerdoel: deodorant gebruiken. De film laat zien dat Oscar zich goed wast voordat hij naar zijn vriendin gaat. Maar door het drukke uitzoeken van kleding, ruikt hij naar zweet. U maakt de leerlingen nieuwsgierig naar de afloop van de film en stimuleert hen tot nadenken over een oplossing.</i> Herinner aan de eindactiviteit. Vertel over het gebruik van deodorant en zet de film aan. Stel tijdens de film vragen en vertel daarna de leerstappen. Oefen dit samen door situaties te bedenken waarin je deo gebruikt. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 5 Pakket 5	Kleding schoonhouden: kleding en smaak Omgaan met een taak	SF: je eigen werkwijze of idee makkelijk loslaten IB/SF/SI/SA: verantwoording	De leerling weet dat er meerdere manieren zijn om met dingen om te gaan en om zaken aan te pakken.	Het kan ook anders <i>Dit pakket behandelt een ander nieuw leerdoel: weten dat er meerdere manieren zijn om met zaken om te gaan en om dingen aan te pakken. Het fotoverhaal laat zien dat Oscar en John kibbelen over hoe je het beste</i>

		nemen voor je eigen taak of werk <i>IB/SF/SI/SA/IL: adequaat reageren op een opdracht of correctie van een gezaghebbende</i>		<i>handdoeken op kunt vouwen. U maakt de leerlingen nieuwsgierig naar de afloop van het fotoverhaal en stimuleert tot nadenken over een oplossing.</i> Herinner aan de actie fris en schoon. Toon de eerste foto van het fotoverhaal en stel hierover vragen. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door een handdoek op te vouwen. Laat de manier van opvouwen van bijvoorbeeld uw partner zien. Beiden zijn goed. Daarna laat een leerling dit zien. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 5 Pakket 6	Kleding schoonhouden: kleding en smaak Verschillende	WB: ontspannen en open over komen SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: je behulpzaam gedragen Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Fris en schoonactie <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: de fris en schoon actie. U besteedt aandacht aan de geoefende doelen. De actie kan uitgevoerd worden als onderdeel van een crea-middag. De leerlingen geven aan leerlingen uit lagere groepen informatie over het belang van kleding wassen, schonen kleding aandoen, deo gebruiken en verschillende manieren van netjes omgaan met je spullen. Ze geven een rondleiding in de school met demonstraties of er wordt een film getoond. Aan het einde krijgt de actie een groot applaus en aandacht in de schoolkrant.</i> Verzin samen met de leerlingen dingen die ze tijdens de fris en schoonactie kunnen laten zien. Bespreek met de leerlingen waar ze tijdens de actie op gaan letten. Hang de bladen met leerstappen op en voer de activiteit uit. Bespreek aan het einde hoe de eindactiviteit is gegaan.

Project 6 Pakket 1	Samen een uitje plannen: reizen Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket begint met het openen van de post van de familie Balton. U daagt de leerlingen uit te raden waar het nieuwe project over gaat. Daarna bespreekt de klas de tekst van John. Hierin vertelt hij dat de leerlingen een uitje gaan plannen.</i> U pakt de post van de Baltons uit en bespreekt de tekst van John. Vervolgens herhaalt u kort de introductie en stelt u de eindactiviteit in het vooruitzicht.
Project 6 Pakket 2	Samen een uitje plannen: reizen Positieve relaties	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen IL/SI: relaties en vriendschappen aangaan SF: makkelijk een compromis sluiten met een ander	De leerling stelt voor om samen iets te doen of draagt ideeën aan in een gezamenlijke activiteit.	Idee! <i>Dit pakket bespreekt hoe je aan een ander kan voorstellen om samen iets te ondernemen. Herinner aan het uitje en vertel het verhaal over John waarin hij met de studentvereniging een dagje weggaat. Als de studenten ideeën bedenken, schreeuwt iedereen door elkaar. Uiteindelijk komen ze tot een gezamenlijke beslissing. U vertelt de leerlingen dat ze net zoals de vereniging van John moeten weten hoe je samen een plan maakt over wat je samen gaat doen. U bespreekt de leerstappen. Dit oefent u samen door materialen in de kring te leggen. Twee leerlingen luisteren naar elkaar door samen een activiteit te kiezen om te gaan doen. Sluit de les af door deze samen te vatten.</i>
Project 6 Pakket 3	Samen een uitje plannen: reizen Omgaan met gevoelens	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden	De leerling geeft een ander de gelegenheid zijn gevoelens te uiten, of juist voor zich te houden.	Laat zien wat je wilt <i>Dit pakket bespreekt wat je kan doen als een ander boos, blij of verdrietig kijkt. Ook leert de leerling wat je kan doen als een ander niet wil zeggen wat er aan de hand is.</i>

				<p>Herinner aan het uitje en vertel het verhaal van John waarin hij met z'n vereniging gaat roeien. U vertelt de leerlingen dat ze gaan oefenen hoe je een ander laat vertellen wat hij voelt. U laat de leerstappen zien. Dit oefent u door leerlingen in tweetallen een situatie te laten naspelen waarin één leerlingen bijvoorbeeld boos is. De leerlingen mogen laten zien dat ze luisteren naar de gevoelens van anderen. Sluit de les af door deze samen te vatten.</p>
Project 6 Pakket 4	Samen een uitje plannen: reizen Omgaan met een taak	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk SF: open staan voor nieuwe plannen of ideeën	De leerling doet een voorstel, draagt een idee aan.	<p>Een voorstel <i>Dit pakket behandelt een nieuw doel: een voorstel doen of idee aandragen. Het fotoverhaal laat zien hoe Timen voorstelt iets leuks te doen, alleen is het idee niet eenvoudig uit te voeren. John krijgt vervolgens een idee zodat het voorstel van Timen gerealiseerd kan worden. U maakt de leerlingen nieuwsgierig en stimuleert hen na te denken en hun ideeën te uiten over de taakverdeling tijdens een activiteit.</i></p> <p>Herinner aan het uitje met de klas. Toon de eerste twee foto's van het fotoverhaal. U bespreekt de foto's en laat de leerstappen zien. Dit oefent u door de leerlingen een simpel probleem voor te leggen. De leerlingen helpen met ideeën bedenken. Sluit af door de les samen te vatten.</p>
Project 6 Pakket 5	Samen een uitje plannen: reizen	IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen of doen IL: met aandacht	De leerling wijkt niet af van het gespreksonderwerp.	<p>Praten over 1 ding tegelijk <i>Dit pakket behandelt een ander nieuw doel: niet afwijken van het gespreksonderwerp. Het fotoverhaal laat zien dat Ella met Timen wil praten over het versieren van de huifkar voor</i></p>

	Hanteren van gespreks- en luistervaardigheden	luisteren naar wat andere leerlingen zeggen of vertellen		<p><i>de familiedag. De leerlingen zien dat Timen niet reageert maar met zijn treinenboekje in zijn hand steeds over treinen wil praten. U maakt de leerlingen nieuwsgierig en stimuleert hen na te denken wat zij in zo'n geval zouden doen.</i></p> <p>Herinner aan het uitje met de klas. Laat twee foto's van het fotoverhaal zien en praat hierover. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door in een fotoboek te kijken terwijl een leerling een voorwerp in een tas heeft. U kiest ervoor om over het voorwerp te praten en legt het fotoboek weg. Daarna doen een aantal leerlingen dit ook. Ze overleggen samen waar ze over willen praten. Sluit de les af door deze samen te vatten.</p>
Project 6 Pakket 6	Samen een uitje plannen: reizen Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	<p>Het uitje</p> <p><i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: een uitje naar keuze met de klas. De leerlingen maken vooraf samen een plan over het vervoer en de activiteiten. Op de dag zelf zorgen ze er voor dat iedereen een leuke dag heeft. U besteedt aandacht aan wat de leerlingen de afgelopen weken hebben geleerd. Deze activiteit is mogelijk te combineren met een schoolreis. Spreek de activiteit met de leerlingen door. Hang de bladen met leerstappen op en voer de activiteit uit. Bespreek aan het einde hoe de activiteit ging. Laat de leerlingen vertellen wat goed ging en wat niet.</i></p>
Project 7 Pakket 1	Met elkaar in één huis: samen leven	IL: met aandacht luisteren naar wat	De leerling weet de doelen uit het project.	<p>Introductie</p> <p><i>Dit pakket start met het openen van de post van familie Balton. U daagt de leerlingen uit te</i></p>

	Verschillende	anderen zeggen of vertellen		<p><i>raden waar het nieuwe project over zal gaan. Daarna bespreekt u de tekst van John. Hij vertelt dat de leerlingen een 'pyjamamiddag' gaan organiseren.</i></p> <p>Maak de post van de Baltons open en bespreek deze. Lees de tekst van John voor en stel hier vragen over. Herhaal daarna kort de introductie. Bereid de leerlingen voor op de eindactiviteit.</p>
Project 7 Pakket 2	Met elkaar in één huis: samen leven Aardig zijn en rekening houden met een ander	IL: iets voor de ander doen IL: behulpzaam zijn SI: uit jezelf op de ander afstappen	De leerling helpt een ander (waar dit wenselijk is).	<p>Ik help jou!</p> <p><i>Dit pakket laat de leerlingen oefenen hoe ze een ander kunnen helpen met een taak, zoals iets zwaars verplaatsen. U bespreekt hoe je kan kijken of iemand hulp nodig heeft en hoe je dat op een goede wijze kan aanbieden.</i></p> <p>Herinner aan de eindactiviteit en lees de tekst voor. Hierin biedt Timen zijn hulp aan John aan die hier dankbaar gebruik van maakt. U vertelt de leerlingen dat ze net als Timen en John elkaar gaan helpen. Laat de leerstappen zien. Dit oefent u door een leerling een opdracht te geven. Als een andere leerling denkt te kunnen helpen, steekt hij zijn vinger op. Sluit de les af door deze samen te vatten.</p>
Project 7 Pakket 3	Met elkaar in één huis: samen leven Positieve relaties	IB/SF/SA/SI: waar mogelijk ruzie voorkomen of anders oplossen SF: makkelijk een compromis sluiten met een ander	De leerling zoekt zelf een oplossing voor een conflict.	<p>Geen ruzie</p> <p><i>Dit pakket behandelt als eerste in een rollenspel met de leerlingen verschillende manieren om een conflict op te lossen. U introduceert het doel met het verhaal over John die een beetje ruzie heeft met Oscar omdat hij zich niet aan zijn schoonmaakbeurt heeft gehouden.</i></p> <p>Herinner aan de pyjamamiddag. Lees het verhaal van John en Oscar voor en bespreek</p>

				dit. Vertel de leerlingen dat ze gaan praten over het oplossen van een conflict. Laat de leerstappen zien. Speel een conflict na en laat de leerlingen dit oplossen met behulp van de leerstappen. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 7 Pakket 4	Met elkaar in één huis: samen leven Omgaan met gevoelens	IB/SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van haat.	Ik haat niet <i>Dit pakket biedt een nieuw doel aan: omgaan met je gevoelens van haat. De film gaat hierover. U bespreekt dat het geen zin heeft om onaardig te doen als iets bij een ander je dwars zit. Als het iets is waar de ander wat aan kan doen, kan je het beter rustig zeggen en kijken wat je wél leuk vindt aan die persoon. U stimuleert de leerlingen na te denken over wat zij in deze situatie zouden doen.</i> Laat de film zien waarin Timen de rommel van Oscar haat. Stel vragen om te controleren of de leerlingen de film begrepen hebben. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door in een rollenspel een leerling Oscar te laten spelen. U zegt rustig iets van de rommel. Vervolgens speelt u Oscar na. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 7 Pakket 5	Met elkaar in één huis: samen leven Positieve relaties	IB/SF/SA/SI: waar mogelijk ruzie voorkomen of anders oplossen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling kan aangeven welk aandeel hij heeft gehad bij een probleem/gebeurtenis.	Mijn fout! <i>Dit pakket biedt een ander nieuw doel aan: aangeven welk aandeel je hebt gehad bij een probleem/gebeurtenis. Het fotoverhaal laat zien dat bij een probleem vaak meerdere mensen iets verkeerd doen.</i> Herinner aan de pyjamamiddag. Laat het fotoverhaal zien tot de derde foto. Praat met de leerlingen over de foto's en stel hen

				vragen. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door twee leerlingen in een rollenspel een situatie na te laten spelen waarin twee mensen iets verkeerd hebben gedaan. Zorg ervoor dat het rollenspel goed afloopt. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 7 Pakket 6	Met elkaar in één huis: samen leven Verschillende	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Pyjamamiddag <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: een pyjamamiddag met de klas. De leerlingen bepalen zelf wat ze gaan doen en zorgen ervoor dat iedereen helpt met het voorbereiden en opruimen van de activiteit. Hierbij maken ze geen ruzie met elkaar en helpen diegene die hulp nodig heeft. U besteedt aandacht aan de geoefende doelen. U sluit het project af met een brief aan John. Bespreek de activiteit met de leerlingen. Hang de bladen met leerstappen op en voer de activiteit uit. Bespreek daarna hoe het is gegaan en laat de leerlingen vertellen wat ze leuk of goed vonden gaan.</i>
Project 8 Pakket 1	Contact op het werk: stage en werk Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket begint met het openen van de post van familie Balton. U daagt de leerlingen uit te raden waar het project over gaat. Daarna bespreekt u de tekst van John waarin hij vertelt dat de leerlingen vriendenarmbandjes gaan maken. Omdat ze die voor de hele school moeten maken, gaan ze dat net zo doen als in een fabriek. Open de post van de Baltons en bespreek deze. Herhaal bij de nabespreking kort de</i>

				introductie. Stel de eindactiviteit in het vooruitzicht.
Project 8 Pakket 2	Contact op het werk: stage en werk Omgaan met een taak	SI: adequaat om hulp vragen	De leerling kan om hulp vragen.	Help me! <i>Dit pakket behandelt hoe je bij een taak om hulp kunt vragen.</i> Herinner aan de eindactiviteit en lees het verhaal over Timen en zijn vader die naar de winkel gaan voor. De winkeljuffrouw vergeet in het verhaal om hulp te vragen. Vertel de leerlingen dat ze aan het werk gaan: ze gaan een armbandjesfabriek in de klas maken. Praat hierover en laat de leerstappen zien. U oefent dit door te doen alsof u niet weet waar het tafelkleed is. U vraagt een leerling om hulp. Hierna kunt u andere leerlingen een klus laten doen waarbij ze hulp moeten vragen. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 8 Pakket 3	Contact op het werk: stage en werk Positieve relaties	SF: eigen werkwijze of idee makkelijk loslaten, open staan voor nieuwe ideeën SF: makkelijk een compromis met een ander sluiten IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen of doen SI/SA/SF/IB/IL: samen spelen of werken als dit wenselijk is	De leerling vraagt iemand om advies bij een (dreigend) conflict en luistert naar alternatieven die worden geboden.	Goede raad <i>Dit pakket leert leerlingen bij een (dreigend) conflict advies vragen en te luisteren naar alternatieven die worden geboden. U bespreekt hoe je een ander om hulp vraagt bij ruzie.</i> Herinner aan de eindactiviteit en lees het verhaal van John voor. John vraagt advies aan Ella als hij erg boos is op Oscar. Bespreek dit. Vertel de leerlingen dat ze oefenen hoe je een ander kan vragen om te helpen als je bijna ruzie hebt. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door de leerlingen individueel een reclameposter te laten bedenken. Laat daarna drie leerlingen hun ideeën noemen. Ze moeten met elkaar één poster maken. Als ze er niet uit komen, kunnen ze u om hulp vragen. Ook de

				andere leerlingen maken in groepjes van drie één poster. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 8 Pakket 4	Contact op het werk: stage en werk Positieve relaties	IB/SF/SA/SI: ruzie voorkomen waar mogelijk of anders oplossen IB/SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden	De leerling ziet dat er ruzie dreigt.	Komt er ruzie? <i>Dit pakket biedt een nieuw doel aan: zien dat er ruzie dreigt. Het eerste deel van het fotoverhaal laat zien dat Ella boos wordt wanneer John zich niet aan de afspraak houdt. U stimuleert de leerlingen na te denken over wat zij zouden doen als ze erbij aanwezig waren.</i> Bespreek de foto's. Vertel de leerlingen dat wanneer iemand boos op een ander is, er ruzie kan komen. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door verschillende uitingsvormen van boosheid te laten zien. Enkele leerlingen doen voor wat zij doen als ze boos zijn. Vat aan het einde de les samen.
Project 8 Pakket 5	Contact op het werk: stage en werk Positieve relaties	IB/SF/SI/SA/IL: adequaate reageren op een opdracht of correctie van een gezaghebbende	De leerling reageert adequaat op een opdracht of correctie van een gezaghebbende.	Doe ik! <i>Dit pakket biedt een ander nieuw doel aan: adequaat reageren op een opdracht of correctie van een gezaghebbende. Het fotoverhaal laat zien dat Ella van haar baas te horen krijgt dat ze moet schoonmaken. Ze zou liever wat anders doen. U prikkelt de nieuwsgierigheid van de leerlingen naar de afloop van het verhaal en maakt duidelijk wat ze gaan leren.</i> Herinner aan de eindactiviteit. Laat de eerste twee foto's van het fotoverhaal zien en bespreek deze. Laat de leerstappen zien. Oefen dit in een kort rollenspel door een leerling een kleine taak te geven. Zorg ervoor dat de leerling u goed aankijkt en

				complimenteer hem als de taak gedaan is. Sluit af door de les samen te vatten.
Project 8 Pakket 6	Contact op het werk: stage en werk Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Armbandjesfabriek <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: werken in de vriendenarmbandjesfabriek. De klas functioneert voor een dagdeel als echte fabriek. De leerlingen produceren samen vriendenarmbandjes voor de hele school. Ze werken samen als goede collega's en houden zich aan de taakverdeling van de 'baas'. Ook hebben ze op vaste tijden pauze. U besteedt aandacht aan de geoefende doelen van de afgelopen weken en sluit het project af met een brief aan John.</i> Bespreek de activiteit met de leerlingen. Hang de bladen met leerstappen op en voer de activiteit uit. Bespreek aan het einde hoe de activiteit is gegaan. Laat de leerlingen vertellen wat leuk of goed vonden gaan.
Project 9 Pakket 1	Samen praten: vriendschap en relatie Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit pakket begint met het openen van de post van familie Balton. U daagt de leerlingen uit te raden waar het nieuwe project over gaat. Hierna bespreekt u de tekst van John waarin hij vertelt dat de leerlingen een soap gaan spelen.</i> Open de post van de Baltons en lees de tekst van John voor. Bespreek deze. Herhaal bij de nabespreking de introductie. Stel tenslotte de eindactiviteit in het vooruitzicht.
Project 9 Pakket 2	Samen praten: vriendschap en relatie	IL/SF: omgaan met gevoelens van anderen	De leerling weet hoe je kunt reageren als een ander zich blij, verdrietig, boos of angstig voelt.	Kom maar bij mij <i>Dit pakket behandelt hoe je kan herkennen of een ander blij, boos, verdrietig of angstig is.</i>

	Omgaan met gevoelens	<i>IL: aardige dingen zeggen tegen anderen</i>		<i>De leerlingen denken na hoe je op de verschillende emoties kunt reageren. Herinner aan de soap. Lees de tekst voor waarin Timen bang is voor honden op het strand. Zijn moeder helpt hem. Vertel de leerlingen dat ze net als Timen gaan oefenen wat je kan doen als een ander bang is. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door een foto van een dier te laten zien en hier zelf bang op te reageren. Een leerling stelt u gerust. Vervolgens gaat u ook in op andere emoties. U laat duidelijk merken dat de reactie van de leerling u goed doet. Sluit de les af door deze samen te vatten.</i>
Project 9 Pakket 3	Samen praten: vriendschap en relatie Aardig zijn en rekening houden met de ander	IB: je aan gedragsregels uit de omgeving houden.	De leerling biedt zijn excuses aan.	Sorry! <i>Dit pakket leert de leerling zijn excuses aanbieden. U bespreekt wanneer en hoe je kan zeggen dat iets je spijt. Herinner aan de soap en lees het verhaal over John die sorry zegt voor. Vertel dat de leerlingen gaan oefenen hoe je je excuses aan mensen kan aanbieden. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door het verhaal van John na te laten spelen. Een leerling is zijn chocolade kwijt. Een andere leerling heeft deze opgegeten. De leerling mag zijn excuses aanbieden. Vat de les aan het einde samen.</i>
Project 9 Pakket 4	Samen praten: vriendschap en relatie Hanteren van gespreks- en luistervaardigheden	IB: je gevoelens uiten of juist inhouden IL/SF: Omgaan met gevoelens van anderen IL: met aandacht	De leerling deelt zijn gevoelens/ervaringen met de ander.	Dit heb ik meegemaakt <i>Dit pakket biedt een nieuw doel aan: je gevoelens/ervaringen met een ander delen. De film laat zien hoe John piekert over zijn oma die ziek is. Hij praat hier niet met zijn vriend over. U stimuleert de leerlingen zelf na te denken over een oplossing.</i>

		luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen		Laat de film zien en stel de leerlingen hierover vragen. Laat de leerstappen zien. Oefen dit in een rollenspel. Vertel over een situatie die u is overkomen. Vervolgens vertelt een leerling over iets dat hem is overkomen of dat hem te wachten staat. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 9 Pakket 5	Samen praten: vriendschap en relatie Hanteren van gespreks- en luistervaardigheden	IB: je gevoelens uiten of juist inhouden IL/SF: Omgaan met gevoelens van anderen <i>SI/SF: vragen om verduidelijking of extra informatie als dat nodig is</i>	De leerling deelt zijn gevoelens/ervaringen met een vertrouwd persoon.	Dit voel ik <i>Dit pakket biedt een ander nieuw doel aan: je gevoelens/ervaringen met een vertrouwd persoon delen. Het fotoverhaal prikkelt de nieuwsgierigheid van de leerlingen en maakt duidelijk wat ze gaan leren. De leerlingen leren dat je je door een vertrouwd iemand kan laten troosten als je je vervelend voelt.</i> Herinner aan de soap en laat de eerste twee foto's van het fotoverhaal zien. Bespreek de foto's en laat de leerstappen zien. Oefen dit door een foto van een vertrouwd en minder vertrouwd persoon te laten zien. Wijs daarna een leerling aan die voordoet hoe hij over zijn gevoel vertelt als iemand die u een beetje kent. Daarna doet een andere leerling dit ook, maar dan als vertrouwd persoon. Bespreek de verschillen en sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 9 Pakket 6	Samen praten: vriendschap en relatie Verschillende	WB: ontspannen en open over komen WB: een vitale, levenslustige indruk maken Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	De soap <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: het spelen (en opnemen) van een soap. U geeft steeds de situatie aan die de leerlingen in de scène uit mogen beelden. U besteedt aandacht aan alles wat de afgelopen vijf weken is geoefend. Uiteindelijk bekijken de leerlingen de hele soap.</i>

				Bespreek met de leerlingen waar ze tijdens de soap op gaan letten. Hang de bladen met leerstappen op. U verzint een eenvoudige soap die uit vier scènes bestaat. In de soapopzet komen de leerdoelen naar voren. Speel vervolgens de soap. Tenslotte bespreekt u hoe de eindactiviteit is gegaan. De leerlingen vertellen wat goed ging en wat niet goed ging.
Project 10 Pakket 1	Jezelf vermaken: vrije tijd Verschillende	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling weet de doelen uit het project.	Introductie <i>Dit project begint met het openen van het pakket van de Baltons. U daagt de leerlingen uit om te raden waar het nieuwe project over gaat. Daarna bespreekt u de tekst van John. Hij vertelt dat de leerlingen allerlei leuke hobby's gaan doen.</i> Open de post van de Baltons. Bespreek de tekst van John waarin hij vertelt over een workshopmiddag die hij met zijn studentenvereniging heeft georganiseerd. Herhaal bij de nabespreking kort de introductie. Stel tenslotte de eindactiviteit in het vooruitzicht.
Project 10 Pakket 2	Jezelf vermaken: vrije tijd Goed voor jezelf zorgen	WB/SI/SA: zorgen voor je geestelijk welbevinden	De leerling besteedt tijd aan leuke dingen (bijv. hobby's).	Hobby's <i>Dit pakket leert de leerling tijd besteden aan leuke dingen. U bespreekt welke leuke activiteiten de leerlingen in hun vrije tijd kunnen ondernemen.</i> Herinner aan de workshopmiddag en lees de tekst over John voor. Stel daarna vragen ter controle en vertel de leerlingen dat ze net als de familie Balton leuke dingen gaan doen. U laat de leerstappen zien. Oefen dit door eerst zelf te vertellen wat u graag in uw vrije tijd

				doet en vervolgens een leerling de beurt te geven. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 10 Pakket 3	Jezelf vermaken: vrije tijd Aardig zijn en rekening houden met de ander	IB: je aan gedragsregels uit de omgeving houden IL: iets voor de ander doen	De leerling stoort anderen niet.	Geen stoorzender <i>Dit pakket behandelt, door middel van de tekst van John, wat storend gedrag is.</i> Herinner aan de workshopmiddag en lees de tekst van John voor. John had zijn muziek erg hard staan en stoorde zijn huisgenoten. Hij schaamde zich hiervoor. Vertel de leerlingen dat ze gaan oefenen om anderen niet te storen. Laat de leerstappen zien. Oefen dit door zelf een situatie te vertellen waarin u iets leuks deed en rekening moest houden met anderen. Laat vervolgens leerlingen situaties bedenken. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 10 Pakket 4	Jezelf vermaken: vrije tijd Goed voor jezelf zorgen	WB: een gezonde levensstijl hebben WB/SI/SA: zorgen voor je geestelijk welbevinden	De leerling neemt voldoende frisse lucht.	Naar buiten! <i>Dit pakket biedt een nieuw leerdoel aan: voldoende frisse lucht nemen. De film laat zien dat John en Oscar na het computeren binnen willen gaan dammen. Ze bedenken echter dat ze dan weer binnen zitten, dus beter iets buiten kunnen doen. U stopt de film hier en stimuleert de leerlingen na te laten denken wat ze buiten kunnen gaan doen. U bespreekt dat frisse lucht gezond is.</i> Laat de film zien en bespreek deze. Laat vervolgens de leerstappen zien. Oefen dit door te bedenken of u al buiten bent geweest en te vertellen aan de leerlingen dat u hiervan hebt genoten. Laat vervolgens een leerling opnoemen wat hij die dag buiten heeft

				gedaan. Sluit de les af door deze samen te vatten.
Project 10 Pakket 5	Jezelf vermaken: vrije tijd Omgaan met gevoelens	IB/IL/WB: omgaan met je meer complexe gevoelens	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van eenzaamheid.	In je eentje <i>Dit pakket biedt een ander nieuw doel aan: omgaan met je gevoelens van eenzaamheid. Het eerste deel van het fotoverhaal laat zien dat John alleen thuis is en zich verveelt. U prikkelt de nieuwsgierigheid van de leerlingen en maakt duidelijk wat ze gaan leren. Herinner aan de workshopmiddag en laat de eerste twee foto's van het fotoverhaal zien. Bespreek deze met de leerlingen en laat de leerstappen zien. Oefen dit door iets leuks te verzinnen wat u graag alleen doet. Laat daarna de leerlingen dingen verzinnen die John alleen kan doen. Schrijf dit alles op een lijst. Sluit de les af door deze samen te vatten.</i>
Project 10 Pakket 6	Jezelf vermaken: vrije tijd Verschillende	Alle bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	De workshopmiddag <i>Dit pakket biedt de eindactiviteit aan: korte workshops die in de aula door ouders of bekenden worden gegeven. De workshops gaan over activiteiten die de leerlingen in hun vrije tijd kunnen ondernemen. Dit kunnen binnen- en buitenactiviteiten zijn. U besteedt aandacht aan wat de leerlingen de afgelopen weken geoefend hebben. Sluit het project af met een brief aan John. Bespreek de activiteit met de leerlingen. Hang de bladen met leerstappen op en voer de activiteit uit. Bespreek aan het einde hoe het is gegaan. Laat de leerlingen vertellen wat zij leuk of goed vonden gaan aan de hand van de geheugensteunen die bij de leerdoelen horen. Stel controlevragen hierover.</i>

VSO 3

In dit schema is alleen de eerste les opgenomen van elk pakket.

Pakket	Thema	ZIEN! vaardigheden	Doel	Korte inhoud
Project 1 Pakket 1	Gezond menu: wonen	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij het zorgen voor een gezond menu komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat aan de hand van het fotoverhaal zien wat het inhoudt om te zorgen voor een goed menu. U bekijkt met de leerlingen de foto's en bespreekt deze. Vervolgens zien ze dat verschillende dingen nodig zijn voor een gezond menu: een plan, boodschappen doen en eten bewaren. De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen met het zorgen voor een gezond menu. Praat over wat er komt kijken bij het zorgen voor gezond eten. Laat het fotoverhaal zien en lees het verhaal voor. Bespreek ervaringen van de leerlingen hierover. Sluit de les af door de leerlingen voor te bereiden op het maken van een gezond menu.</i>
Project 1 Pakket 2	Gezond menu: wonen	WB: een gezonde levensstijl hebben	De leerling eet en drinkt goed.	Eten bewaren en bereiden <i>Dit pakket begint met het tonen van de foto's. De leerling oefent met het opruimen van boodschappen. Ook oefent hij met het bewaren van voedsel. Hij leert dat bedorven voedsel ongezond is en weggegooid moet worden. Lees de fotoverhalen voor. Bied de foto's in de verkeerde volgorde aan en laat de leerlingen ze goed leggen. Praat over de eigen ervaringen van de leerlingen wat betreft voedsel bewaren. Formuleer leerstappen die</i>

				ze moeten uitvoeren om eten op een goede manier te bewaren en bereiden. Oefen dit door steeds een leerling een voedingsmiddel op de juiste plaats te laten opbergen (koelkast of gewone kast). Laat daarna enkele bedorven dingen controleren door de leerlingen.
Project 1 Pakket 3	Gezond menu: wonen	IB: niet voor je beurt praten	De leerling wacht op zijn beurt.	Boodschappen doen <i>Dit pakket begint met het laten zien van het fotoverhaal over een gezond menu. In een rollenspel oefenen de leerlingen in de winkel op hun beurt te wachten wanneer ze een vraag willen stellen aan een medewerker. Bij het betalen moeten ze goed op hun geld passen.</i> Noem het leerdoel en lees het fotoverhaal voor. Vraag de leerlingen of zij wel eens boodschappen doen. Formuleer leerstappen. Oefen dit in een rollenspel.
Project 1 Pakket 4	Gezond menu: wonen	SF: makkelijk een compromis sluiten met een ander SA: eigen keuzes maken SI/SA/SF/IL/IB: met afspraken omgaan	De leerling maakt afspraken over wie wat doet en houdt zich hieraan.	Menu plannen <i>Dit pakket begint met het tonen van het fotoverhaal. De leerlingen gaan daarna oefenen hoe je een goede boodschappenlijst maakt en hoe je bedenkt wat je gaat eten. Ze leren eerst afspraken te maken met elkaar over wie welke boodschappen doet.</i> Noem het leerdoel en laat de foto's in verkeerde volgorde zien. De leerlingen leggen ze weer in de goede volgorde. Vraag hen hoe zij een plan maken voor wat ze eten. Formuleer leerstappen. Oefen dit door drie leerlingen te laten verdelen wie het ontbijt, de lunch en het avondeten klaarmaakt. Laat hen tot een compromis komen.

Project 1 Pakket 5	Gezond menu: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt gezond eten maken <i>Dit pakket biedt het model van denken – doen – nakijken aan. Aan de hand hiervan bereiden de leerlingen zich voor op het echte boodschappen doen door een boodschappenlijst te maken. Ze denken na over wat ze nodig hebben en maken afspraken over een taakverdeling. Aan het einde bekijkt u of de lijsten compleet zijn. In de tweede les doet u daadwerkelijk de boodschappen</i> Vertel dat dit de les is waarin de leerlingen bedenken wat ze voor gezonds gaan maken en wat ze daarvoor moeten kopen. Laat de leerlingen hier zelf over nadenken. Stel uiteindelijk een definitieve lijst op. Wijs de leerlingen op het nakijken van de lijst.
Project 1 Pakket 6	Gezond menu: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket behandelt de nabespreking. U laat videofragmenten zien van het doen van de boodschappen en het eten klaar maken. De leerlingen benoemen wat de ander goed deed. Vertel wat u deze les gaat doen en zet de video-opname aan. Herhaal dit, maar stel vooraf een kijkvraag. Vraag als laatste hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.</i>

Project 2 Pakket 1	Ziek zijn: wonen	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij ziek zijn komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket begint met het laten zien van de foto's. U vertelt het verhaal. De leerlingen zien dat je wanneer je je niet lekker voelt, dit aan een vertrouwd iemand moet vertellen om samen te bedenken wat je eraan gaat doen. Bij de dokter moet je duidelijk vertellen wat er is. De leerlingen vertellen hun eigen ervaringen hierover, zodat u een beeld krijgt van hun ideeën hierover. Hier kunt u in het vervolg van de lessen op aansluiten.</i> U vertelt de leerlingen dat u een fotoverhaal over ziek zijn bij u hebt en vraagt de leerlingen kort naar hun ervaringen. Laat het fotoverhaal zien en bespreek deze. Tot slot vraagt u de leerlingen of ze nog weten waar het fotoverhaal over ging.
Project 2 Pakket 2	Ziek zijn: wonen	IB: je aan de regels houden WB/SA: goed voor je eigen lichaam zorgen	De leerling gebruikt medicijnen volgens voorschrift.	Herstellen <i>Dit pakket sluit aan bij de vorige les over het doktersbezoek. De leerlingen zien dat je mogelijk actie moet ondernemen na een doktersbezoek. De leerlingen denken na over hoe ze hun medicijnen niet vergeten in te nemen.</i> Laat het fotoverhaal zien en lees deze voor. Bied de foto's in de verkeerde volgorde aan en laat de leerlingen deze weer goed leggen. Stel de leerlingen vragen over wat zij zelf doen om te herstellen. Formuleer leerstappen met hen. Oefen dit in een rollenspel door een leerling aan u te laten vragen of u de medicijnen volgens de bijsluiter hebt ingenomen. Vertel dat medicijnen soms ook voor het eten ingenomen moeten worden. Stimuleer tot het

				bedenken van een geheugensteun en zet deze op een rijtje.
Project 2 Pakket 3	Ziek zijn: wonen	WB/SA: goed voor je eigen lichaam zorgen SA: je eigen zaken regelen	De leerling onthoudt of bewaart de boodschap	Naar de dokter <i>Dit pakket laat de leerlingen oefenen om, voordat ze naar de dokter gaan, alles op een rijtje te zetten wat ze precies aan de dokter willen vertellen. In een rollenspel oefenen ze alle stappen die ze moeten uitvoeren om een goed gesprek met de dokter te voeren, zonder af te dwalen.</i> Haal kort de vorige les op. Bied een aantal foto's in de verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze in de goede volgorde leggen. Vraag de leerlingen wat zij doen voordat ze naar een dokter gaan. Formuleer de leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door voor dokter te spelen. De leerling bedenkt hardop wat hij aan u wil vertellen.
Project 2 Pakket 4	Ziek zijn: wonen	IB/SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden WB/SA: goed voor je eigen lichaam zorgen	De leerling deelt zijn ervaringen/gevoelens met een ander.	Herkennen en aangeven dat je ziek bent <i>Dit pakket begint met het herhalen van de vorige les over het gesprek bij de dokter. Deze week oefenen de leerlingen hoe je aangeeft dat je je niet lekker voelt. In een rollenspel laten de leerlingen zien hoe je een ander kan vertellen dat je iets mankeert. Soms is het nodig om dan naar de dokter te gaan.</i> Haal kort de vorige les op. Bied de foto's in de verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze in de goede volgorde leggen. Vraag naar ervaringen van ziek zijn. Formuleer leerstappen. Oefen dit door in een rollenspel

				voor huisgenoot van een leerling te spelen. De leerling vertelt aan u wat hij mankeert.
Project 2 Pakket 5	Ziek zijn: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Gesprek met de dokter <i>Dit pakket biedt het model denken – doen – nakijken aan. Aan de hand van deze stappen treffen de leerlingen voorbereidingen om de volgende les vragen van een dokter te kunnen beantwoorden en zijn voorschriften op te volgen. Ze moeten hiervoor alles goed op een rijtje hebben gezet. In de tweede les voeren de leerlingen een gesprek met een dokter. Bespreek het fotoverhaal en schrijf het bovengenoemde model op. Bespreek dit met de leerlingen. Doe een situatie na waarin een leerling de dokter opbelt. Doe dit stapsgewijs en begin met het formuleren van klachten. Maak daarna de afspraak. Sta nog even stil bij het belang van het nakijken van een afspraak.</i>
Project 2 Pakket 6	Ziek zijn: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat de videofragmenten van het doktersbezoek zien. De leerlingen benoemen wat de ander goed deed.</i> Haal het gesprek met de dokter van de vorige les op. Laat daarna de opname zien en bespreek deze. Vraag de leerlingen hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.

Project 3 Pakket 1	(Mobiele) telefoon: wonen	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij het uitzoeken en gebruiken van een mobiele telefoon komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat, aan de hand van het fotoverhaal zien wat er bij het uitzoeken van een mobiele telefoon komt kijken. U vertelt het verhaal bij de foto's. De leerlingen zien dat je bij het kopen van een mobiel je niet moet laten verleiden door reclamefolders. Tijdens het bellen houd je rekening met een ander. De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen met mobiel bellen en het uitzoeken hiervan. U krijgt zo een beeld van de ervaringen van hen en kunt dit gebruiken voor de volgende lessen.</i> U vertelt dat het fotoverhaal gaat over het uitkiezen en bellen met een mobiel. Lees het fotoverhaal voor en bespreek dit. Tot slot laat u het verhaal nog een keer zien, maar stelt daarbij eerst een kijkvraag.
Project 3 Pakket 2	(Mobiele) telefoon: wonen	IB: je aan de regels houden IB: weinig aandacht opeisen	De leerling heeft inzicht in gedragsregels.	(Mobiel) bellen <i>Dit pakket start met het fotoverhaal. De leerlingen zien dat als je een telefoon hebt uitgezocht en gekocht, je er mee kan bellen.</i> <i>Ze oefenen wat hier in grote lijnen bij komt kijken. Bij het bellen houd je rekening met de omgeving: je praat niet te hard en je kiest een goede omgeving.</i> Bespreek het fotoverhaal en bied de foto's in de verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met mobiel bellen. Formuleer leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door een leerling een situatie te laten spelen waarin hij naar iemand belt. Hij zoekt hier zelf een rustige plaats voor uit.

Project 3 Pakket 3	(Mobiele) telefoon: wonen	SA: eigen keuzes maken SA: eerlijk zijn waar wenselijk	De leerling weet in welke situatie, wanneer en tegen wie hij eerlijk moet zijn.	In de telefoonwinkel <i>Dit pakket laat zien wat er allemaal gebeurt bij het kopen van een mobiele telefoon in een winkel. In een telefoonwinkel krijg je vaak een aanbod van een duur abonnement of toestel. Ze leren hier nee tegen zeggen. Dit oefenen ze in een rollenspel.</i> Bied een aantal foto's in verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar de ervaringen van leerlingen over een telefoon kopen. Formuleer leervragen. Oefen dit door voor verkoper te spelen. Een leerling wijst een telefoon aan, maar u biedt een andere aan. De leerling kan hier nee tegen zeggen.
Project 3 Pakket 4	(Mobiele) telefoon: wonen	BT: doorzettingsvermogen tonen (bij de kernvakken)	De leerling zet door wanneer iets niet meteen lukt.	Mobiele telefoon uitzoeken <i>Dit pakket laat de leerlingen oefenen om, voordat ze naar de winkel gaan, thuis in folders een telefoon uit te zoeken. Ze leren doorzetten wanneer ze op zoek gaan naar een goedkoop toestel. Ook leren ze om in meerdere folders te kijken en niet het eerste toestel te kiezen dat je tegen komen.</i> Haal kort de vorige les op. Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen bij het uitzoeken van een (mobiele) telefoon. Formuleer leerstappen. Vertel de leerlingen dat het verstandig is een ander om hulp te vragen bij het uitzoeken van een mobiele telefoon. Laat een leerling in rollenspel de leerstappen oefenen.

Project 3 Pakket 5	(Mobiele) telefoon: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt mobiel bellen <i>Dit pakket biedt het denken – doen – nakijken model aan. In drie leerstappen bekijken de leerlingen in folders welke mobiele telefoon ze zouden willen helpen. Ze kijken of de informatie geloofwaardig is. In de tweede les voeren de leerlingen in verschillende situaties gesprekken met een mobiele telefoon. Bespreek het model. Stimuleer de leerlingen om straks zelf in folders op zoek te gaan naar een goede en niet te dure telefoon. Praat hierover met de leerlingen. Wijs daarna op het woord nakijken en vraag de leerlingen hierover na te denken.</i>
Project 3 Pakket 6	(Mobiele) telefoon: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket begint met het tonen van de videofragmenten. U laat beelden zien waarop leerlingen een deel van het mobiel bellen goed uitvoeren. Ook benoemen leerlingen wat de ander goed deed. Herhaal kort de vorige les. Laat de video-opname zien. Laat de opname nogmaals zien, maar stel vooraf kijkvragen. Vraag tenslotte hoe de leerlingen het vonden om naar zichzelf te kijken.</i>

Project 4 Pakket 1	Bezoek ontvangen: wonen	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij bezoek ontvangen komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket leert de leerling dat je om bezoek te ontvangen, voorbereidingen moet treffen. Je moet ook weten wanneer het bezoek weer weggaat. De leerlingen vertellen hun eigen ervaringen hier over. U hebt zo een beeld van hun ideeën en het vervolg van uw lessen kan hierop aansluiten.</i> Laat het fotoverhaal van Bart zien en ga daarna dieper in op eigen ervaringen van leerlingen met het ontvangen van bezoek. Na elke ervaring schrijft u een woord of tekent u iets hierover op het bord. Aan het einde leest u de inventarisatie voor. Tot slot vraagt u de leerlingen of ze nog weten waar het fotoverhaal over ging.
Project 4 Pakket 2	Bezoek ontvangen: wonen	SA/IL: in de omgang onderscheid maken tussen bekenden en vreemden	De leerling kent het verschil in de omgang tussen familie, vrienden en bekenden.	Afscheid nemen en iets anders doen <i>Dit pakket laat de leerling zien wat je doet als het bezoek is weggegaan. Je gaat iets anders doen. Ook leert de leerling het bezoek op een goede manier afronden. De leerlingen oefenen met afscheid nemen van vrienden, familie en mensen die je minder goed kent.</i> Lees het fotoverhaal zien. Bied de blauwe tekstfoto's in de verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze in de goede volgorde leggen. Laat de leerlingen ervaringen vertellen over afscheid nemen. Formuleer de leerstappen. Oefen dit door een leerling voor gastheer te laten spelen en de leerstappen te laten benoemen. U stelt vooraf vast wie afscheid neemt.

Project 4 Pakket 3	Bezoek ontvangen: wonen	IL: iets voor de ander doen IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk <i>SI/IL: relaties en vriendschappen aangaan</i>	De leerling houdt rekening met eigenschappen en wensen van bekenden.	Bezoek <i>Dit pakket laat de leerlingen in een rollenspel oefenen om bezoek iets te drinken aan te bieden. Ze moeten hierbij rekening houden met wat de ander graag wil eten of drinken. Ze oefenen om goed te reageren op de ander als hij vertelt dat hij bijvoorbeeld geen koffie wil.</i> Laat het fotoverhaal zien. Bied de blauwe en rode tekstfoto's in de verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen ze weer in de goede volgorde leggen. Vraag de leerlingen wat ze zelf doen als er bezoek komt. Formuleer de leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door zelf voor bezoek te spelen. Een leerling is gastheer en vraagt wat u wilt drinken/eten.
Project 4 Pakket 4	Bezoek ontvangen: wonen	SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken omgaan	De leerling kan een afspraak maken.	Vorbereidingen voor het bezoek <i>Dit pakket begint met een korte herhaling van het vorige pakket. De leerling leert nu wat er aan bezoek ontvangen vooraf gaat. Ze oefenen hoe je een afspraak met een ander maakt. Ze leren dat je hierbij moet denken aan het afspreken van een tijd, dag en plaats. Ook bedenken ze hoe je die afspraak kunt onthouden.</i> Vraag wie er het afgelopen weekend bezoek heeft ontvangen. Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag de leerlingen wat ze doen voordat er bezoek komt. Formuleer de leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door leerlingen, aan de hand van de leerstappen, een afspraak te laten maken.

Project 4 Pakket 5	Bezoek ontvangen: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt bezoek ontvangen <i>Dit pakket biedt het denken – doen – nakijken model aan. Aan de hand hiervan treffen de leerlingen voorbereidingen om de volgende les bezoek te ontvangen. Ze denken na wat hiervoor moet gebeuren en maken een taakverdeling. Vervolgens gaan ze aan de slag. In de tweede les komt het echte bezoek. Vraag waar de leerlingen aan moeten denken bij het ontvangen van bezoek. Laat de leerlingen daarna daadwerkelijk afspraken met elkaar maken en laat hen dit opschrijven. Wijs de leerlingen op het nakijken van hun taken. In les twee komt het echte bezoek.</i>
Project 4 Pakket 6	Bezoek ontvangen: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U bekijkt de videofragmenten. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Herinner aan het bezoek van de vorige keer en laat de video zien. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvragen. Stel de leerlingen vragen over hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.

Project 5 Pakket 1	Eters krijgen: wonen	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er komt kijken bij eters krijgen.	Introductie <i>Dit pakket laat de leerlingen zien wat het betekent om eters te krijgen. U bekijkt de foto's en vertelt het verhaal. De leerlingen zien dat je om met eters aan tafel te kunnen eten, dit eerst moet voorbereiden. Een deel doe je met gasten erbij, een deel zonder. De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen met eters krijgen. Bij deze kennis kunt u de andere lessen laten aansluiten.</i> Laat de leerlingen kort vertellen over hun eigen ervaringen met eters. U laat het fotoverhaal zien. Vervolgens bespreekt u dit. Tot slot leest u het verhaal nogmaals voor.
Project 5 Pakket 2	Eters krijgen: wonen	SF/IB: rekening houden met verschillen in cultuur, godsdienst en afkomst IB: je aan gedragsregels uit de omgeving houden	De leerling accepteert dat iedereen andere gewoontes heeft.	Aan tafel met je gasten <i>Dit pakket laat zien dat je, na alle voorbereidingen getroffen te hebben, gezellig met je gasten aan tafel kunt eten. De leerlingen oefenen wat je aan tafel doet. Verschillende gewoontes komen aan bod. In een rollenspel laten leerlingen zien hoe je rekening met gewoontes van anderen kunt houden.</i> Praat met de leerlingen waar je rekening mee houdt als er gasten komen. Lees het fotoverhaal voor en bespreek met name de afloop van het verhaal. Bied de foto's met blauwe tekst in de verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over wat je doet als er gasten aan tafel zitten. Formuleer leerstappen. Speel daarna het rollenspel waarin rekening wordt gehouden met verschillende gewoontes.

Project 5 Pakket 3	Eters krijgen: wonen	SI: adequaat om hulp vragen SA: weten wat je wel en niet kunt SI/SA: opkomen voor jezelf	De leerling kan aangeven wat hij betreffende zelfredzaamheid wel en niet aankan.	Vorbereidingen met gasten <i>Dit pakket laat de leerling zien wat er allemaal komt kijken bij het voorbereiden van eten wanneer de gasten er al zijn. De leerlingen leren niet boos te zijn wanneer bezoek hierbij niet meehelpt. Ze oefenen in een rollenspel hulp te vragen wanneer iets niet lukt.</i> Laat het fotoverhaal zien of lees het verhaal voor. Vraag naar de vorige les. Bied de foto's met blauwe en rode tekst in verkeerde volgorde aan en laat de leerlingen de plaatjes in de goede volgorde leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met voorbereiden van eten voor gasten. Formuleer leerstappen. Oefen dit door een leerling de tafel te laten dekken. Laat de leerling hulp vragen wanneer hij het grote tafelkleed er niet alleen op krijgt.
Project 5 Pakket 4	Eters krijgen: wonen	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling ruimt netjes op.	Vorbereidingen zonder gasten <i>Dit pakket laat de leerling oefenen met wat je moet voorbereiden voordat de eters er zijn. De leerlingen bedenken wat ze voor hun gasten zouden willen koken. Ze moeten hierbij goed nadenken wat de ander lekker vindt.</i> Herhaal de vorige les en vertel dat jullie deze les gaan kijken wat je allemaal moet en kan doen voordat er eters komen. Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat de leerlingen deze goed leggen. Bespreek ervaringen van leerlingen met wat ze doen als er eters komen. Formuleer leerstappen. Bedenk daarna samen met de leerlingen een maaltijd om te maken voor het bezoek. Laat een leerling de leerstappen voordoen in een rollenspel.

Project 5 Pakket 5	Eters krijgen: wonen	Bovenstaande vaardigheden <i>SA: eigen zaken regelen SA: verbaal voor jezelf opkomen</i>	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echte eters krijgen <i>Dit pakket biedt het model van denken – doen – nakijken aan. Aan de hand hiervan treffen de leerlingen voorbereidingen om de volgende les eters te ontvangen. Ze denken na over wat ze hun gasten voorzetten. U kijkt aan het einde van de les of alles klaar is om de gasten te ontvangen. In les twee komt het bezoek. Denk na over waar allemaal aan gedacht moet worden als de eters komen. Ga daarna met de leerlingen aan de slag in de keuken. Na het koken wijst u de leerlingen op het woord 'nakijken' en vraagt of aan alles is gedacht.</i>
Project 5 Pakket 6	Eters krijgen: wonen	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. Samen met de leerlingen bekijkt u de videofragmenten van de vorige les. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed. Herinner aan de maaltijd van de vorige les. Laat daarna de videofragmenten zien. Toon nogmaals de opname, maar stel vooraf steeds een kijkvraag. Vraag de leerlingen hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.</i>
Project 6 Pakket 1	Iets (uit)lenen: vrije tijd	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij iets (uit)lenen komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat zien wat iets (uit)lenen inhoudt. Het fotoverhaal laat zien dat je daarvoor goede afspraken moet maken. Je moet je aan deze afspraken houden en je moet zorgvuldig met de spullen van een ander omgaan. De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen hiermee. Hier kunt u in de andere lessen op aansluiten.</i>

				Vraag de leerlingen kort naar hun ervaringen met uitlenen. Laat het fotoverhaal zien. Ga hier dieper op in. Tot slot vraagt u de leerlingen of ze nog weten waar het fotoverhaal over gaat.
Project 6 Pakket 2	Iets (uit)lenen: vrije tijd	SI/SA/SF/IK/IL: met afspraken om kunnen gaan	De leerling houdt zich aan de afspraak.	Iets teruggeven <i>Dit pakket laat de leerling zien dat je iets wat je geleend hebt, ook weer terug moet geven. De leerlingen oefenen hoe je je aan een afspraak houdt. In een rollenspel moeten ze iets aan een ander teruggeven op een afgesproken tijdstip.</i> Laat het fotoverhaal zien. Bied daarna de blauwe tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat een leerling deze goed leggen. Vraag naar ervaringen wanneer je iets aan een ander teruggeeft. Formuleer leerstappen. Voer het rollenspel uit. Vertel een afspraak aan een leerling en laat de leerling hiervoor een geheugensteuntje verzinnen. De leerling voert het rollenspel verder uit en benoemt de leerstappen.
Project 6 Pakket 3	Iets (uit)lenen: vrije tijd	IB: je aan gedragsregels houden <i>SI/SA/SF/IK/IL: met afspraken om kunnen gaan</i>	De leerling gaat zorgvuldig met materiaal om.	Iets uitlenen <i>Dit pakket laat de leerling zien wat er allemaal komt kijken wanneer je iets (uit)leent volgens de gemaakte afspraken. U bespreekt hoe je zorgvuldig met spullen om kan gaan en de leerlingen doen voor hoe dit gaat.</i> Laat het fotoverhaal zien. Bied de blauwe en rode tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat een leerling deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over wat leerlingen zelf doen als ze iets lenen van een ander. Formuleer leerstappen. Oefen dit door een afspraak aan

				een leerling te vertellen. Hij voert deze uit en benoemt de leerstappen. U let daarbij extra op het zorgvuldig omgaan met het voorwerp.
Project 6 Pakket 4	Iets (uit)lenen: vrije tijd	SA/IL: in de omgang onderscheid maken tussen bekenden en vreemden	De leerling kent het verschil in omgang tussen familie, vrienden en vreemden.	Afspraken maken over het (uit)lenen <i>Dit pakket laat de leerlingen oefenen hoe je afspraken maakt om iets uit te lenen. In een rollenspel doen de leerlingen een voorstel aan een ander over iets dat ze willen lezen. Ze maken samen afspraken hierover. Sommige mensen verwachten iets terug wanneer je iets van hen leent.</i> Herhaal kort de vorige les en bied de foto's in verkeerde volgorde aan. Laat een leerling deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over wat leerlingen zelf doen bij het afspraken maken over lenen. Formuleer leerstappen. Oefen dit door een leerling de leerstappen te laten doorlopen. Besteed extra aandacht aan wie de leerling moet vragen iets te lenen.
Project 6 Pakket 5	Iets (uit)lenen: vrije tijd	SI: uit eigen beweging op anderen afstappen Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt iets (uit)lenen <i>Dit pakket biedt het model denken – doen – nakijken aan. Aan de hand hiervan maken de leerlingen afspraken over spullen die ze van elkaar gaan lenen. Ze denken na over wat ze willen lenen van wie. Vervolgens maken ze hier afspraken over. U bekijkt aan het einde van de les of ze duidelijke afspraken hebben gemaakt. In de tweede les vindt het daadwerkelijke (uit)lenen plaats.</i> Lees het fotoverhaal voor. Laat de leerlingen nadenken waar ze over na moeten denken voordat ze iets van een ander lenen.

				Vervolgens gaan de leerlingen dit doen door om de beurt aan iemand te vragen om iets te mogen lenen. Wijs daarna op 'nakijken' en vraag of de leerlingen niets vergeten zijn.
Project 6 Pakket 6	Iets (uit)lenen: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat videofragmenten zien van leerlingen die een deel van het teruggeven goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Herinner aan de vorige les. Laat de opname in fragmenten zien. Herhaal dit, maar stel vooraf kijkvragen. Vraag tenslotte hoe de leerlingen het vonden om naar zichzelf te kijken.
Project 7 Pakket 1	Samen televisie kijken: vrije tijd	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij samen televisie kijken komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat zien wat bij samen televisie kijken komt kijken. In het fotoverhaal zien de leerlingen dat je om samen televisie te kijken, eerst afspraken moet maken. Ze zien dat je tijdens het tv kijken rekening moet houden met de wensen van een ander. Daarna praat je kort na voordat je weer iets actiefs gaat doen. Luister naar de ervaringen van leerlingen en sluit in het vervolg van de lessen hierop aan.</i> Laat het fotoverhaal zien en stel vragen over samen televisie kijken. Ga daarna dieper in op het verhaal. Vraag tot slot aan de leerlingen waar het fotoverhaal over ging.

Project 7 Pakket 2	Samen televisie kijken: vrije tijd	SA: je eigen mening en voorkeur weten	De leerling weet wat hij leuk vindt om te doen.	Napraten en iets anders doen <i>Dit pakket laat de leerling zien dat je na het televisie kijken even moet napraten en weer actief moet worden. Soms zou je daarna wel willen blijven zitten. De leerlingen leren dat het goed is om echt iets actiefs te doen. Ze denken na over dingen die ze kunnen ondernemen.</i> Laat het fotoverhaal zien en stel hier een aantal vragen over. Bied de foto's met blauwe tekst in verkeerde volgorde aan en laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen over wat ze doen na het tv kijken. Formuleer leerstappen. Oefen dit door de leerlingen ideeën te laten verzinnen wat je na het tv kijken kunt doen. Laat een leerling dit vervolgens naspelen in een rollenspel aan de hand van de leerstappen.
Project 7 Pakket 3	Samen televisie kijken: vrije tijd	SF: makkelijk een compromis sluiten met een ander, eigen werkwijze/idee makkelijk loslaten SA: zeggen wat je ergens van vindt IL: je behulpzaam gedragen	De leerling ziet dat er ruzie dreigt.	Samen televisie kijken <i>Dit pakket leert de leerling een goede opstelling te kiezen zodat iedereen de tv goed kan zien. Het gaat er hierbij om dat dit gebeurt zonder ruzie te maken. In de klas oefenen de leerlingen hiermee.</i> Lees het fotoverhaal voor en vraag naar de vorige les. Bied de foto's met blauwe en rode tekst in verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met samen tv kijken. Formuleer leerstappen. Oefen dit door de leerlingen met elkaar een goede opstelling voor tv kijken te laten vormen.

Project 7 Pakket 4	Samen televisie kijken: vrije tijd	IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen SA: eigen keuzes maken, zeggen wat je ergens van vindt	De leerling maakt samen met de ander een plan.	Afspraken maken over televisie kijken <i>Dit pakket oefent met wat er vooraf gaat aan het televisie kijken. Afspraken maken. De leerlingen oefenen in een rollenspel hoe je dit doet.</i> Herhaal kort de vorige les en laat het fotoverhaal zien. Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat leerlingen deze weer goed leggen. Vraag naar ervaringen met het kiezen van een programma bij samen tv kijken. Formuleer leerstappen. Laat twee leerlingen in rollenspel de leerstappen uitbeelden. De leerlingen vragen elkaar om tv te kijken en kiezen daarna eventueel een programma uit.
Project 7 Pakket 5	Samen televisie kijken: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt samen televisie kijken <i>Dit pakket biedt het denken – doen – nakijken model aan. Aan de hand hiervan treffen de leerlingen voorbereidingen voor de volgende les waarin ze samen televisie kijken. Ze denken na over wat er allemaal moet gebeuren en maken vervolgens afspraken. U kijkt of alles aan het einde van de les klaar is om samen tv te kunnen kijken. In de tweede les voert u dit daadwerkelijk uit.</i> Lees het fotoverhaal voor. Vraag de leerlingen waar ze aan moeten denken om zonder ruzie een film te kunnen bekijken. Laat daarna de leerlingen met elkaar een film uitkiezen. Vraag tenslotte aan de leerlingen om voor zichzelf na te denken wat ze kunnen nakijken bij het kiezen van een film.

Project 7 Pakket 6	Samen televisie kijken: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat videofragmenten zien van leerlingen die een deel van het samen televisie kijken goed uitvoeren. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Herinner aan de vorige les. Laat de opname zien en vraag vervolgens aan de leerlingen of ze kunnen bedenken waar ze op moeten letten bij het kijken naar de video. Vraag tenslotte hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.
Project 8 Pakket 1	Een huisdier houden: vrije tijd	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij het houden van een huisdier komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat aan de hand van het fotoverhaal zien wat het houden van een huisdier inhoudt. De leerlingen zien dat je voor het houden van een huisdier eerst een keuze moet maken of je echt een huisdier wilt en welk huisdier het wordt. Daarna schaf je deze aan en vervolgens verzorg je deze. De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen hiermee. U hebt zo een beeld van hun ideeën en kunt op deze kennis in de andere lessen aansluiten.</i> Laat de leerlingen kort vertellen over hun ervaringen met het houden van een huisdier. Toon daarna het fotoverhaal en ga hier dieper op in. Tot slot vraagt u de leerlingen of ze nog weten waar het fotoverhaal over ging en toon deze nogmaals. Sluit de les af door te vertellen dat jullie in het vijfde pakket met elkaar voor een huisdier gaan zorgen.

Project 8 Pakket 2	Een huisdier houden: vrije tijd	IB/SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden	De leerling gebruikt geen lichamelijk of verbaal geweld (schelden/vloeken).	Verzorging van een huisdier <i>Dit pakket laat zien dat je, als je eenmaal de keuze voor een huisdier hebt gemaakt, goed voor het dier moet zorgen. Als het dier iets doet wat niet mag, moet je aardig blijven en het dier niet gaan slaan. De leerlingen leren om niet te gaan slaan of vloeken als het huisdier niet goed luistert. Ze oefenen wat je kunt doen als je boos bent op je huisdier, zonder geweld te gebruiken.</i> Laat het fotoverhaal zien. Bespreek dit en bied de foto van de blauwe tekst in de verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met het verzorgen van hun huisdier. Formuleer leerstappen. Oefen dit door twee leerlingen in een rollenspel voor een huisdier te laten zorgen. De leerlingen laten overdreven zien dat ze rustig blijven als het dier niet doet wat ze willen.
Project 8 Pakket 3	Een huisdier houden: vrije tijd	IB/SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden <i>IB: niet voor je beurt praten</i>	De leerling kan omgaan met zijn gevoelens van nervositeit en onrust en heeft geduld.	Aanschaffen van een huisdier <i>Dit pakket laat zien wat er allemaal komt kijken bij de aanschaf van een huisdier. De leerlingen oefenen wat je kunt doen en denken om rustig te wachten tot de dag aanbreekt dat je je huisdier aanschaf.</i> Lees het fotoverhaal voor en haal kort de vorige les op. Vertel dat de leerlingen deze les gaan leren wat je moet doen als je een huisdier gaat halen. Bied de blauwe en rode tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met het halen van een huisdier. Formuleer leerstappen. Laat een

				leerling de leerstappen doorlopen door geduldig te wachten. Oefen dit ook bij een leuke gebeurtenis.
Project 8 Pakket 4	Een huisdier houden: vrije tijd	SA: eigen keuzes maken, zeggen wat je ergens van vindt SA: je eigen mening en voorkeur kennen	De leerling komt voor zijn eigen mening uit.	Keuze maken voor een huisdier <i>Dit pakket leert de leerling dat je voordat je een huisdier aanschaft, goed moet nadenken welk dier je wilt. De leerlingen oefenen hiermee door in een rollenspel te vertellen welk huisdier zij willen. Hierbij kunnen ze soms voor een ander dier kiezen dan hun ouders/huisgenoten.</i> Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar de mening van leerlingen over hoe zij een huisdier kiezen. Formuleer leerstappen. Oefen dit door leerlingen alle leerstappen van het kiezen van een huisdier te laten doorlopen.
Project 8 Pakket 5	Een huisdier houden: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt voor een huisdier zorgen <i>Dit pakket biedt het denken – doen – nakijken model aan. Aan de hand hiervan treffen de leerlingen voorbereidingen voor het houden van een huisdier in de groep. Ze denken na welk huisdier ze willen, maken een lijst wat nodig is en maken afspraken over wie wat meeneemt. Tot slot kijken ze of ze alle benodigheden hebben. In de tweede les komt het huisdier in de groep.</i> Laat het fotoverhaal zien. Laat de leerlingen nadenken waar ze allemaal aan moeten denken als ze een huisdier in de klas willen houden. Stimuleer vervolgens tot het maken van afspraken en inrichten van praktische zaken voor het dier in de klas. Vraag tenslotte

				wat de leerlingen nog moeten nakijken voor het dier daadwerkelijk komt.
Project 8 Pakket 6	Een huisdier houden: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U toont een aantal videofragmenten van leerlingen die een deel van het houden van een huisdier goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Zet de video-opname aan. Bespreek deze vervolgens. Laat daarna de opname in fragmenten zien, maar stel vooraf kijkvragen. Stel de leerlingen tenslotte vragen over hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.
Project 9 Pakket 1	Een uitje regelen: vrije tijd	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij een uitje regelen komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat zien dat je om een uitje te regelen soms op je werk vrij moet vragen, of afspraken moet afzeggen. Hiervoor moet je ook een leuke bestemming bedenken, vervoer regelen en spullen inpakken. De leerlingen vertellen hun ervaringen hierover. Op deze kennis kunt u in de andere lessen aansluiten.</i> Praat kort over het ondernemen van een uitje en laat het fotoverhaal zien. U gaat hier dieper op in en bespreekt de ervaringen van leerlingen. Tot slot laat u het verhaal nogmaals zien. Sluit de les af door de leerlingen te vertellen over het uitje wat ze gaan regelen.

Project 9 Pakket 2	Een uitje regelen: vrije tijd	WB/SA: goed voor je eigen lichaam zorgen	De leerling weet welke kleding hij nodig heeft.	Spullen inpakken <i>Dit pakket laat zien dat je, nadat je een bestemming en vervoer hebt geregeld, je spullen moet inpakken. Bij het kiezen van kleren houdt je rekening met de bestemming en het weer. De leerlingen oefenen welke kleren ze bij verschillende uitjes en weertypen aan kunnen doen.</i> Laat het fotoverhaal zien en stel hier wat vragen over. Bied de foto's van de blauwe rij in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met zelf spullen inpakken. Formuleer leerstappen. Oefen dit door een bestemming aan een leerling te vertellen. De leerling zoekt een plaatje met de juiste kleding hierbij uit.
Project 9 Pakket 3	Een uitje regelen: vrije tijd	SI/SF: vragen om verduidelijking of extra informatie waar nodig SA: je eigen zaken regelen, eigen keuzes maken	De leerling kan adequaat een vraag stellen.	Vervoer regelen <i>Dit pakket laat zien dat, voordat je de spullen inpakt voor het uitje, je vervoer moet regelen. Hiervoor moet de leerling vaak aan een ander vragen om advies. De leerlingen oefenen in een rollenspel hoe ze rekening houden met ideeën van anderen.</i> Laat het fotoverhaal zien. Bied de foto's met blauwe en rode tekst in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag aan de leerlingen hoe zij naar een uitje gaan. Formuleer leerstappen. Oefen dit door tegen een leerling een bestemming te zeggen. De leerling bedenkt een vervoersmiddel en mag u opbellen om te vragen of u hem wilt brengen of de treintijden wilt noemen.

Project 9 Pakket 4	Een uitje regelen: vrije tijd	SA: je eigen mening of voorkeur kennen SA: je eigen keuzes maken	De leerling weet wat hij leuk vindt.	Een plan maken <i>Dit pakket behandelt hoe je een bestemming en datum vindt voor het uitje. Eventueel moeten daarvoor andere afspraken worden afgezegd. U bekijkt wat de leerlingen leuke uitjes vinden. Vervolgens overlegt de leerling wanneer hij vrij kan krijgen of afspraken af moet zeggen.</i> Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over het maken van een plan voor een uitje. Formuleer leerstappen. Maak met de leerlingen een lijst ideeën voor uitjes. Doorloop vervolgens met de leerlingen in een rollenspel de leerstappen en laat hen zo kiezen voor een uitje.
Project 9 Pakket 5	Een uitje regelen: vrije tijd	SF: makkelijk een compromis sluiten SF: eigen ideeën of werkwijze makkelijk loslaten Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt een uitje regelen <i>Dit pakket biedt het model denken – doen – nakijken aan. Aan de hand hiervan bereiden de leerlingen het uitje voor. Ze denken na aan wie ze vrij moeten vragen en wat leuke bestemmingen zijn om naar toe te gaan. Vervolgens maken ze een lijst met bestemmingen en plannen een datum. Aan het einde van de les bekijkt u met hen of iedereen de datum weet en zijn taak. In de tweede les vindt het uitje daadwerkelijk plaats.</i> Vraag de leerlingen na te denken waar ze aan moeten denken bij het uitje. Vervolgens schrijven de leerlingen de data in hun agenda en gaan op zoek naar een uitje. Daarna verdelen ze de taken. U vraagt wat er voor deze activiteit nog nagekeken moet worden.

Project 9 Pakket 6	Een uitje regelen: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. Aan de hand van videofragmenten blikt u terug op de vorige les. Met behulp van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Herinner aan het uitje van de vorige keer. Laat de opname zien. Speel de video nogmaals af maar nu in fragmenten en stel vooraf kijkvragen. Vraag tenslotte hoe de leerlingen het vonden om naar zichzelf te kijken.
Project 10 Pakket 1	Feest vieren: vrije tijd	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er komt kijken bij het gaan naar een feest.	Introductie <i>Dit pakket laat zien wat naar een feest gaan inhoudt. De leerlingen zien dat je om naar een feest te gaan, eerst uitgenodigd moet worden en voorbereidingen moet treffen. De leerlingen vertellen over hun ervaringen hiermee. In de lessen kunt u op de al aanwezige kennis aansluiten.</i> Vraag de leerlingen kort een aantal dingen over het gaan naar een feest. Laat het fotoverhaal zien. Ga nu dieper in op het verhaal door de leerlingen naar hun ervaringen hiermee te vragen. Tot slot leest u het verhaal nogmaals voor. Vertel over het feest in de klas over een aantal weken.
Project 10 Pakket 2	Feest vieren: vrije tijd	IL: belangstelling tonen voor wat andere leerlingen zeggen of doen IL: aardige dingen zeggen tegen een ander	De leerling toont interesse in de ander.	Op een feest <i>Dit pakket laat zien hoe het er op een feest aan toe gaat. Het is soms lastig dat je op een feest niet in het middelpunt staat, omdat het feest niet om jou draait. In een rollenspel oefenen de leerlingen hoe je belangstelling kunt tonen in degene die het feest geeft.</i>

		<i>SI: uit eigen beweging op anderen af stappen</i>		Laat het fotoverhaal zien en bespreek dit. Bied de foto's van de blauwe tekst in de verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met wat ze doen als ze naar een feest gaan. Formuleer leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door een leerling voor jarige te laten spelen. Een andere leerling doorloopt de leerstappen en zorgt ervoor dat de jarige in het middelpunt staat.
Project 10 Pakket 3	Feest vieren: vrije tijd	WB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen	De leerling trekt schone kleren aan.	Vorbereidingen voor een feest <i>Dit pakket laat de leerlingen oefenen met wat er allemaal komt kijken bij de voorbereidingen om naar een feest te gaan. U besteedt aandacht aan jezelf mooi maken. De leerlingen knippen plaatjes van feestkleding uit en leren dat je je bij sommige feestjes netter moet kleden dan bij andere feestjes.</i> Laat het fotoverhaal zien. Bied de blauwe en rode tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over wat je doet voordat je naar een feest gaat. Formuleer leerstappen. Laat de leerlingen feestkleding uitknippen en bespreek dit. Vervolgens doorlopen een aantal leerlingen in rollenspel de leerstappen.
Project 10 Pakket 4	Feest vieren: vrije tijd	SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken omgaan	De leerling kan een afspraak maken.	Uitgenodigd worden voor een feest <i>Dit pakket oefent met hoe je reageert op een uitnodiging voor een feestje. De leerlingen leren wat je allemaal moet weten als je uitgenodigd wordt. Ze oefenen verschillende manieren waarop je uitgenodigd kunt worden. Hiervoor moet je weleens een andere afspraak afzeggen.</i>

				Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met afspraken maken over een feest. Formuleer leerstappen. Oefen dit door leerlingen in een rollenspel te laten reageren op een uitnodiging. Nodig hen op verschillende manieren uit.
Project 10 Pakket 5	Feest vieren: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt feest vieren <i>Dit pakket biedt het model denken – doen – nakijken aan. De leerlingen maken afspraken over het feest en treffen voorbereidingen. Tijdens de tweede les is er een echt feest in de klas.</i> Laat de leerlingen nadenken wat er allemaal voor het feest in de klas geregeld moet worden. Vervolgens maken de leerlingen afspraken met elkaar over het feest. Daarna wijst u hen op nakijken en vraagt wat er nog nagekeken moet worden bij de voorbereidingen voor het feest.
Project 10 Pakket 6	Feest vieren: vrije tijd	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. Aan de hand van videofragmenten blikt u terug op de vorige les. U laat fragmenten zien van leerlingen die de beoogde vaardigheden rond het feest vieren, goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Zet de video-opname aan. Laat deze nogmaals in fragmenten zien, maar stel steeds een kijkvraag. Vraag de leerlingen tenslotte hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.

Project 11 Pakket 1	Pauze houden: werken	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij pauze houden komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat zien wat pauze houden inhoudt. De leerlingen zien dat je om pauze te houden eerst door moet werken totdat de pauze begint. Ze zien dat je hiervoor soms op een collega moet wachten en dat je samen in de pauze plezier maakt. Ook komt aan de orde dat je daarna weer aan de slag moet. De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen. In de lessen kunt u aansluiten op deze kennis. Stel een aantal korte vragen over pauze houden. Laat het fotoverhaal zien. Ga daarna dieper in op de eigen ervaringen van leerlingen wat betreft pauze houden. Tot slot leest u het verhaal nogmaals voor, maar stelt vooraf een kijkvraag. Vertel de leerlingen dat ze over een aantal weken gaan oefenen pauze te houden zoals dat op het werk of stage ook gaat.</i>
Project 11 Pakket 2	Pauze houden: werken	SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken omgaan	De leerling houdt zich aan de afspraak.	Weer aan de slag <i>Dit pakket laat zien dat je na de pauze weer verder moet met waar je daarvoor gestopt was. De leerlingen oefenen in een rollenspel om weer op tijd aan de slag te gaan. Ook komt aan de orde dat je ervoor moet zorgen dat je voor die tijd naar de wc bent geweest zodat je ook echt op tijd weer kan beginnen. Laat het fotoverhaal zien en stel na afloop wat vragen. Bied de foto's met blauwe tekst in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag wat ze doen als ze na de pauze weer beginnen. Formuleer leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door een leerling een taak voor na de pauze te geven. Hij houdt</i>

				zelf de tijd in de gaten en rond een gesprek goed af en gaat zo op tijd weer aan de slag.
Project 11 Pakket 3	Pauze houden: werken	IL: je behulpzaam gedragen IL: aardige dingen tegen anderen zeggen <i>IL/SF: met gevoelens van anderen omgaan</i>	De leerling wacht op iemand.	Pauze houden <i>Dit pakket laat zien wat er allemaal komt kijken wanneer het pauze is. Soms ben jij al klaar voor de pauze, maar je collega nog niet. De leerlingen leren dat het aardig is om dan even te wachten. In een rollenspel oefenen ze dit. Ze moeten hierbij rekening houden met wat de ander graag eet of drinkt. De leerlingen oefenen goed te reageren als een ander aangeeft iets niet te lusten.</i> Bied de foto's met blauwe en rode tekst in de verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Stel de leerlingen vragen over wat ze zelf doen bij pauze houden. Formuleer leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door een leerling een taak te geven die af moet voor de pauze. Besteed extra aandacht aan het wachten op elkaar.
Project 11 Pakket 4	Pauze houden: werken	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk	De leerling gaat zorgvuldig met materiaal om.	Doorwerken tot de pauze <i>Dit pakket leert de leerling niet zomaar je werk neer te gooien als het pauze is. Soms is iets kleins afmaken handig. De leerlingen oefenen om een werkplek netjes achter te laten. Ze leren bij een taak die nog niet af is, dat het handig is om het deel dat klaar is duidelijk te ordenen van het werk wat nog gedaan moet worden. Zo weet je na de pauze waar je verder moet.</i> Bied de foto's in verkeerde volgorde aan en laat de leerlingen deze goed leggen. Stel de leerlingen vragen over wat ze zelf doen als ze moeten doorwerken tot de pauze. Formuleer

				leerstappen. De leerlingen doorlopen de leerstappen hardop door een situatie van het werk na te spelen.
Project 11 Pakket 5	Pauze houden: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt pauze houden <i>Dit pakket biedt het model denken – doen – nakijken aan. De leerlingen treffen voorbereidingen om de volgende les pauze te kunnen houden. Ze denken na wat hiervoor moet gebeuren. U spreekt de ruimte af waar dit plaatsvindt. Aan het einde van de les kijkt u of alles klaar is om de volgende les pauze te houden. De tweede les houden de leerlingen echt pauze.</i> Vraag de leerlingen wat ze allemaal moeten weten om de volgende les pauze te houden. Geef de leerlingen taken die ze de volgende les uitvoeren. Er is ook een pauze. De leerlingen mogen alvast spullen verzamelen die bij deze taak nodig zijn. Vraag tenslotte wat er nog nagekeken moet worden.
Project 11 Pakket 6	Pauze houden: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat videofragmenten zien waarop leerlingen een deel van het pauze houden goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Zet de video-opname aan. Laat de opname in fragmenten nogmaals zien, maar stel vooraf kijkvragen. Vraag de leerlingen tenslotte hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.
Project 12 Pakket 1	Uitkering en werk regelen: werken	SI: uit jezelf in de groep vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij het aanvragen van een Wajong-uitkering komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat zien wat het aanvragen van een (Wajong)uitkering en regelen van een</i>

		IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen		<p><i>werkplek inhoudt. De leerlingen zien dat je hiervoor eerst thuis formulieren moet invullen. Ook moet je informatie verzamelen en bedenken wie je om hulp kunt vragen. Meestal wordt je uitgenodigd bij de verzekeringsarts waarbij je eerlijk moet aangeven wat je wel en niet kan. Hierna vindt een gesprek met een arbeidskundige of werkgever plaats. In dit gesprek moet je aangeven wat je leuk vindt om te doen. De leerlingen vertellen hun eigen ervaringen hiermee. In de lessen kunt u aansluiten op de aanwezige kennis.</i></p> <p>Vraag de leerlingen kort naar ervaringen met uitkeringen regelen. Laat daarna het fotoverhaal zien. Vervolgens gaat u dieper in op hun ervaringen. Daarna leest u het verhaal nogmaals voor, maar stelt vooraf een kijkvraag. Tenslotte bereidt u de leerlingen voor op de eindactiviteit.</p>
Project 12 Pakket 2	Uitkering en werk regelen: werken	IB/SF/SI/SA/IL: adequaat reageren op een opdracht of correctie van een gezaghebbende IB: je aan gedragsregels uit de omgeving houden	De leerling is beleefd en toont respect ten opzichte van een gezaghebbende	<p>Bij de arbeidskundige of toekomstige werkgever</p> <p><i>Dit pakket laat zien dat je een gesprek met een arbeidskundige of toekomstige werkgever hebt als je een uitkering hebt aangevraagd. In dit gesprek is het belangrijk om beleefd te zijn. Dit oefenen de leerlingen in rollenspel. Ook komt naar voren dat een arbeidskundige of werkgever graag wil weten wat de leerling leuk vindt om te doen.</i></p> <p>Lees het fotoverhaal voor. Bied de foto's van de blauwe tekst in verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van de leerlingen over wat ze zelf kunnen doen in gesprek met een</p>

				arbeidskundige. Formuleer leerstappen. Oefen dit door een leerling in een rollenspel een gesprek met een arbeidskundige te laten voeren. Hierbij let u extra op het beleefd zijn.
Project 12 Pakket 3	Uitkering en werk regelen: werken	SA: weten wat je wel en niet kunt SA: eerlijk zijn waar wenselijk WB: je eigen lichaam kennen WB/SI/SA: goed zorgen voor je geestelijk welbevinden	De leerling weet wat hij lichamenlijk gezien wel en niet aankan. De leerling weet wat hij betreffende zelfredzaamheid wel en niet aankan. De leerling weet wat hij op cognitief gebied wel en niet aankan.	Bij de verzekeringsarts <i>Dit pakket laat zien dat je naar een verzekeringsarts moet nadat je een aanvraagformulier hebt ingevuld. Deze arts kijkt wat je wel en niet kunt. Het is handig om dit vooraf te bedenken. De leerlingen zetten hun kwaliteiten en moeilijkheden op het gebied van cognitieve vaardigheden, lichamelijke mogelijkheden en zelfredzaamheid op een rijtje. Tijdens het gesprek zal de leerling regelmatig moeten antwoorden dat hij dingen niet kan.</i> Vraag de leerlingen naar de vorige les en lees het fotoverhaal voor. Bied de foto's van blauwe en rode tekst in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met een bezoekje bij een (verzekerings)arts. Formuleer leerstappen. Oefen in een rollenspel een gesprek met de verzekeringsarts.
Project 12 Pakket 4	Uitkering en werk regelen: werken	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk SA: eigen zaken regelen	De leerling controleert en corrigeert zijn werk.	Vorbereidingen voor de aanvraag <i>Dit pakket laat zien dat je allerlei formulieren moet invullen en informatie moet verzamelen voordat je naar de verzekeringsarts of toekomstige werkgever gaat. U besteedt aandacht aan het controleren of alle bijlagen bij het formulier zijn meegestuurd. De leerlingen controleren of ze alles wat wordt gevraagd ook werkelijk hebben verzameld. Laat het fotoverhaal zien. Bied de foto's in</i>

				verkeerde volgorde aan. Laat de leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen met het aanvragen van een uitkering. Formuleer leerstappen. Oefen dit door de leerlingen de juiste documenten te laten verzamelen ter voorbereiding op het gesprek.
Project 12 Pakket 5	Uitkering en werk regelen: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt een gesprek met een arbeidskundige of werkgever <i>Dit pakket biedt het denken – doen – nakijken model aan bij het oefenen van de voorbereiding van een gesprek met de arbeidskundige of werkgever. De leerlingen denken na over hun eigen mogelijkheden en beperkingen. Ze controleren of ze alle spullen hebben verzameld voor het gesprek en of ze de afspraak nog weten. In de tweede les komt een arbeidskundige of mogelijke werkgever in de klas op bezoek.</i> Laat de leerlingen bedenken waar ze aan moeten denken voor het gesprek met de arbeidskundige of werkgever. Laat de leerlingen daarna op een rijtje zetten welke werkzaamheden ze graag zouden uitvoeren en welke werkzaamheden ze minder goed kunnen. Vraag de leerlingen aan het einde of er nog dingen moeten worden nagekeken.
Project 12 Pakket 6	Uitkering en werk regelen: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat fragmenten zien van leerlingen die een deel van het gesprek goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Herinner aan de vorige les en laat de video- opname zien. Laat de opname nogmaals zien,

				maar nu in fragmenten. Stel steeds een kijkvraag. Vraag de leerlingen tenslotte hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.
Project 13 Pakket 1	Werkbespreking: werken	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij een werkbepreking komt kijken.	Introductie <i>Dit pakket laat zien wat een werkbepreking inhoudt. De leerlingen zien dat je voor een werkbepreking door moet werken zonder zenuwachtig te worden. Tijdens de werkbepreking moet je vertellen wat er goed en minder goed gaat en moet je kunnen reageren op kritiek van een leidinggevende. Daarna ga je met de kritiek aan de slag en praat je over de werkbepreking met collega's. De leerlingen vertellen hun eigen ervaringen hiermee. In de lessen kunt u aansluiten op de aanwezige kennis.</i> Vraag kort naar ervaringen met een werkbepreking. Laat het fotoverhaal zien en ga daarna dieper in op de ervaringen van de leerlingen. Daarna leest u het verhaal nogmaals voor, maar stelt vooraf een kijkvraag. Tenslotte vertelt u over de eindactiviteit.
Project 13 Pakket 2	Werkbespreking: werken	IB/SI/SA/SF: je gevoelens uiten of juist inhouden <i>IL: belangstelling tonen voor wat anderen zeggen of doen</i>	De leerling deelt zijn ervaringen/gevoelens met de ander.	Weer aan het werk <i>Dit pakket laat zien dat de leerlingen na de werkbepreking weer aan het werk moeten. Hierbij moeten ze aan collega's vertellen over de werkbepreking. Ook moeten ze de kritiek gebruiken in hun verdere werk. De leerlingen denken na over wat ze aan hun collega's willen vertellen. In een rollenspel oefenen ze dat je geen kritiepunten uit de werkbepreking hoeft te vertellen wanneer je dat niet wilt.</i>

				Lees het fotoverhaal voor en praat hier kort over. Bied de blauwe tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen met wat je doet na een werkbepreking. Formuleer leerstappen. Oefen dit door een leerling een taak te geven die hij na de werkbepreking moet uitvoeren. Een collega vraagt hoe het gesprek ging. Ook neemt de leerlingen eventuele kritiekpunten mee in zijn werk.
Project 13 Pakket 3	Werkbespreking: werken	WB: positief over jezelf denken	De leerling weet dat het geen ramp is om fouten te maken.	Werkbespreking <i>Dit pakket laat zien wat je bij een werkbepreking moet doen; namelijk aangeven wat je goed kunt en wat je moeilijk vindt. De leerlingen oefenen om aan te geven wat ze goed kunnen en moeilijk vinden. In een rollenspel vertellen ze deze als werknemer aan een baas.</i> Laat het fotoverhaal zien. Bied de blauwe en rode tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over wat je doet bij het bespreken van werk. Formuleer leerstappen. Oefen dit door twee kolommen op het bord te maken. Hierin staat wat je goed kunt en wat niet. De leerlingen noemen voor elke kolom dingen. Daarna vertellen ze deze dingen in een rollenspel aan hun werkgever.
Project 13 Pakket 4	Werkbespreking: werken	SA/IL: in de omgang onderscheid maken tussen bekenden en vreemden	De leerling weet aan wie hij de boodschap moet doorgeven.	Werken tot de werkbepreking <i>Dit pakket laat zien wat er vooraf gaat aan een werkbepreking. Het kan nodig zijn om sommige collega's te laten weten dat je even weg bent. De leerlingen denken na tegen wie</i>

		SA: eigen zaken regelen <i>SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken omgaan</i>		<i>ze dit moeten zeggen. In een rollenspel oefenen ze hiermee.</i> Bied de foto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen met wat je voor een spannend gesprek of bespreking doet. Formuleer leerstappen. Oefen dit door een leerling in een rollenspel tegen iemand te laten vertellen over een naderende werkbepreking.
Project 13 Pakket 5	Werkbespreking: werken	SA: weten wat je wel en niet kunt Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echte werkbepreking <i>Dit pakket biedt het model van denken – doen – nakijken aan. U vertelt dat de leerlingen een werkbepreking over een bepaald vak krijgen. De leerlingen denken na wat ze bij dit vak goed kunnen en moeilijk vinden. In hun agenda zetten ze het tijdstip van de werkbepreking. U controleert aan het einde of alles klaar is voor de bespreking. In de tweede les vindt de werkbepreking plaats.</i> Laat de leerlingen nadenken waar ze aan moeten denken voor de werkbepreking van de volgende les. Daarna schrijven de leerlingen iets op wat ze goed en niet zo goed kunnen over het vak waar ze straks werkbepreking over hebben. Tenslotte vraagt u de leerlingen of er nog dingen nagekeken moeten worden voor de volgende les. In de tweede les vindt de werkbepreking plaats.
Project 13 Pakket 6	Werkbespreking: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat fragmenten zien van leerlingen die een deel van de werkbepreking goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i>

				Herinner aan de vorige les en laat de video-opname zien. Laat de opname nogmaals zien, maar nu in fragmenten. Stel steeds een kijkvraag. Vraag de leerlingen tenslotte hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.
Project 14 Pakket 1	Begin van de werkdag: werken	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er komt kijken bij het beginnen aan een werkdag.	Introductie <i>Dit pakket laat zien wat er komt kijken bij het beginnen aan een werkdag. De leerlingen zien dat je thuis moet beginnen met de voorbereidingen voor een werkdag. Ze zien dat je collega's groet als je binnenkomt en dat je moet weten welk werk je moet gaan uitvoeren. De leerlingen vertellen hun ervaringen hierover. In de lessen kunt u zo aansluiten op de aanwezige kennis.</i> Vraag kort een aantal dingen over een werkdag. Laat daarna het fotoverhaal zien. Ga hier dieper op in. Lees daarna het fotoverhaal nogmaals voor, maar stel een kijkvraag. Sluit de les af door te vertellen over de echte werkdag die komt in pakket 5.
Project 14 Pakket 2	Begin van de werkdag: werken	SA: eigen zaken regelen <i>BT: doorzettingsvermogen tonen (bij de kernvakken)</i>	De leerling begint op tijd aan een taak.	Aan de slag op je werk <i>Dit pakket laat zien dat je nadat je op je werk bent aangekomen, aan de slag moet gaan. De leerlingen oefenen om de tijd in de gaten te houden en op tijd aan het werk te beginnen.</i> Laat het fotoverhaal zien en stel hier een aantal vragen over. Bied de blauwe tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over wat je doet om aan de slag te gaan op stage. Formuleer leerstappen. Oefen dit door

				leerlingen een taak te geven die binnen een bepaalde tijd af moet zijn.
Project 14 Pakket 3	Begin van de werkdag: werken	WB: opgewekt over komen, een vitale/levenslustige indruk maken <i>IL: belangstelling tonen voor wat anderen zeggen of doen</i>	De leerling kijkt de ander aan.	Binnenkomen op je werk <i>Dit pakket laat zien wat er allemaal komt kijken bij het binnenkomen op je werk. De leerlingen oefenen in een rollenspel om collega's te groeten bij binnenkomst. U bespreekt hoe dit gaat in een heel groot bedrijf. Moet je dan ook iedereen groeten?</i> Laat de fotoverhalen zien. Bied de blauwe en rode tekstfoto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen wat ze doen wanneer ze binnen komen op hun werk. Formuleer leerstappen. Oefen dit door leerlingen binnen te laten komen in de klas. De leerling groet de anderen in de klas en doorloopt hierbij de leerstappen.
Project 14 Pakket 4	Begin van de werkdag: werken	IB/SF/SI/SA: verantwoording nemen voor je eigen taak of werk	De leerling controleert en corrigeert zijn taak.	Vorbereidingen thuis <i>Dit pakket laat zien hoe je thuis op tijd vertrekt met alle spullen die je nodig hebt. De leerlingen mogen nadenken over alles wat je op een werkdag nodig hebt.</i> Bied de foto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen over wat ze doen als ze zich thuis voorbereiden om naar hun werk te gaan. Formuleer leerstappen. Oefen dit door steeds een leerling voor te laten doen hoe je thuis weggaat om naar je werk te gaan.
Project 14 Pakket 5	Begin van de werkdag: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt beginnen aan een werkdag <i>Dit pakket biedt het model denken – doen – nakijken aan. De leerlingen treffen vorbereidingen om de volgende les binnen te</i>

				<p><i>kunnen komen op het werk en aan de slag te gaan. Ze denken na over spullen die mee moeten en de begintijd. Aan het einde van de les kijkt u met de leerlingen of alles klaar is om aan de werkdag te beginnen. In de tweede les laten de leerlingen zien hoe dit moet.</i></p> <p>Vraag de leerlingen aan welke voorbereidingen ze moeten denken om naar hun werk te gaan. Laat de leerlingen daarna een plan maken voor de dag dat ze naar hun werk gaan. Ze bedenken hoe laat ze die dag beginnen met de voorbereidingen. Ook de benodigde spullen worden vast gepakt. Vraag daarna of er nog dingen moeten worden nagekeken voordat de werkdag begint.</p>
Project 14 Pakket 6	Begin van de werkdag: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	<p>Terugblik</p> <p><i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat fragmenten zien van leerlingen die een deel van de werkdag goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i></p> <p>Herinner aan de vorige les en laat de video-opname zien. Laat de opname nogmaals zien, maar nu in fragmenten. Stel steeds een kijkvraag. Vraag de leerlingen tenslotte hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.</p>
Project 15 Pakket 1	Einde werktijd: werken	SI: uit jezelf in de groep vertellen IL: met aandacht luisteren naar wat anderen zeggen of vertellen	De leerling heeft een beeld van wat er bij het einde van de werktijd komt kijken.	<p>Introductie</p> <p><i>Dit pakket laat zien wat er bij het einde van de werktijd komt kijken. De leerlingen zien dat hierbij verschillende dingen horen: doorwerken tot het einde van de werktijd, stoppen en afronden en naar huis gaan. U praat met hen over hun ervaringen. Op deze kennis kunt u in</i></p>

				<p><i>de lessen aansluiten.</i> Praat kort over het einde van de werktijd. Laat het fotoverhaal zien. Ga in een gesprek hier dieper op in. Lees daarna het verhaal nogmaals voor, maar stel vooraf een kijkvraag. Bereid de leerlingen voor op het juist beëindigen van de werktijd in pakket 5.</p>
Project 15 Pakket 2	Einde werktijd: werken	WB/SA: je eigen lichaam goed verzorgen SA: eigen keuzes maken	De leerling neemt voldoende frisse lucht.	<p>Naar huis <i>Dit pakket laat zien dat je tot het einde van de werktijd doorwerkt en dat je nadat het werk is afgerond, naar huis gaat. De leerlingen oefenen wat er komt kijken bij het naar huis gaan. Ze leren bij het kiezen van vervoer te denken aan hoe ze voldoende frisse lucht krijgen. Wanneer de leerling naar huis gaat, zal hij soms met een bekende meereizen.</i> Laat het fotoverhaal zien en stel hier een aantal vragen over. Bied de foto's van de blauwe tekst in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen over wat leerlingen doen bij het naar huis gaan na werk- of schooltijd. Formuleer leerstappen. De leerlingen doen daarna in rollenspel voor hoe je kiest voor voldoende frisse lucht na werktijd.</p>
Project 15 Pakket 3	Einde werktijd: werken	IB: je aan de regels houden	De leerling gaat zorgvuldig met materiaal om.	<p>Stoppen met werken en afronden <i>Dit pakket laat zien dat je niet zomaar naar huis kunt, eerst moet het werk afgerond zijn. U oefent met het opruimen van materiaal. De leerlingen leren hierbij zorgvuldig te zijn.</i> Laat de fotoverhalen zien en bespreek kort de vorige les. Bied de foto's van de blauwe en rode tekst in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar</p>

				ervaringen van leerlingen met het stoppen en afronden op hun werk. Formuleer leerstappen. Oefen dit in een rollenspel door leerlingen een taak te laten afronden. U wijst hen op de tijd en de leerlingen zorgen ervoor dat het werk op tijd opgeruimd is.
Project 15 Pakket 4	Einde werktijd: werken	IB/SF/SI/SA/IL: adequaate reageren op een opdracht of correctie van een gezaghebbende <i>IB: weinig aandacht opeisen</i>	De leerling reageert adequaat op een opdracht of correctie van een gezaghebbende.	Doorwerken tot einde werktijd <i>Dit pakket laat zien hoe je doorwerkt tot een afgesproken tijd. De leerlingen leren op de juiste manier te reageren als een gezaghebbende corrigeert. In een rollenspel oefent de leerling hoe hij kan reageren op een aansporing van een werkgever om nog even door te zetten.</i> Herinner aan de vorige les en bied de foto's in verkeerde volgorde aan. Laat leerlingen deze goed leggen. Vraag naar ervaringen van leerlingen over doorwerken tot het einde van de werktijd. Formuleer leerstappen. Oefen dit door twee leerlingen een taak te geven die ze moeten uitvoeren tot het tijdstip wat u noemt. Hierbij spelen ze dat ze iets vergeten. U speelt de leiding over hen en geeft een extra taak onder het werken.
Project 15 Pakket 5	Einde werktijd: werken	SI/SA/SF/IB/IL: met afspraken omgaan Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Echt beëindigen van de werktijd <i>Dit pakket biedt het denken – doen – nakijken model aan. De leerlingen bereiden zich voor op het echt beëindigen van de werktijd. Ook leren ze te checken wat ze moeten doen om de volgende les de werkdag op een goede manier te afronden. In de tweede les gaan de leerlingen in het echt de werktijd netjes beëindigen.</i> Vraag de leerlingen na te denken over wat ze

				moeten weten over de taak en werktijd. Laat de leerlingen daarna afspraken maken over het werk en naar huis gaan. Dit noteren ze op het bord. Vraag de leerlingen daarna of er nog dingen nagekeken moeten worden voor de volgende les als het beëindigen van de werktijd daadwerkelijk plaats vindt.
Project 15 Pakket 6	Einde werktijd: werken	Bovenstaande vaardigheden	De leerling behaalt alle behandelde doelen uit het project.	Terugblik <i>Dit pakket biedt de terugblik aan. U laat fragmenten zien van leerlingen die een deel van het beëindigen van de werktijd goed uitvoerden. Aan de hand van kijkvragen benoemen de leerlingen wat de ander goed deed.</i> Herinner aan de vorige les en laat de video-opname zien. Laat de opname nogmaals zien, maar nu in fragmenten. Stel steeds een kijkvraag. Vraag de leerlingen tenslotte hoe ze het vonden om naar zichzelf te kijken.

VISIE VAN DE METHODE

(bron: Algemene handleiding STIP, http://www.cedgroep.nl/sbo-en-samenwerkingsverbanden/so/sociale-competentie/producten/~media/Fotos%20sectoren/SBO/WORD/STIP/Algemene_handleiding_STIP.ashx)

DE 7 AANDACHTSGEBIEDEN MET EINDDOELEN EN TUSSENDOELEN

Jezelf kennen en waarderen

Een belangrijke pijler waar sociale competentie op rust is zelfredzaamheid. Zelfredzaamheid behelst vaardigheden zoals het zichzelf verzorgen, het aan- en uitkleden, wassen en bestek gebruiken. Om deze vaardigheden te kunnen gebruiken, gaan we ervan uit dat leerlingen de namen van hun lichaamsdelen kennen.

Het jezelf kennen houdt ook in dat de leerling zijn eigen mening en voorkeuren kent, alsook de gevoelens die deze oproepen. Weten wat je kunt en niet kunt impliceert de mogelijkheid om hulp in te roepen voor dingen die je zelf (nog) niet kunt. Kortom zelfkennis.

Goed voor jezelf zorgen

Naast de basale zelfkennis die in het eerste aandachtsgebied aan bod komt, gaat het hier om het goed zorgen voor het eigen lichaam. Dit kan door aandacht te besteden aan goed (gezond) eten en drinken, voldoende bewegen, juiste lichaamshouding aan te nemen. Ook gaat het erom hoe pijn vermijdbaar is en/of ziekten te voorkomen zijn. Medische verzorging en het gebruik van medicijnen horen hier ook bij.

Het voor zichzelf opkomen en het maken van eigen keuzen zullen het (geestelijk) welbevinden van leerlingen kunnen vergroten. Bovendien is een goede persoonlijke verzorging ook aangenaam voor de omgeving en kan een verzorgd uiterlijk bijdragen aan de integratie in de samenleving.

Omgaan met gevoelens

Het leren herkennen van gevoelens is wel essentieel, omdat de daaruit voortvloeiende gedragingen daarmee een zekere voorspelbaarheid krijgen. Het gaat hierbij eerst om 'basale gevoelens (boos-blij), daarna om meer complexe gevoelens (jaloezie).

Daarom staat het belang van enig taalbegrip van basale gevoelens buiten kijf. Wanneer een leerling voldoende positief met anderen omgaat, hoeft het geen probleem te zijn, dat hij/zij bepaalde gevoelens nog niet kan benoemen. Handig is dat natuurlijk wel.

Het omgaan met seksuele gevoelens komt beperkt aan bod. Het zelf bepalen van welk gedrag verwacht wordt bij een bepaalde emotie, is een doel waar lang aan gewerkt zal moeten worden.

Aardig zijn en rekening houden met de ander

Aardig zijn komt voort uit een zelf ervaren gevoel, maar waarbij een andere persoon betrokken wordt. Aardig kunnen zijn, zien we als een soort basishouding omdat het de communicatie met anderen meer zal bevorderen dan boos zijn. Dat neemt niet weg dat ervaring opdoen met beide soorten emoties onvermijdelijk is. Ook moeten kinderen leren voor zich zelf op te komen, zie aandachtsgebied 2. Maar in een boze bui rekening leren houden met anderen, hoort hier ook bij. Meestal is aardig zijn een voorwaarde voor een goede interactie tussen mensen.

Eerlijk zijn en iets voor een ander willen doen, zijn belangrijke doelen om toe te kunnen komen aan het zich houden aan gedragsregels, rekening houden met verschillen in leefstijl, godsdienst en afkomst. Soms zal geduld nodig zijn, ook voor kinderen die iets niet kunnen en jij al wel.

Positieve relaties

Positieve relaties komen meestal niet zomaar uit de lucht vallen. Daar kan een ander iets aan doen, maar de leerling zal zichzelf ook moeten inspannen. Dat kan door plezier met anderen te maken in spel of werk, samen dingen te ondernemen en vriendschappen aan te gaan. Dit laatste vraagt om het maken van onderscheid tussen familie, vriend, bekende en onbekende. Een ander in vertrouwen nemen, misverstanden of ruzies zien te voorkomen zijn andere ingrediënten om tot positieve relaties te komen.

Omgaan met een taak

Dit aandachtsgebied is specifiek van aard dan de voorgaande. Een goede werkhouding is niet alleen van belang op school, maar ook thuis en in latere stage- of werksituaties. Natuurlijk bevordert een goede werkhouding de verstandhouding met de leerkracht. Ook bezorgt de leerling de andere leerlingen geen overlast.

Het gaat hier allereerst om het zelfstandig werken en afmaken van een al dan niet opgedragen taak.

Interactie is nodig als de leerling samenwerkt met een ander, op tijd hulp inroept en adequaat reageert op eventuele kritiek.

Gespreks- en luistervaardigheden

In dit aandachtsgebied gaat het erom enkele gangbare, basale gespreks- en luistervaardigheden toe te passen in verschillende situaties in het dagelijkse leven op school, thuis en in de maatschappij.

Om te kunnen communiceren zijn zowel verbale als non-verbale vaardigheden nodig. Communicatie speelt immers een belangrijke rol bij veel aspecten van de sociale competentie. We zien non-verbale communicatie als gelijkwaardig, of als een aanvullend middel ten opzichte van verbale communicatie.

Hoe dan ook, een leerling moet een boodschap kunnen doorgeven. Daarvoor moet hij kunnen luisteren naar een ander, en zo nodig om verduidelijking vragen. Zelf iets vertellen en antwoorden geven op vragen, zijn andere belangrijke doelen om aan te werken. Dit alles hoeft niet in perfect Nederlands te worden uitgevoerd, het gaat hier meer om het oefenen van de sociale aspecten die een rol spelen bij het spreken en luisteren.

Voor sommige leerlingen is verbale communicatie niet of nauwelijks een haalbaar doel. In dat geval zullen de non-verbale vaardigheden extra aandacht behoeven, ook buiten deze methode, net zoals de mondelinge taal nog uitvoerig aan de orde moet komen buiten deze methode. Het kan in enkele gevallen ook nodig zijn om de leerling gebaren te leren gebruiken. De doelen van dit aandachtsgebied kunnen ook bij het aanleren van gebarentaal worden toegepast.

DOELEN/ONDERWERPEN GERELATEERD AAN ZIEN!VAARDIGHEDEN

<i>Aandachtsgebied</i>	<i>Doelen (zie algemene handleiding STIP)</i>	<i>Onderwerpen (zie handleiding per map)</i>	<i>Gerelateerde ZIEN!vaardigheden</i>
<i>Jezelf kennen en waarderen</i> <i>De leerling kent en waardeert zichzelf</i>	De leerling kent zijn eigen geschiedenis en achtergrond	Eigen achtergrond kennen	SA en WB
	De leerling kent zijn eigen mening en voorkeur	Eigen mening en voorkeur	SA:
	De leerling weet wat hij kan en niet kan	Eigen mogelijkheden	SA en SF
	De leerling denkt positief over zichzelf	Positief zelfbeeld	WB:
	De leerling kent zijn eigen gevoelens	Eigen gevoelens kennen	IL:
	De leerling kent zijn eigen lichaam	Eigen lichaam kennen	SA
<i>Goed voor jezelf zorgen</i> <i>De leerling zorgt goed voor zichzelf in lichamelijk en geestelijk opzicht</i>	De leerling komt voor zichzelf op	Opkomen voor jezelf	SI en SA (SF, IB en IL zijn wel nodig om het op een handige manier te doen)
	De leerling zorgt goed voor zijn geestelijk welbevinden	Zorgen dat jij je goed voelt	WB, SI en SA
	De leerling heeft een gezonde levensstijl	Gezond leven	WB, SA en SF
	De leerling verzorgt zijn lichaam goed	Lichaam verzorgen	WB, SA, SI

Omgaan met gevoelens <i>De leerling gaat adequaat om met gevoelens van zichzelf en de ander</i>	De leerling kan omgaan met seksuele gevoelens en ervaringen van zichzelf	Seksuele gevoelens en ervaringen	SA, SF, IB, IL, WB
	De leerling kan omgaan met zijn meer complexe gevoelens	Complexe gevoelens	IB, IL, WB
	De leerling kan omgaan met zijn 'basale' gevoelens	Basale gevoelens	IB, IL, WB
	De leerling kan zijn gevoelens adequaat uiten of juist inhouden	Uiten of inhouden van gevoelens	IB SI, SA, SF,
	De leerling kan omgaan met gevoelens van anderen	Gevoelens van anderen	IL, SF
Aardig zijn en rekening houden met de ander <i>De leerling is aardig en houdt rekening met de ander</i>	De leerling kan omgaan met afspraken	Met afspraken omgaan	SI, SA, SF, IB, IL??
	De leerling houdt rekening met verschillen in cultuur, godsdienst en afkomst	Met verschillen omgaan	SF, IL
	De leerling is eerlijk waar dit wenselijk is	Eerlijk zijn	SA, SF
	De leerling houdt zich aan gedragsregels in zijn omgeving	Gedragsregels nakomen	IB
	De leerling doet iets voor de ander	Iets doen voor de ander	IL
Positieve relaties <i>De leerling heeft positieve relaties met vrienden, familie, klasgenoten en anderen</i>	De leerling voorkomt waar mogelijk ruzie of lost deze op (Stop, denk, doe)	Met ruzie omgaan	IB, SF SA en SI
	De leerling gaat relaties of vriendschappen aan	Relaties en vriendschappen	SI IL
	De leerling maakt in de omgang onderscheid tussen verschillende bekenden en vreemden	Bekenden en vreemden	SA, SF, IB
Omgaan met een taak	De leerling reageert adequaat op een opdracht of correctie van een gezaghebbende	Met opdrachten of correcties omgaan	IB, SF, SI, SA, IL

<i>De leerling heeft een adequate werkhouding op school en in werk</i>	De leerling neemt verantwoordelijkheid voor zijn eigen taak of werk	Verantwoordelijkheid nemen	SF, SA, SI
	De leerling speelt of werkt samen wanneer dit wenselijk is	Samen spelen of werken	SI, SA, SF, IB, IL
	De leerling vraagt adequaat om hulp	Hulp vragen	SI
Hanteren van gespreks- en luistervaardigheden	De leerling stelt waar nodig vragen om verduidelijking of informatie te krijgen	Vragen stellen	SI, SF
	De leerling geeft een boodschap door	Boodschap doorgeven	SI, SA
	De leerling vertelt iets	Vertellen	SI
	De leerling geeft antwoorden waar nodig of wenselijk	Antwoord geven	SF
<i>De leerling past gespreks- en luistervaardigheden toe in verschillende situaties</i>	De leerling luistert naar de ander	Luisteren	IL, SF

De complete leerlijn is te downloaden van <http://www.cedgroep.nl/sbo-en-samenwerkingsverbanden/so/sociale-competentie/producten/~media/3365AA2BD2424343836487E7643A2F66.ashx>

les (map 1 en 2)

De pollepels: verdrietig, geschrokken, boos en blij.